

HOTĂRÂREA
din 17 septembrie 2014
În cauza Mocanu și alții împotriva României
(Cererile nr. 10865/09, 45886/07 și 32431/08)
Strasbourg

Hotărârea este definitivă. Aceasta poate suferi modificări de formă.

În cauza Mocanu și alții împotriva României,

Curtea Europeană a Drepturilor Omului, reunită în Marea Cameră compusă din Dean Spielmann, președinte, Guido Raimondi, Mark Villiger, Isabelle Berro-Lefèvre, Peer Lorenzen, Mirjana Lazarova Trajkovska, Ledi Bianku, Nona Tsotsoria, Ann Power-Forde, Işyl Karakaş, Nebojša Vuëiniæ, Paulo Pinto de Albuquerque, Paul Lemmens, Aleš Pejchal, Johannes Silvis, Krzysztof Wojtyczek, judecători, Florin Streteanu, judecător *ad hoc*, și Johan Callewaert, grefier adjunct al Marii Camere, după ce a deliberat în camera de consiliu, la 2 octombrie 2013 și 25 iunie 2014, pronunță prezenta hotărâre, adoptată la această ultimă dată:

PROCEDURA

1. La originea cauzei se află trei cereri îndreptate împotriva României, prin care trei resortisanți ai acestui stat, doamna Anca Mocanu (cererea nr. 10865/09) și domnul Marin Stoica (cererea nr. 32431/08), precum și domnul Teodor Mărieș și o persoană juridică de drept român, cu sediul în București, Asociația „21 Decembrie 1989” (cererea nr. 45886/07), au sesizat Curtea la 13 iulie 2007, 25 iunie 2008 și, respectiv, 28 ianuarie 2009 în temeiul art. 34 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale („Convenția”).

2. În fața Curții, doamna Anca Mocanu, domnul Teodor Mărieș și asociația reclamantă au fost reprezentați de către A. Popescu, I. Sfirăială și I. Matei, avocați în București. Doamna Anca Mocanu a beneficiat de asistență judiciară. Domnul Marin Stoica, care a beneficiat, de asemenea, de asistență judiciară, a fost reprezentat, până la 8 decembrie 2009, de către D. Nacea, avocat în București, și, începând cu 22 ianuarie 2013, de către D.O. Hatneanu, avocat în București. Guvernul român („Guvernul”) a fost reprezentat de agenții guvernamentale, domnul R.H. Radu, ulterior de doamna I. Cambrea și, în cele din urmă, de doamna C. Brumar, din cadrul Ministerului Afacerilor Externe.

3. În cererile respective ale acestora, reclamantii individuali declarau că sunt victime ale represiunii violente a manifestațiilor antiguvernamentale organizate la București în iunie 1990 și susțineau că aceste evenimente nu au făcut obiectul unei anchete efective. Denunțând aceleași evenimente, societatea reclamantă se plângea de durata procedurii penale la care s-a constituit parte civilă.

4. Cererile au fost repartizate Secției a treia a Curții (art. 52 § 1 din Regulament). La 3 februarie 2009, Camera a hotărât să conexeze cererile nr. 45886/07 și 32431/08 și să le comunice Guvernului. La 15 martie 2011, aceasta a hotărât să comunice Guvernului și cererea nr. 10865/09.

5. În urma abținerii domnului Corneliu Bîrsan, judecător ales să reprezinte România, Guvernul l-a desemnat pe domnul Florin Streteanu în calitate de judecător *ad-hoc* (art. 26 § 4 din Convenție și art. 29 § 1 din Regulament).

6. La 13 noiembrie 2012, o cameră a Secției a treia, compusă din judecătorii Josep Casadevall, Egbert Myjer, Alvina Gyulumyan, Ján Šikuta, Ineta Ziemeles, Luis López Guerra și Florin Streteanu, judecător *ad hoc*, precum și Santiago Quesada, grefier de secție, a hotărât să conexeze cele trei cereri și le-a declarat admisibile în ceea ce privește capetele de cerere întemeiate pe art. 2 din Convenție, în privința doamnei Anca Mocanu, pe art. 3 din Convenție, în privința domnului Marin Stoica, și pe art. 6 § 1 din Convenție, în privința asociației reclamante, și inadmisibile pentru celelalte capete de cerere. Cererea nr. 45886/07 a fost declarată inadmisibilă în privința domnului Teodor Mărieș. Camera a

concluzionat, în unanimitate, că a fost încălcat aspectul procedural al art. 2 din Convenție în ceea ce privește cererea doamnei Anca Mocanu, că a fost încălcat art. 6 § 1 din Convenție în ceea ce privește cererea asociației reclamante și că nu a fost necesară examinarea separată a capătului de cerere întemeiat pe art. 34 din Convenție. De asemenea, aceasta a concluzionat, cu cinci voturi la două, că nu a fost încălcat aspectul procedural al art. 3 din Convenție în ceea ce privește cererea domnului Marin Stoica.

7. La 12 februarie 2013, domnul Marin Stoica a solicitat trimiterea cauzei în fața Marii Camere, în temeiul art. 43 din Convenție și al art. 73 din Regulament. La 29 aprilie 2013, Colegiul Marii Camere a admis această cerere.

8. Componența Marii Camere a fost stabilită în conformitate cu art. 26 § 4 și § 5 din Convenție și cu art. 24 din Regulament.

9. Atât domnul Marin Stoica și asociația reclamantă, cât și Guvernul, au depus observații scrise suplimentare (art. 59 § 1 din Regulament). De asemenea, au fost primite observații de la organizația neguvernamentală internațională Redress, pe care președintele a autorizat-o să intervină în procedură prin observații scrise (art. 36 § 2 din Convenție și art. 44 § 3 din Regulament).

10. La 2 octombrie 2013, a avut loc o ședință publică la Palatul Drepturilor Omului din Strasbourg (art. 59 § 3 din Regulament).

S-au înfățișat:

– *pentru Guvern* C. BRUMAR,
Doamna G. MUNTEANU,

*agent,
consilier;*

– *pentru reclamanți*
D.O. HATNEANU, avocat,
A. POPESCU, avocat,
I. SFÎRĂIALĂ, avocat,
Domnul T. MĂRIEȘ,
Domnul M. STOICA,

*consilieri,
președintele asociației reclamante,
reclamant.*

Curtea a ascultat întâi declarațiile avocaților Hatneanu și Sfirăială, apoi ale doamnelor Brumar și Munteanu și, în cele din urmă, ale avocatului Popescu și ale domnului M. Mărieș, precum și răspunsurile acestora la întrebările adresate de judecători.

ÎN FAPT

I. Circumstanțele cauzei

11. Doamna Anca Mocanu și domnul Marin Stoica s-au născut în 1970 și, respectiv, în 1948. Aceștia locuiesc în București.

12. Asociația „21 Decembrie 1989” (*Asociația 21 Decembrie 1989*) a fost înființată la 9 februarie 1990 și are sediul în București.

13. Asociația reclamantă reunește în principal persoane care au fost rănite în timpul represiunii violente a manifestațiilor împotriva regimului comunist, organizate în România în decembrie 1989, și rudele persoanelor decedate în cursul acestor evenimente. Aceasta făcea parte din grupurile care au susținut manifestațiile antiguvernamentale care au avut loc la București în special în perioada aprilie-iunie 1990 și care solicitau, între altele, identificarea persoanelor responsabile pentru actele de violență săvârșite în decembrie 1989.

A. Evenimentele care au avut loc în perioada 13-15 iunie 1990

1. Sinteză a principalelor fapte

14. Principalele fapte care privesc represiunea manifestațiilor antiguvernamentale desfășurate în perioada 13-15 iunie 1990 au fost descrise în rezoluțiile din 16 septembrie 1998 (infra, pct. 99-110) și 17 iunie 2009 (infra, pct. 152-163), pronunțate de Parchetul de pe lângă Curtea Supremă de Justiție

(devenită în 2003 Înalta Curte de Casație și Justiție) și în rechizitoriile aceluiași parchet la 18 mai 2000 și 27 iulie 2007.

15. La 13 iunie 1990, intervenția forțelor de ordine împotriva manifestațiilor care luaseră cu asalt Piața Universității și alte cartiere ale capitalei a făcut mai multe victime în rândul civililor, printre care și soțul doamnei Anca Mocanu, domnul Velicu-Valentin Mocanu, care a fost ucis de un glonț tras din clădirea Ministerului de Interne.

16. În seara zilei de 13 iunie 1990, domnul Marin Stoica și alte persoane, manifestați sau nu, au fost interpelați și maltratați de agenți de poliție în uniformă și de bărbați îmbrăcați civil în vecinătatea clădirii televiziunii publice și în subsolul acesteia.

17. La 14 iunie 1990, mii de mineri, majoritatea din regiunea minieră Valea Jiului, au fost conduși la București pentru a participa la represiunea manifestațiilor.

18. La 14 iunie 1990, la ora 6.30, președintele României s-a adresat minerilor care sosiseră în piața din fața sediului Guvernului, invitându-i să plece spre Piața Universității, să o ocupe și să o apere împotriva manifestațiilor, ceea ce au și făcut ulterior.

19. Actele de violență din 13 și 14 iunie 1990 au făcut peste o mie de victime, ale căror nume sunt menționate într-o listă anexată la decizia pronunțată la 29 aprilie 2008 de către Secția Parchetelor Militare din cadrul Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție.

20. Sediile mai multor partide politice și ale altor instituții, printre care și cel al asociației reclamante, au fost atacate și devastate. Ulterior, aceasta din urmă s-a constituit parte civilă în procedura penală.

21. Procedura penală privind omorul prin împușcare a domnului Velicu-Valentin Mocanu este în continuare pendinte. Ancheta inițiată privind relele tratamente aplicate domnului Marin Stoica la 13 iunie 1990 a fost încheiată prin rezoluția de încetare a urmăririi penale din 17 iunie 2009, confirmată printr-o hotărâre a Înaltei Curți de Casație și Justiție, pronunțată la 9 martie 2011.

22. Faptele expuse în rezoluțiile din 16 septembrie 1998 și 17 iunie 2009, precum și rechizitoriile întocmite la 18 mai 2000 și 27 iulie 2007 de către Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție pot fi rezumate după cum urmează.

2. Manifestațiile organizate în cursul primelor luni ale anului 1990

23. Piața Universității din București era considerată un loc simbolic pentru lupta împotriva regimului comunist al lui Nicolae Ceaușescu, din cauza numărului mare de persoane care au fost ucise și rănite în cursul represiunii armate inițiate de regim la 21 decembrie 1989. Prin urmare, în această piață, mai multe asociații – printre care și asociația reclamantă – și-au mobilizat membrii în vederea participării la o adunare de protest în primele luni ale anului 1990.

24. Primele manifestații împotriva Guvernului provizoriu instaurat după căderea regimului Ceaușescu au avut loc în Piața Universității din București la 12 și 24 ianuarie 1990, astfel cum reiese din rezoluția din 17 iunie 2009 a Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție. Din aceeași rezoluție rezultă că *Frontul Salvării Naționale* („FSN”) a organizat o contra-manifestație la 29 ianuarie 1990. Cu această ocazie, au venit la București mineri din bazinele carbonifere din Valea Jiului și Maramureș. Sediul Partidului Național Liberal a fost vandalizat cu această ocazie.

25. Începând din 25 februarie 1990, au avut loc manifestații în fiecare duminică. Conform rechizitoriului din 27 iulie 2007, acestea aveau ca scop stigmatizarea atitudinii nedemocratice a depozitarilor puterii, acuzați de „trădarea idealurilor revoluției”, și alertarea populației cu privire la pericolul de instaurare a unui nou regim dictatorial.

26. Ulterior, a fost lansată o campanie electorală pentru alegerile legislative și alegerea Președintelui Republicii, prevăzute pentru 20 mai 1990.

27. În acest context, la 22 aprilie 1990, în Piața Universității au început „manifestații maraton” neautorizate, la inițiativa Ligii studenților și a altor asociații, printre care asociația reclamantă. Acestea au durat cincizeci și două de zile, perioadă în care manifestații au ocupat Piața Universității. Conform rezoluțiilor din 16 septembrie 1998 și 17 iunie 2009, manifestații, strânși în număr mare, nu erau violenți și solicitau în principal excluderea din viața politică a personalităților care fuseseră la putere în perioada regimului comunist. În plus, aceștia solicitau o televiziune independentă de putere.

28. De asemenea, solicitau identificarea persoanelor responsabile pentru represiunea armată din decembrie 1989 și demisia conducătorilor aflați la putere, în special cea a ministrului de Interne, pe care îl considerau responsabil pentru represiunea manifestațiilor anticomuniste din decembrie 1989.

29. La 22 aprilie 1990, 14 manifestați au fost arestați de poliție pe motiv că manifestația nu fusese autorizată. Având în vedere că populația a reacționat, venind să se alăture manifestațiilor din Piața

Universității, poliția a eliberat cele 14 persoane arestate. În cursul zilelor următoare, autoritățile nu au mai recurs la forță, deși Primăria București tot nu autorizase adunarea.

30. Negocierile inițiate între manifestanți și Guvernul provizoriu nu au condus la niciun rezultat.

31. La 20 mai 1990, au avut loc alegerile prezidențiale și parlamentare. FSN și conducătorul său, candidat la alegerile prezidențiale, au câștigat alegerile.

32. În ziua următoare alegerilor, mișcarea de protest a continuat în Piața Universității, dar nu a mai avut amploarea inițială. Din cele aproximativ 260 de persoane care mai erau prezente, 118 începuseră o grevă a foamei.

3. Reuniunea organizată de executiv la 11 iunie 1990

33. În seara zilei de 11 iunie 1990, noul Președinte ales al României și prim-ministrul acestuia au convocat o reuniune a Guvernului, la care au participat ministrul de Interne și adjunctul său, ministrul Apărării, directorul Serviciului Român de Informații (SRI), prim vicepreședintele FSN – partidul de la putere – și Procurorul General al României. Aceste fapte sunt menționate în rezoluțiile parchetului din 16 septembrie 1998 și 17 iunie 2009.

34. Cu această ocazie, s-a decis să se ia măsuri pentru a se degaja Piața Universității pentru 13 iunie 1990. În plus, s-a propus asistarea organelor statului – poliția și armata – cu aproximativ 5 000 de cetățeni civili mobilizați. Punerea în practică a acestei măsuri a fost încredințată prim-vicepreședintelui FSN. Doi membri ai comitetului director al acestui partid s-au opus, fără succes, acestei măsuri. Conform rezoluției din 17 iunie 2009, un plan de acțiune realizat de generalul C. a fost aprobat de prim-ministru.

35. În aceeași seară, Procuratura Generală a difuzat la televiziunea publică un comunicat prin care solicita Guvernului să ia masuri pentru a elibera Piața Universității în vederea asigurării circulației mașinilor.

36. În cursul unei ședințe ce avusese loc în aceeași seară și la care participaseră ministrul de Interne, șeful SRI și șeful poliției, generalul D.C. a prezentat planul de evacuare a Pieței Universității de către poliție și jandarmie, asistate de forțele recrutate din rândul civililor. Conform acestui plan, acțiunea trebuia „să demareze pe 13 iunie 1990 la orele 4 dimineața prin izolarea perimetrului, arestarea manifestanților și restabilirea ordinii publice.”

4. Desfășurarea evenimentelor din 13 iunie 1990

37. La 13 iunie 1990, în jurul orelor 4.30, forțele de poliție și jandarmii au atacat brutal manifestanții din Piața Universității. Manifestanții arestați au fost conduși și închiși la sediul Poliției Municipiului București. Printre cele 263 de persoane arestate (sau 262, conform rechizitoriului din 18 mai 2000), se aflau și studenți prezenți la sediul Institutului de Arhitectură, situat în Piața Universității; acești studenți nu participaseră la manifestații. Rechizitoriul din 17 iunie 2009 precizează că cele 263 de persoane reținute au fost conduse la unitatea militară Măgurele, după ce fuseseră încarcerate în celulele poliției.

38. Operațiunea poliției a provocat proteste din partea unui număr mare de persoane, care solicitau eliberarea manifestanților arestați. Conform rezoluției din 16 septembrie 1998, aceste persoane au început să protesteze violent împotriva forțelor de ordine, lansând proiectile și dând foc mașinilor. Conform rechizitoriului din 18 mai 2000, aceste acțiuni au fost inițiate de câteva persoane cu comportament agresiv, care se alăturaseră grupului de manifestanți pașnici.

39. În jurul orelor 10, un număr mare de muncitori ai uzinelor IMGB din București au venit în Piața Universității pentru a ajuta forțele de ordine să aresteze manifestanții. Conform rezoluției din 16 septembrie 1998, aceștia au acționat haotic și brutal, au lovit la întâmplare și fără să facă distincție între manifestanți și simpli trecători.

40. În după amiaza zilei de 13 iunie 1990, manifestările s-au intensificat în apropierea televiziunii, a Pieței Universității, a Ministerului de Interne și a sediului Politiei Municipale, locuri în care manifestanții considerau că era posibil să fie reținute persoanele arestate.

41. În urma acestor incidente, armata a intervenit și au fost trimise mai multe vehicule blindate la sediul Ministerului de Interne.

42. Conform unui raport redactat de Ministerul de Interne, la care Guvernul a făcut referire în observațiile sale, în jurul orelor 18, sediul Ministerului de Interne era înconjurat de un număr între 4 000 și 5 000 de manifestanți și că, la ordinul generalilor A.G. și C.M., militari aflați în clădirea ministerului au tras cu arma spre tavanul holurilor, pentru a dispersa manifestații.

43. Focurile de armă trase în sediul Ministerului de Interne au cauzat moartea a trei persoane.

44. În aceste circumstanțe, în jurul orelor 18, atunci când se afla la o distanță de câțiva metri de una din ușile ministerului, soțul reclamantei a fost ucis de un glonț care l-a lovit în partea din spate a capului, după ce a ricoșat. Aceste fapte sunt descrise în detaliu în rechizitoriile din 18 mai 2000 și 27 iulie 2007, care au trimis în judecată Ministrul de Interne de la vremea respectivă, un general și 3 ofițeri cu rang de colonel. Conform primului rechizitoriu, soțul reclamantei și celelalte victime, care, în acea zi, se întorceau de la locurile lor de muncă, nu erau înarmate și nu participaseră anterior la manifestațiile maraton din Piața Universității. Niște simpli spectatori ai evenimentelor, aceștia au fost uciși de gloanțe ce au ricoșat.

45. Forțele de ordine au provocat moartea prin împușcare a unei a patra persoane într-un alt cartier al capitalei. O altă persoană a decedat după ce a fost înjunghiată în cartierul în care se afla sediul televiziunii.

46. La 13 iunie 1990, niciun militar nu a suferit vreun act de violență din partea manifestanților, astfel cum reiese din rechizitoriul din 27 iulie 2007. Conform aceluiași rechizitoriu, în acea zi, armata a tras 1 466 de gloanțe din sediul Ministerului de Interne.

47. În plus, alte persoane, printre care și domnul Marin Stoica, au fost bătute și reținute de agenți de poliție și de civili la sediul televiziunii publice, în circumstanțele descrise mai jos.

48. Sediul televiziunii publice era păzit, la momentul faptelor, de 82 de militari, sprijiniți de 14 vehicule blindate; ulterior au sosit întăriri constând în alte forțe armate, dintre care cele mai importante numărau 156 de militari (sosiți la fața locului la orele 19), un detașament de parașutiști (sosit la orele 19.30), 646 de militari (sosiți la orele 20), 118 parașutiști (sosiți la orele 23) și 360 de militari, cu alte 13 vehicule blindate (sosiți la orele 23).

49. În jurul orei 1, manifestații au fost dați afară din sediul televiziunii, în urma acestei intervenții în forță.

5. Situația specială a domnului Marin Stoica

50. La 13 iunie 1990, după amiază spre seară, când mergea pe jos spre biroul său, trecând pe o stradă din apropierea sediului televiziunii publice, reclamantul a fost arestat intempestiv de către un grup de persoane înarmate și a fost condus cu forța în sediul televiziunii. În prezența unor polițiști și militari aflați la fața locului, acesta a fost lovit și legat de niște civili și apoi a fost dus de aceștia la subsolul clădirii. Ulterior a fost adus într-un studio al televiziunii, unde se aflau deja mai multe zeci de persoane. Aceștia au fost filmați în prezența directorului canalului public de televiziune de la vremea respectivă. În noaptea de 13 spre 14 iunie 1990, au fost difuzate înregistrările în cauză, însoțite de comentarii care precizau că era vorba despre agenți ai unor servicii secrete străine care amenințaseră că vor distruge sediul și bunurile televiziunii.

51. În aceeași noapte, reclamantul a fost bătut, lovit în cap cu obiecte contondente și amenințat cu arme de foc până când și-a pierdut cunoștința.

52. Reclamantul s-a trezit în jurul orelor 4.30 la Spitalul Floreasca din București. Conform raportului de expertiză medico-legală întocmit la 18 octombrie 2002, din certificatul medical emis de secția chirurgie de urgență a spitalului reieșea că, la 14 iunie 1990, în jurul orelor 4.30, reclamantul a fost internat și diagnosticat cu o contuzie toraco-abdominală în partea stângă, excoriații în partea stângă a toracelui, cauzate de o agresiune, și un traumatism cranio-cerebral.

53. În jurul orelor 6.30, acesta a fugit de la spital, care era încercuit de polițiști, de teama altor rele tratamente.

54. Având în vedere că actele sale de identitate îi fuseseră furate în noaptea de 13 spre 14 iunie 1990, a fost invitat să le recupereze trei luni mai târziu la Direcția Cercetări Penale a Inspectoratului General al Poliției. Între timp, acesta se izolase în casă, de teamă să nu fie din nou arestat, torturat și încarcerat.

6. Sosirea minerilor la București

55. Conform rezoluției din 16 septembrie 1998, martorul M.I., inginer de profesie și, la momentul faptelor, șef de serviciu al Regionalei CFR Craiova, a declarat că, în seara zilei de 13 iunie 1990, directorul regionalei ordonase anularea trenurilor regulate și punerea la dispoziția minerilor, în gara Petroșani, în centrul exploatarei miniere din Valea Jiului, a 4 trenuri, alcătuite din 57 de vagoane în total.

56. M.I. a adăugat că acest ordin i s-a părut abuziv și că a încercat să împiedice transportarea minerilor la București, oprind alimentarea cu electricitate a liniei feroviare pe traseul indicat. Ca reacție la nesupunerea sa, directorul regionale a dispus înlocuirea acestuia și repunerea în funcțiune a liniei feroviare în jurul orelor 21. Ulterior, M.I. a fost concediat și cercetat de parchet.

57. Din rezoluția Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție din 10 martie 2009 reiese că, la 14 iunie 1990, optsprezece trenuri – 120 de vagoane în total – care transportau muncitori, în special mineri, au venit la București din mai multe zone industriale ale țării. Primul din ele a ajuns la București la orele 3.45, ultimul la 19.8.

58. Conform rezoluției din 16 septembrie 1998, minerii fuseseră informați că trebuiau să ajute forțele de poliție să restabilească ordinea publică în București și aceștia erau înarmați cu topoare, lanțuri, bastoane și cabluri metalice.

59. Rezoluția din 10 martie 2009 menționează că minerii fuseseră adunați de șefii lor de sindicat. Audiata ca martor, Președintele Federației Sindicale a Minerilor, devenit primar al municipiului Lupeni în 1998, a declarat că cele cinci trenuri care îi transportaseră pe mineri sosiseră în Gara București la 14 iunie 1990 în jurul orei 1 dimineața, că minerii fuseseră primiți de adjunctul ministrului Minelor și de un director general din același minister și că cei doi înalți responsabili ai Guvernului îi conduseseră pe mineri în Piața Universității.

7. Desfășurarea evenimentelor din 14 iunie 1990

60. În dimineața zilei de 14 iunie 1990, grupuri de mineri s-au oprit mai întâi în Piața Victoriei, unde se afla sediul Guvernului.

61. În jurul orelor 6.30, șeful statului s-a adresat minerilor adunați în fața sediului Guvernului, invitându-i să coopereze cu forțele de ordine și să reinstaureze ordinea în Piața Universității și în alte cartiere în care avuseseră loc incidente. În acest discurs, reprodus integral în rezoluția din 17 iunie 2009, acesta i-a îndemnat să se îndrepte spre Piața Universității pentru a o ocupa, informându-i că se vor confrunta cu „elemente cu manifestare fascistă evidentă, care săvârșiseră acte de vandalism”, incendiind sediul Ministerului de Interne și pe cel al Poliției, și „asediind clădirea televiziunii”.

62. La scurt timp, grupuri mari de mineri au fost conduse „de persoane neidentificate” la sediul partidelor de opoziție și asociațiilor considerate ostile puterii.

63. Minerii erau înconjurați de forțele de ordine ale Ministerului de Interne, cu care formau „echipe mixte”, și porniseră în căutarea manifestanților. Conform rezoluției din 17 iunie 2009, cu această ocazie, au fost săvârșite „acte de o cruzime extremă, fiind brutalizați nu numai manifestanții, dar și locuitori ai capitalei, care nu aveau nici o legătură cu manifestațiile”. Rezoluția din 10 martie 2009 precizează că minerii au atacat și domiciliile persoanelor de etnie romă. Conform aceleiași rezoluții, minerii aveau „criterii de selecție” pentru identificarea persoanelor pe care le considerau suspecte de a fi participat la manifestațiile din Piața Universității, atacând, de regulă, romii, studenții, intelectualii, jurnaliștii și orice persoană care nu le recunoștea legitimitatea”.

64. Grupurile de mineri și celelalte persoane care îi însoțeau devastaseră sediul Partidului Național Țărănesc Creștin Democrat, cel al Partidului Național Liberal, precum și sediul altor persoane juridice, precum Asociația Foștilor Deținuți Politici, Liga pentru Apărarea Drepturilor Omului și Asociația „21 Decembrie 1989” (asociația reclamantă).

65. Conform rezoluției din 16 septembrie 1998, nicio persoană prezentă în acel moment la sediile acestor partide politice și asociații nu a fost cruțată de mineri. Toate au fost agresate și deposedate de bunuri. Foarte multe persoane au fost reținute, predate poliției – care se afla la fața locului „ca din întâmplare” – și încarcerate complet ilegal.

66. Alte grupuri de mineri s-au îndreptat spre Piața Universității. După ce au ajuns acolo, au intrat prin efracție în sediul Universității și al Institutului de Arhitectură, situate în Piața Universității. Personalul și studenții întâlniți au fost molestați și au suferit acte de violență și umilire. Minerii au reținut persoanele prezente în sediile respective și le-au predat poliției și jandarmilor. Persoanele arestate au fost conduse de forțele de ordine la sediile secțiilor de poliție sau la unitățile militare din Băneasa și Măgurele.

67. Minerii au asediat ulterior străzile din jurul Pieței Universității, continuându-și acțiunile.

68. Conform rezoluției din 17 iunie 2009, 1 021 de persoane – dintre care 63 nu era majore la momentul respectiv – au fost reținute în aceste circumstanțe. O sută optzeci și două de persoane au fost arestate preventiv, 88 au primit o sancțiune administrativă și 706 persoane au fost eliberate „după efectuarea unor verificări”.

69. Rezoluția din 16 septembrie 1998 precizează că „minerii [își încheiaseră] actele justițiare la 15 iunie 1990, după ce au primit din partea președintelui României mulțumiri publice pentru ceea ce realizaseră în capitală și permisiunea de a se întoarce la muncă”.

70. De asemenea, reiese că unele din persoanele bătute și încarcerate au fost lipsite de libertate în mod ilegal timp de mai multe zile și că mai multe persoane au fost repuse în libertate la 19 sau 20 iunie 1990.

71. Celelalte persoane reținute au fost arestate preventiv pentru tulburarea ordinii publice, printr-o ordonanță a unui procuror, în special actualul președinte al asociației reclamante, care a fost achitat ulterior de toate acuzațiile aduse împotriva sa.

72. Rezoluția din 17 iunie 2009 precizează că minerii au acționat în strânsă colaborare cu forțele de ordine și conform instrucțiunilor conducerii de stat. Fragmentele relevante sunt următoarele:

„La 14 și 15 iunie 1990, minerii au săvârșit, în grupuri coordonate de civili acționând în numele și cu acordul conducerii de stat, acte cu deplina cooperare a forțelor de ordine și care au cauzat nu numai vătămări corporale persoanelor reținute pentru verificări, dar și multiple pagube la sediul Universității din București, al Institutului de Arhitectură, al mai multor partide politice și asociații civile, precum și în locuințele unor personalități din partidele așa-numite „istorice”. (...)

Cercetările efectuate de procurorii militari nu au permis identificarea persoanelor îmbrăcate în civil care se amestecaseră cu minerii, victimele audiate distingând minerii de ceilalți agresori ai acestora, numindu-i pe primii „mineri murdari” și pe aceștia din urmă „mineri curați”.

8. Circumstanțe speciale privind asociația reclamantă

73. La 13 iunie 1990, asociația reclamantă a condamnat public intervențiile violente din aceeași zi.

74. În jurul orelor 23, responsabilii asociației au decis, ca măsură de securitate, să petreacă noaptea la sediul acesteia. În acea noapte, au rămas șapte persoane la sediu.

75. La 14 iunie 1990, la orele 7, un grup de mineri a pătruns prin efracție în sediul asociației reclamante, după ce au spart geamul unei ferestre. În primele minute după intruziune, aceștia nu au manifestat violență și au avut o atitudine mai degrabă rezervată. La scurt timp, un civil neidentificat, care nu făcea parte din grupul de mineri, a sosit la fața locului și a început să îl lovească pe unul din membrii asociației. Minerii i-au urmat exemplul și i-au molestat brutal pe cei șapte membri ai asociației, care au fost ulterior reținuți de forțele de ordine.

76. În ziua de 14 iunie 1990, toate bunurile și documentele asociației au fost confiscate fără să fie respectată nicio procedură legală, sub controlul trupelor Ministerului Apărării.

77. La 22 iunie 1990, responsabilii asociației au fost în măsură să se întoarcă la sediul asociației, în prezența poliției.

9. Urmarea evenimentelor din 13-15 iunie 1990

78. Conform rezoluțiilor parchetului menționate anterior, în loc să se întoarcă imediat acasă, 958 de mineri au rămas în București, „pregătiți să intervină dacă erau reluate manifestațiile de protest”, în special având în vedere că președintele nou ales trebuia să depună jurământul zilele următoare. În perioada 16-19 iunie 1990, acești mineri au fost găzduiți în cazărmlile militare din București, unde au primit uniforme militare.

79. Conform rezoluției din 16 septembrie 1998, ancheta nu fusese în măsură să descopere cine ordonase ca minerii să fie găzduiți și echipați, dar aceasta precizează că „o asemenea măsură nu putea să fi fost luată în altă parte decât la Ministerul Apărării, cel puțin”.

80. Conform unui comunicat al Ministerului Sănătății din 15 iunie 1990, citat în rezoluția din 17 iunie 2009, în perioada 13-15 iunie 1990, la ora 6, 467 de persoane s-au prezentat la spital în urma actelor de violență săvârșite; 112 au fost spitalizate și au fost înregistrate 5 decese.

81. Conform aceleiași rezoluții din 17 iunie 2009, agenți de poliție, mineri și ulterior militari în termen, însărcinați cu paza acestora din urmă, au recurs la o violență excesivă împotriva celor 574 de manifestanți și a altor persoane – inclusiv copii, persoane în vârstă și nevătătoare – reținute și arestate în unitatea militară din Măgurele. Conform rezoluției respective, deținuții au fost supuși acolo unor acte de violență și agresiune de natură „psihică, fizică și sexuală”, au fost găzduiți în condiții necorespunzătoare și au primit îngrijiri medicale tardive și neadecvate.

B. Cercetarea penală

82. În urma evenimentelor violente din iunie 1990, în cursul cărora a fost ucis soțul doamnei Anca Mocanu, a căror victimă se pretinde a fi fost domnul Marin Stoica și care au ocazionat devastarea sediului asociației reclamante, a fost inițiată o anchetă în 1990. Inițial, aceasta era împărțită în câteva sute de dosare diferite.

83. La 29 mai 2009, Secția Parchetelor Militare din cadrul Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție a transmis agentului guvernamental o adresă, în care aceste fapte sunt rezumate astfel: „În perioada 1990-1997, pe rolul Parchetului de pe lângă Tribunalul București și al parchetelor de sector, au fost înregistrate sute de plângeri privind infracțiuni de furt, distrugere, tâlhărie, vătămare corporală, lipsire ilegală de libertate și altele, atrocități săvârșite de mineri în București, la 14 și 15 iunie 1990. În majoritatea acestor dosare, au fost pronunțate rezoluții de neîncepere a urmăririi penale, din cauza imposibilității de identificare a responsabililor.”

84. Reclamantei Anca Mocanu și asociației reclamante, care se constituise parte civilă în procedură, nu li s-a comunicat nicio rezoluție de neîncepere a urmăririi penale.

85. Ulterior, aceste dosare au fost conexe și cadrul cercetărilor s-a extins, începând cu anul 1997, și faptelor li s-a dat o încadrare juridică diferită, implicând o răspundere penală agravată. Înalți responsabili ai armatei și ai statului au fost puși sub acuzare succesiv și cercetările au fost transferate Secției Parchetelor Militare din cadrul Parchetului de pe lângă Curtea Supremă de Justiție, cu numărul 160/P/1997.

86. În perioada 22 octombrie - 27 octombrie 1999, 213 dosare deschise anterior au fost conexe la dosarul nr. 160/P/1997, inclusiv dosarele nr. 46 la 22 octombrie 1997, nr. 90 la 16 septembrie 1998 și nr. 69 la 22 octombrie 1999.

87. La 26 iunie 2000, Secția Parchetelor Militare din cadrul parchetului respectiv a preluat 748 de dosare privind evenimentele din perioada 13-15 iunie 2009, inclusiv lipsirile de libertate abuzive din 13 iunie 1990.

88. În rezoluția din 17 iunie 2009, starea dosarului constituit după conexarea tuturor acestor cauze este descrisă după cum urmează:

„O mare parte din documentele depuse în cele 250 de volume ale dosarului sunt fotocopii neștampilate și necertificate conform cu originalul. Actele din fiecare volum nu sunt clasificate cronologic, după subiect sau conform altui criteriu, ci în mod dezordonat. Unele din ele nu au nicio legătură cu cauza (de exemplu, volumul 150 conține dosare privind disparițiile care au avut loc după luna iunie 1990. (...).”

89. La 16 septembrie 1998, dosarul nr. 160/P/1997 a fost împărțit în patru dosare și continuarea cercetării a fost încredințată Secției Parchetelor Militare din cadrul Parchetului de pe lângă Curtea Supremă de Justiție.

90. La 8 ianuarie 2001, trei din aceste patru dosare au fost conexe. După această dată, cercetarea s-a concentrat pe două cauze principale.

91. Prima din ele privea faptele de instigare sau participare la infracțiunea de omor deosebit de grav, în special asupra domnului Velicu-Valentin Mocanu. Persoanele acuzate de aceste fapte erau președintele României de la acea vreme și alți cinci responsabili ai armatei, în numele cărora figura ministrul de Interne.

92. Rezoluția de punere sub acuzare din 19 iunie 2007 și decizia ulterioară de disjungere a acuzațiilor din 19 iulie 2007 precizează că, la ordinul fostului Președinte, forțele armate au făcut uz de armamentul și munițiile de război din dotare împotriva manifestanților, în seara zilei de 13 iunie și în noaptea de 13 spre 14 iunie 1990, având drept consecință uciderea a patru persoane, rănirea altor trei și punerea în pericol a vieții altor persoane.

93. Ulterior, acuzațiile aduse împotriva fostului președinte au fost disjuncte de cele îndreptate împotriva celorlalți inculpați, ofițeri de rang înalt, și acesta a beneficiat de o rezoluție de scoatere de sub urmărire penală.

94. La 2 octombrie 2013, această primă latură a cercetării era încă pendinte în ceea ce privește doi din ofițerii în cauză, ceilalți trei decedând între timp.

95. Celălalt dosar referitor la evenimentele din iunie 1990, în special în ceea ce privește plângerea penală pentru acte de violență, depusă de domnul Marin Stoica, și devastarea sediului asociației reclamante, avea ca obiect fapte de instigare sau participare la acte de subminare a puterii de stat, acte

de diversiune, tratamente neomenoase, propagandă pentru război, precum și genocid în sensul art. 357 lit. (a)-(c) C. pen.

96. Persoanele acuzate de aceste fapte erau fostul președinte, mai mulți ofițeri de rang înalt și zeci de civili. S-a început urmărirea penală pentru aceste infracțiuni împotriva fostului președinte, la 9 septembrie 2005, și împotriva fostului șef al SRI, la 12 iunie 2006.

97. Această a doua latură a cercetării s-a încheiat prin pronunțarea unei rezoluții de scoatere de sub urmărire penală, la 17 iunie 2009. Această rezoluție a fost confirmată printr-o hotărâre pronunțată la 9 martie 2011 de Înalta Curte de Casație și Justiție, în urma recursului formulat de domnul Marin Stoica.

98. Principalele etape ale cercetării sunt prezentate în detaliu în continuare.

1. Rezoluția adoptată la 16 septembrie 1998

99. La 16 septembrie 1998, Secția Parchetelor Militare din cadrul Parchetului de pe lângă Curtea Supremă de Justiție s-a pronunțat cu privire la dosarul nr. 160/P/1997, în urma unei cercetări privind 63 de persoane care au fost victime ale unor acte violente și arestări abuzive, printre care se numărau doamna Anca Mocanu și trei membri ai asociației reclamante, precum și asociația reclamantă și alte 11 persoane juridice ale căror sedii fuseseră devastate în cursul evenimentelor care au avut loc în perioada 13-15 iunie 1990.

100. Trei din aceste 63 de victime, care sunt menționate în tabelul din rezoluția pronunțată la 16 septembrie 1998, fuseseră agresate și lipsite de libertate la sediul televiziunii publice. În ultima coloană referitoare la stadiul cercetărilor efectuate, tabelul menționează cu privire la aceste trei persoane „cauza nu este cercetată”.

101. În rezoluția respectivă, Secția Parchetelor Militare din cadrul Parchetului de pe lângă Curtea Supremă de Justiție preciza că alte plângeri erau pendinte în fața parchetului civil.

102. Parchetul militar a adăugat că rezoluția sa privea, de asemenea, „suspiciunile de ucidere a aproximativ o sută de persoane, în timpul evenimentelor din perioada 13-15 iunie 1990, (ale căror cadavre) au fost incinerate sau îngropate în gropi comune, în cimitire din sate aflate în apropierea București-ului (în special Străulești)”.

103. În plus, acesta a menționat că, până atunci, cercetarea nu permisesse identificarea persoanelor care puseseră în aplicare efectiv decizia executivului de a face apel la ajutorul civililor pentru restabilirea ordinii la București. Conform parchetului, această lacună a cercetării se datora faptului că „nu fusese audiată niciuna din persoanele care exercitaseră funcții cu responsabilități la momentul faptelor”, în special președintele României în exercițiu la acea vreme, prim-ministrul și adjunctul acestuia, ministrul de Interne, șeful poliției, șeful SRI și ministrul Apărării.

104. În rezoluția sa, Parchetul Militar a dispus disjungerea cauzei în patru dosare distincte.

105. Primul dosar avea ca obiect continuarea cercetării privind omorul prin împușcare a patru civili, printre care și soțul reclamantei.

106. Al doilea dosar viza persoanele care exercitaseră funcții civile sau militare de conducere. Autoritățile au decis să continue cercetarea în privința lor, în special pentru abuz de putere contra interesului public, cu consecințe deosebit de grave, infracțiune pedepsită la art. 248 alin. (2) C. pen., și să cerceteze, de asemenea, faptul că o categorie socială fusese recrutată alături de forțele de ordine pentru combaterea altor categorii sociale.

107. Al treilea dosar privea continuarea cercetărilor care trebuiau să conducă, după caz, la identificarea altor victime ucise ca urmare a actelor de violență săvârșite în perioada 13-15 iunie 1990 (supra, pct. 102).

108. În cele din urmă, considerând că răspunderea penală era prescrisă, Parchetul Militar a hotărât clasarea definitivă a urmăririi penale inițiate împotriva unor persoane neidentificate, care făceau parte din forțele de ordine sau din grupurile de mineri, pentru fapte de tâlhărie, lipsire de libertate în mod ilegal, comportament abuziv, anchetă abuzivă, abuz de putere împotriva unor interese private, loviri și alte vătămări, vătămare corporală, distrugerea de bunuri, furturi, violare de domiciliu, neglijența în serviciu și viol, săvârșite în perioada 13-15 iunie 1990.

109. Această ultimă parte a rezoluției din 16 septembrie 1998 a fost infirmată de ordonanța pronunțată la 14 octombrie 1999 de Șeful Secției Parchetelor Militare a Parchetului de pe lângă Curtea Supremă de Justiție, care a dispus redeschiderea urmăririi penale și reluarea cercetărilor destinate să identifice toate victimele, precizând în acest sens că s-a stabilit faptul că numărul victimelor era mult mai mare decât numărul părților vătămate menționate în rezoluția contestată.

110. În plus, ordonanța din 14 octombrie 1999 preciza că anchetatorii nu efectuaseră până la momentul respectiv investigații privind „înțelegerea dovedită” între Ministerul de Interne și

conducătorii exploatațiilor miniere, „în vederea organizării unui veritabil aparat de represiune ilegală”, înțelegere care, conform acestei ordonanțe, era stabilită prin probele prezentate la dosar.

2. Urmarea cercetării îndreptate împotriva înalților responsabili ai armatei pentru participația la infracțiunea de omor

111. După rezoluția din 16 septembrie 1998, cercetările privind uciderea domnului Velicu-Valentin Mocanu au fost continuate cu dosarul nr. 74/P/1998 (a se vedea supra, pct. 105).

112. Doamna Anca Mocanu și cei doi copii pe care i-a avut cu victima s-au constituit părți civile.

113. Doi generali – fostul ministru de Interne și adjunctul acestuia – și trei ofițeri de rang superior au fost acuzați de omorurile săvârșite la 13 iunie 1990, în special cel asupra soțului reclamantei, la 12, 18 și 21 ianuarie 2000 și, respectiv, 23 februarie 2000.

114. Cei cinci au fost trimiși în judecată în temeiul unui rechizitoriu din 18 mai 2000, pe motiv că aceștia solicitaseră – și ordonaseră, în ceea ce îi privește pe cei doi generali – deschiderea focului cu muniții de război, act care cauzase decesul a patru persoane și provocase rănirea gravă a altor nouă persoane.

115. Printr-o decizie din 30 iunie 2003, Curtea Supremă de Justiție a trimis cauza la Parchetul Militar de pe lângă Curtea Supremă de Justiție pentru completarea cercetărilor destinate remedierii diverselor lacune, și a reîncadrat faptele privind participația improprie la omor calificat și omor deosebit de grav. În plus, aceasta a dispus realizarea unei serii de măsuri de cercetare.

116. Doamna Anca Mocanu, alte părți civile și parchetul în cauză au formulat recurs împotriva acestei decizii. Recursul acestora a fost respins printr-o hotărâre pronunțată la 16 februarie 2004 de Înalta Curte de Casație și Justiție (denumită anterior Curtea Supremă de Justiție, a se vedea și supra, pct. 14).

117. După reluarea cercetărilor, prin rezoluția din 14 octombrie 2005, s-a încetat urmărirea penală împotriva celor cinci acuzați. Această rezoluție a fost infirmată la 10 septembrie 2006 și urmărirea penală a fost redeschisă.

118. După ce a efectuat cercetări suplimentare cu privire la instrucțiunile din hotărârea pronunțată la 30 iunie 2003, Parchetul Militar de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție i-a trimis în judecată pe fostul ministru de Interne, adjunctul acestuia și alți doi ofițeri de rang superior din armată, prin rechizitoriul din 27 iulie 2007. Acesta a pronunțat o ordonanță de încetare a urmăririi penale în privința celui deal cincilea ofițer, care decedase între timp.

Conform acestui rechizitoriu, „absența unei reacții din partea autorităților publice” și absența unei anchete efective imediate „[au pus] în pericol însăși existența democrației și a statului de drept”.

119. Prin hotărârea din 17 decembrie 2007, Înalta Curte de Casație și Justiție a dispus retrimiterrea cauzei la Parchetul Militar pentru viciu de procedură, în principal pe motiv că urmărirea penală împotriva unui fost ministru trebuia să respecte o procedură specială de autorizare parlamentară prealabilă.

120. La 15 aprilie 2008, Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție a formulat recurs împotriva acestei hotărâri, care a fost respins la 23 iunie 2008.

121. La 30 aprilie 2009, Parchetul Militar de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție s-a declarat lipsit de competența pentru a se pronunța cu privire la acest aspect al cauzei, în principal pe motiv că membrii personalului poliției – inclusiv ministrul de Interne – deveniseră funcționari civili în urma unei reforme legislative și că, prin urmare, instanțele și parchetele militare nu mai erau competente să se pronunțe cu privire la infracțiuni săvârșite de aceștia, chiar dacă fuseseră comise în perioada în care erau încă militari. În consecință, acesta și-a declinat competența în favoarea unei secții penale de drept comun din cadrul aceluiași parchet, și anume Secția de urmărire penală și criminalistică.

122. Printr-o ordonanță din 6 iunie 2013, aceasta din urmă a încetat urmărirea penală inițiată împotriva fostului ministru și a adjunctului acestuia, care au decedat la 2 noiembrie 2010 și, respectiv, la 4 februarie 2013.

123. Prin aceeași decizie, secția respectivă a parchetului s-a declarat lipsită de competență în ceea ce îi privește pe ceilalți doi inculpați rămași în viață, ofițerii cu rang de colonel C.V. și C.D., ale căror cauze le-a trimis la Parchetul de pe lângă Tribunalul Militar Teritorial București.

124. La 2 octombrie 2013, cercetarea era pendinte în fața acestui parchet.

3. Acuzațiile aduse împotriva fostului președinte al republicii cu privire la decesul soțului doamnei Anca Mocanu

125. Această latură a cercetării are ca obiect acuzațiile aduse împotriva fostului președinte al României, în ceea ce privește victimele ucise sau rănite de focurile trase de armată la 13 iunie 1990.

126. Fostul președinte al republicii, în exercițiu în perioadele 1989-1996 și 2000-2004, a fost pus sub acuzare la 19 iunie 2007, dată la care exercita funcția de senator și era membru al Parlamentului. Acesta era acuzat că „a instigat în mod deliberat militarii să recurgă la forță împotriva manifestanților din Piața Universității și alte cartiere din capitală, act în urma căruia mai multe persoane ucise sau rănite prin împușcare au fost victime”. Aceste fapte au fost calificate drept participatie improprie la omor calificat și omor deosebit de grav, infracțiuni sancționate la art. 174, art. 175 lit. e) și art. 176 lit. b), coroborate cu art. 31 alin. (2) C. pen.

127. La 19 iulie 2007, aceste acuzații au fost disjuncte de dosarul nr. 74/P/1998 și cercetarea a continuat în dosarul nr. 107/P/2007.

128. Între timp, la 20 iunie 2007, Curtea constituțională pronunțase o hotărâre, într-o altă cauză fără legătură cu prezenta speță, prin care s-a exclus competența instanțelor militare de a judeca sau urmări penal inculpați civili. În consecință, prin rezoluția din 20 iulie 2007, Parchetul Militar de pe lângă Înalta Curte de Casație s-a declarat lipsit de competență pentru a se pronunța în dosarul nr. 107/P/2007 și și-a declinat competența în favoarea unei secții penale de drept comun.

129. La 7 decembrie 2007, Procurorul General al României a înfirmat rezoluția de punere sub acuzare din 19 iunie 2007, pentru vicii de procedură, și a dispus reluarea cercetării.

130. La 10 octombrie 2008, Secția de urmărire penală și criminalistică a Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție a pronunțat o rezoluție de neîncepere a urmăririi penale, considerând că nu exista o legătură de cauzalitate între ordinul de a elibera Piața Universității, dat de fostul președinte, și decizia luată de trei ofițeri, cu acordul superiorilor acestora – generalul A. și generalul C. (ministru de Interne) – de a deschide focul asupra manifestanților.

Pentru a se pronunța astfel, parchetul a considerat că obiectivele planului de acțiune stabilit la 12 iunie 1990 fuseseră executate până la orele 9 din dimineața zilei următoare și că evenimentele care urmaseră, inclusiv ordinele ulterioare de a deschide focul, nu făcuseră în niciun fel obiectul planului în cauză și nu fuseseră prevăzute de autorii acestuia.

131. La 3 noiembrie 2008, doamna Anca Mocanu și alte părți vătămate au contestat rezoluția de neîncepere a urmăririi penale.

132. La 18 decembrie 2009, un complet de trei judecători al Înaltei Curți de Justiție și Casație a respins recursurile acestora, considerându-le inadmisibile, tardive sau nefondate, după caz. Aceasta a concluzionat că nu exista o legătură de cauzalitate între actele imputate fostului președinte și urmările imprevizibile ale manifestațiilor, care cauzaseră decesul mai multor persoane. În plus, aceasta a subliniat că trei din persoanele vătămate – văduve sau rude ale victimelor ucise la 13 și 14 iunie 1990 – printre care se număra și doamna Anca Mocanu – declaraseră la ședința din 11 decembrie 2009 că nu intenționau să conteste rezoluția de neîncepere a urmăririi penale pronunțată în privința fostului președinte și că doreau doar ca persoanele responsabile pentru omoruri să fie identificate și răspunderea acestora să fie angajată. În urma recursului formulat de părțile civile, această decizie a fost confirmată printr-o hotărâre din 25 octombrie 2010 de către un complet al Înaltei Curți, format din nouă judecători.

4. Actele de cercetare privind circumstanțele decesului domnului Velicu-Valentin Mocanu

133. Conform raportului medico-legal de autopsie, soțul doamnei Anca Mocanu decedase din cauza leziunilor provocate de glonțul tras asupra acestuia.

134. Reclamanta a formulat prima sa cerere expresă de constituire ca parte civilă la 11 decembrie 2000. În aceeași zi, reclamanta și celelalte părți civile – rude ale altor trei persoane ucise în contextul evenimentelor din 13 și 14 iunie 1990 – au depus împreună un memoriu care conținea observațiile acestora privind identitatea persoanelor responsabile de decesul rudelor lor, precum și cererea lor de despăgubire.

135. La 14 februarie 2007, reclamanta a fost audiată pentru prima dată de parchet în scopul cercetării. Asistată de avocatul pe care l-a desemnat, aceasta a precizat că, îngrijorată de faptul că soțul său nu se întorsese acasă în seara zilei de 13 iunie 1990, l-a căutat în zadar a doua zi și că, mai târziu, a aflat din presă că acesta fusese împușcat în cap. A adăugat că niciun anchetator sau reprezentant al autorităților nu a vizitat-o și nici nu a convocat-o în scopul cercetării și că doar câțiva ziariști o

vizitaseră. Aceasta a precizat că, la momentul faptelor, avea douăzeci de ani și nu avea loc de muncă și că, după decesul soțului său, își creștea singură cei doi copii pe care îi avea cu acesta, și anume o fiică de două luni (născută în aprilie 1990) și un fiu de doi ani.

136. Documentele de la dosarul prezentat Curții nu permiteau să se stabilească dacă reclamanta Anca Mocanu a fost informată cu privire la evoluția cercetării referitoare la omorul deosebit de grav al soțului său ulterior hotărârii pronunțate de Înalta Curte de Casație și Justiție la 17 decembrie 2007, prin care s-a dispus retrimiteră cauzei la parchet.

5. Rezultatele cercetării privind acuzațiile de tratamente neomenoase

137. În perioada 26 noiembrie 1997 – 12 iunie 2006, a fost inițiată urmărirea penală împotriva a 37 de persoane – 28 de civili și nouă militari – în principal pentru acte de subminarea a puterii de stat, săvârșite în contextul evenimentelor din iunie 1990. Fostul președinte român se număra printre persoanele urmărite penal. Acesta a fost inculpat la 9 iunie 2005, fiind acuzat de participare la genocid [art. 357 lit. a), b) și c) C. pen.], de propagandă pentru război (art. 356 C. pen.), de tratamente neomenoase (art. 358 C. pen.), de subminarea puterii de stat (art. 162 C. pen.) și de acte de diversiune (art. 163 C. pen.).

Marea majoritate a celor 28 de civili inculpați erau directori ai unor exploatații miniere, șefi de sindicate din minerit și înalți funcționari în cadrul Ministerului Minelor.

138. La 16 septembrie 1998, acestui aspect al cercetării i s-a repartizat dosarul nr. 75/P/1998 (supra, pct. 106).

139. La 19 decembrie 2007, Secția Parchetelor Militare din cadrul Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție a dispus disjungerea cauzei care făcea obiectul dosarului nr. 75/P/1998 în două părți, una referitoare la acuzațiile îndreptate împotriva celor 28 de civili – dintre care fostul Președinte al României și fostul șef al SRI – cealaltă referitoare la acuzațiile aduse împotriva celor nouă militari. Cercetarea privind cei 28 de civili trebuia să fie continuată în fața secției civile competente a aceluiași parchet.

140. Prin rezoluția din 27 februarie 2008, Procurorul-șef al Secției Parchetelor Militare a infirmat rezoluția din 19 decembrie 2007, considerând că, datorită legăturii dintre faptele cercetate, era de competența uneia din secțiile civile ale Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție să se pronunțe cu privire la ansamblul cauzei și cu privire la toți acuzații, atât civili, cât și militari.

141. La 29 aprilie 2008, în conformitate cu această rezoluție, Secția Parchetelor Militare a Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație s-a declarat lipsită de competență și pentru a se pronunța cu privire la acuzațiile penale îndreptate împotriva celor nouă ofițeri militari – printre care se numărau mai mulți generali, fostul șef al poliției și fostul ministru de Interne – și și-a declinat competența în favoarea uneia din secțiile de drept comun.

142. În rezoluția din 29 aprilie 2008 a fost întocmită o listă cu peste o mie de persoane care au fost reținute și supuse la rele tratamente în special la sediul Școlii Militare Superioare de Ofițeri din Băneasa și al unității militare din Măgurele. Domnul Marin Stoica era inclus în această listă a victimelor. Rezoluția în cauză conținea, de asemenea, lista persoanelor juridice care au suferit prejudicii în timpul represiunii din perioada 13-15 iunie 1990, printre care se număra și asociația reclamantă.

143. Această rezoluție menționa, de asemenea, „identificarea celor aproximativ 100 de persoane decedate în cursul evenimentelor din perioada 13-15 iunie 1990”.

144. Aceasta conținea, de asemenea, lista cu întreprinderile publice care puseseră la dispoziția autorităților muncitori pentru intervenția de la București. Această listă conținea în special 20 de exploatații miniere de pe întreg teritoriul țării și uzine din 11 orașe Călărași, Alexandria, Alba-Iulia, Craiova, Constanța, Deva, Giurgiu, Galați, Brașov, Slatina și Buzău), precum și trei uzine din București.

145. În urma acestei rezoluții, la 5 mai 2008, procurorii militari au trimis secției competente a parchetului cele 209 volume – care aveau 50 000 în total – din dosarul nr. 75/P/1998.

146. La 26 mai 2008, secția din cadrul Parchetului Militar de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție care primise dosarul în întregime, și anume Secția de urmărire penală și criminalistică, s-a declarat incompetentă și și-a declinat competența în favoarea altei secții a aceluiași parchet, și anume Direcția de Investigare a Infracțiunilor de Criminalitate Organizată și Terorism – DIICOT.

147. Prin rezoluția din 10 martie 2009, direcția competentă din cadrul Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție – DIICOT – a pronunțat o rezoluție de neîncepere a urmăririi penale în favoarea fostului șef al SRI, pe motiv de prescripție, în ceea ce privește acuzația de subminare a

puterii de stat, și o rezoluție de neîncepere a urmăririi penale în ceea ce privește majoritatea celor 27 de civili urmăriți penal – directori de exploatații miniere, șefi de sindicate din minerit, înalți funcționari din cadrul Ministerului Minelor și din administrația locală – în absența elementelor constitutive ale acestei infracțiuni.

148. Pentru a se pronunța astfel, parchetul a considerat că, în calitățile lor respective de șef de stat, de ministru de Interne, de ministru adjunct sau de șef al poliției, unii din inculpați erau depozitari ai puterii publice și că ar fi fost illogic să se creadă că ar fi putut săvârși fapte de natură să le slăbească puterea. În ceea ce îi privește pe mineri și pe ceilalți muncitori care au venit în București la 14 iunie 1990, parchetul a considerat că aceștia „se transformaseră în forțe de ordine” și că erau convinși că actele lor serveau puterea de stat. În plus, acesta a subliniat că intervenția minerilor se dovedise inutilă, deoarece acțiunea desfășurată de parașutiști la sediul televiziunii a permis restabilirea ordinii în capitală în jurul orei 1 în ziua de 14 iunie 1990.

149. De asemenea, parchetul a încetat urmărirea penală împotriva a trei inculpați care decedaseră între timp.

150. În cele din urmă, DIICOT s-a declarat lipsită de competență pentru a se pronunța cu privire la restul cauzei – adică fapte calificate drept tratamente neomenoase, acte de diversiune, propagandă pentru război și genocid, în sensul art. 357 lit. (a)-(c) C. pen. – și și-a declinat competența în favoarea Secției de urmărire penală și criminalistică. Aceste fapte priveau doar nouă din persoanele puse sub acuzare în perioada 2000-2006, printre care se numără și fostul președinte.

151. La 17 iunie 2009, a fost pronunțată o rezoluție de scoatere de sub urmărire penală în ceea ce privește acuzațiile în cauză, al cărei conținut este prezentat în continuare.

6. Rezoluția de scoatere de sub urmărire penală din 17 iunie 2009

152. La 17 iunie 2009, Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție a pronunțat o rezoluție de scoatere de sub urmărirea penală care avea ca obiect în principal acuzații de tratamente neomenoase întemeiate pe 856 de plângeri ale unor persoane vătămate de actele violente săvârșite în perioada 13-15 iunie 1990.

153. Rezoluția în cauză preciza că fostul șef al statului nu fusese audiat în calitate de învinuit în cursul cercetării.

154. Aceasta descria ansamblul actelor de violență – considerate ca fiind de o cruzime extremă – la care au fost supuse mai multe sute de persoane.

155. Se menționa faptul că cercetările efectuate timp de aproximativ nouăsprezece ani de parchetele civile și, ulterior, de parchetele militare nu au permis stabilirea identității agresorilor și gradul de implicare a forțelor de ordine. Fragmentul relevant din această rezoluție se citește astfel:

„În urma cercetărilor efectuate pe parcursul celor aproape 19 ani, de parchetele civile și ulterior, de cele militare, cercetări care se regăsesc în cuprinsul dosarului (...), nu s-a putut stabili identitatea minerilor agresori, gradul de implicare în acțiunile acestora al forțelor de ordine și al membrilor sau simpatizanților F.S.N., rolul și gradul de participare în acțiunile îndreptate în perioada 14-15 iunie 1990 împotriva locuitorilor Capitalei.”

156. Această rezoluție dispunea încetarea urmăririi penale în privința unui inculpat care decedase între timp și **scoaterea de sub urmărire penală a celorlalți opt** inculpați, ca urmare a intervenției prescripției în ceea ce privește infracțiunile prescriptibile, în special favorizarea infractorului.

157. În ceea ce privește acuzațiile referitoare la infracțiuni imprescriptibile, în special tratamentele neomenoase imputate inculpaților, rezoluția pronunța scoaterea de sub urmărire penală din cauza lipsei elementelor constitutive ale infracțiunilor cercetate sau din cauza faptului că nu fusese dovedită veridicitatea faptelor denunțate.

158. În această privință, rezoluția preciza că nicio formă de participare la acțiunile minerilor împreună cu forțele de ordine nu putea fi reținută împotriva șefului statului în exercițiu la momentul faptelor, deoarece acesta nu făcuse decât să aprobe acțiunile din dimineața zilei de 13 iunie 1990 și intervenția armatei din după amiaza aceleiași zile, în scopul declarat de a restabili ordinea. Se menționa, de asemenea, că nu existau date certe de natură să îl pună pe șeful statului în discuție în ceea ce privea pregătirea sosirii minerilor la București și ordinele date acestora. Se preciza că solicitarea făcută minerilor de către șeful statului de a apăra instituțiile statului și de a restabili ordinea – în urma căreia 1 021 de persoane fuseseră lipsite de libertate și suferiseră vătămări corporale – putea fi calificată numai drept instigare la săvârșirea infracțiunii de loviri și alte vătămări și că răspunderea penală în privința acesteia era prescrisă.

159. Parchetul a considerat că manifestanții și celelalte persoane vizate de mineri aparțineau unor diverse etnii (română, romă, maghiară) și categorii sociale (intelectuali, studenți, elevi, dar și muncitori) și că, prin urmare, aceștia nu puteau fi considerați ca fiind un grup unitar sau o colectivitate ce putea fi identificată conform unui criteriu obiectiv, geografic, istoric, social sau de alt tip, motiv pentru care faptele denunțate nu puteau fi calificate drept genocid. Sprijinindu-se pe jurisprudența Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavie, parchetul a considerat, de asemenea, că persoanele lipsite de libertate nu fuseseră supuse sistematic unor rele tratamente.

160. Rezoluția menționa, de asemenea, faptul că discursul prin care a incitat minerii să ocupe și să apere Piața Universității împotriva manifestanților care se instalaseră acolo nu putea fi interpretat drept o propagandă pentru război, pe motiv că persoana în cauză nu intenționase declanșarea unui conflict, ci, dimpotrivă, solicitase minerilor „să facem totul pentru a elimina excesele, pentru a elimina actele sângeroase”.

161. De asemenea, se preciza faptul că minerii fuseseră motivați de convingeri personale simpliste, dezvoltate pe fondul surescitării gregare, determinându-i să se transforme în arbitri ai scenei politice și în apărători zeloși ai regimului politic – recunoscând ca atare de conducere – autorizați să aplice „corecții” celor care îi contestau legitimitatea. În plus, procurorul a subliniat că legea impunea condiția ca tratamentele neomenoase reprobabile să vizeze „persoane căzute în puterea adversarului” și a considerat că aceasta nu era îndeplinită în speță, deoarece minerii nu aveau niciun adversar cu care să se lupte la 14 iunie 1990.

162. În ceea ce privește acuzațiile de tortură, procurorul a considerat că legislația românească nu incrimina tortura la momentul faptelor.

163. Rezoluția din 17 iunie 2009 analizează fiecare acuzație referitoare la fiecare inculpat, dar nu menționează numele niciunei victime și nu relatează atrocitățile denunțate de fiecare din ele, făcând trimitere la o anexă care nu a fost prezentată Curții. Aceasta precizează numele victimelor și apartenența lor la o anumită categorie, menționând, de exemplu, cele 425 de persoane reținute și deținute în sediul Școlii de Ofițeri din Băneasa sau cei 574 de manifestanți arestați și încarcerați în sediul unității militare Măgurele.

7. Căile de atac exercitate împotriva rezoluției de scoatere de sub urmărire penală din 17 iunie 2009

164. Asociația reclamantă, alte persoane juridice și persoane particulare au formulat o plângere împotriva rezoluției de scoatere de sub urmărire penală din 17 iunie 2009, care a fost respinsă la 3 septembrie 2009 de către procurorul șef al secției competente a Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție. Pentru a se pronunța astfel, parchetul considerase că nu fusese săvârșită nicio faptă susceptibilă de a fi considerată crimă împotriva umanității, precum relele tratamente sau genocidul.

165. Domnul Marin Stoica și alte patru părți vătămate au formulat, de asemenea, plângere împotriva aceleiași rezoluții. Plângerea lor a fost respinsă la 6 noiembrie 2009. Domnul Marin Stoica a formulat un recurs în fața Înaltei Curți de Casație și Justiție.

166. La 9 martie 2011, după ce a respins excepția de inadmisibilitate întemeiată pe autoritatea de lucru judecat invocată de fostul șef al statului, Înalta Curte de Casație și Justiție s-a pronunțat cu privire la temeinicia rezoluției de scoatere de sub urmărire penală, respingând recursul formulat de reclamant.

167. În hotărârea sa, aceasta a considerat agresiunea suferită de reclamant drept vătămare corporală gravă (art. 182 C. pen.), arestare abuzivă, supunere la rele tratamente (art. 267 C. pen.), tortură, represiune nedreaptă și șantaj. Aceasta a considerat că rezoluția din 17 iunie 2009 pronunțase în mod corect scoaterea de sub urmărire penală, pe motiv că infracțiunile cercetate erau prescrise și că, la momentul faptelor, tortura nu era incriminată.

168. În schimb, aceasta nu s-a pronunțat asupra incriminării tratamentelor neomenoase (art. 358 C. pen.) care făcuseră obiectul rezoluției din 29 aprilie 2008, în care reclamantul era menționat nominal în calitate de victimă a tratamentelor neomenoase de care erau acuzați cinci ofițeri de rang superior.

8. Rezumat și precizări privind măsurile de cercetare

169. Conform Guvernului, principalele măsuri de cercetare puse în aplicare în cursul perioadei cuprinse între 1990 și 2009 au fost următoarele: peste 840 de audieri ale părților vătămate; peste 5 724 de audieri de martori; peste 100 de expertize medico-legale. Rezultatele acestor măsuri au fost consemnate în câteva mii de pagini de documente.

a) Măsuri de cercetare referitoare în special la domnul Stoica

170. La 18 iunie 2001, când a fost audiat de un procuror al Secției Parchetelor Militare din cadrul Parchetului de pe lângă Curtea Supremă de Justiție, domnul Marin Stoica a depus o plângere oficială privind violențele pe care pretindea că le-a suferit în noaptea de 13 spre 14 iunie 1990.

171. Plângerea acestuia a fost depusă la dosarul anchetei inițiate cu privire la alte acuzații, în special tratamente neomenoase (dosarul nr. 75/P/1998).

172. La 18 octombrie 2002, în scopul cercetării privind actele de agresiune pe care pretindea că le suferise, reclamantul a făcut obiectul unui examen realizat la Institutul Național de Medicină Legală, pe baza căruia a fost întocmit un raport de expertiză medico-legală. Conform raportului în cauză, leziunile descrise în certificatul medical emis de serviciul de urgențe medicale la 14 iunie 1990 necesitaseră între trei și cinci zile de îngrijiri medicale și că acestea nu puseseră în pericol viața persoanei în cauză.

173. Se menționa, de asemenea, faptul că, în cursul perioadei 31 octombrie-28 noiembrie 1990, în februarie 1997 și în martie și august 2002, reclamantul fusese spitalizat pentru crize grave de epilepsie și că fusese diagnosticat cu epilepsie secundară post-traumatică și alte tulburări vasculare cerebrale (AIT - accident ischemic tranzitoriu). Raportul preciza că epilepsia post-traumatică se declanșase în urma unui traumatism suferit în 1966.

174. La 9 și 17 mai 2005, reclamantul a fost audiat și a avut posibilitatea să își prezinte punctul de vedere cu privire la faptele denunțate, precum și privind cererile de despăgubire pentru prejudiciul material și moral pretinse.

175. Printr-o adresă din 23 mai 2005, acesta a fost informat de Parchetul Militar de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție că plângerea făcută de acesta pentru a denunța traumatismele suferite la 13 iunie 1990 din partea unor militari neidentificați, care determinaseră spitalizarea acestuia „în stare de comă”, era în curs de cercetare în cadrul dosarului nr. 75/P/1998.

176. Dintr-un certificat emis la 26 aprilie 2006 reiese că, potrivit mențiunilor din registrul Secției Parchetelor Militare din cadrul Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, reclamantul fusese primit de un procuror în 2002, 2003, 2004, 2005 și 2006, în principal în scopul cercetării sau pentru a solicita informații cu privire la stadiul cercetării. La 12 septembrie și, respectiv, 4 octombrie 2006, reclamantul a formulat două plângeri penale noi.

177. La 23 aprilie 2007, procurorul a procedat la interogarea celor doi martori indicați de reclamant.

178. Audiat la 9 mai 2007, în calitate de parte vătămată, reclamantul i-a solicitat procurorului militar să dispună realizarea unei contra-expertize medico-legale, considerând că expertiza efectuată în 2002 nu sublinia gravitatea leziunilor suferite de acesta în 1990, nici gravitatea sechelelor cu care rămăsese în urma acestui traumatism.

179. Procurorul a dispus efectuarea unei noi expertize. Acesta a solicitat medicilor legiști să stabilească, între altele, dacă exista o legătură de cauzalitate între traumatismul suferit de reclamant în iunie 1990 și afecțiunile medicale de care suferea la data la care fusese dispusă efectuarea acestei expertize.

180. La audierea reclamantului, acesta a fost invitat să vizioneze o înregistrare video realizată în timpul evenimentelor din 13 iunie 1990, inclusiv cele care avuseseră loc la sediul televiziunii publice. Acesta s-a recunoscut și a solicitat ca acest document video să fie depus la dosarul de cercetare.

181. La 25 iunie 2007, noul raport de expertiză a fost depus la dosar. Acesta preciza, tot pe baza raportului medical întocmit la 14 iunie 1990, că leziunile reclamantului necesitaseră între trei și cinci zile de îngrijiri medicale și că nu puseseră viața acestuia în pericol. Raportul preciza că nu exista nicio legătură de cauzalitate între traumatismul suferit în noaptea de 13 spre 14 iunie 1990 și afecțiunile de care suferea reclamantul, care necesitaseră numeroase spitalizări ulterior.

182. La 30 octombrie 2007, la solicitarea reclamantului, fișele de observație referitoare la acesta și completate în 1992, în cadrul serviciului de urgențe al spitalului din București, au fost depuse la dosar.

183. Anterior, Serviciul Medical din cadrul Casei Naționale de Asigurări de Sănătate i-a eliberat reclamantului, la 24 mai 2007, un certificat care atesta că persoana în cauză suferea de o „deficiență globală gravă”, care avea ca rezultat o incapacitate totală de muncă. Fragmentele relevante din acest certificat au următorul cuprins:

„Având în vedere documentele medicale depuse la dosarul pacientului, documentele adăugate recent la dosar (...), precum și examenul clinic psihiatric realizat la 24 mai 2007, comisia specializată și comisia superioară stabilesc următorul diagnostic clinic: Tulburări de personalitate

mixte, agravate de cauze organice. Traumatism cranio-cerebral acut 1990 (agresiune). Epilepsie cu crize parțiale secundar generalizate, confirmate clinic și prin EEG, rare în prezent (...). Tulburări de ritm supraventriculare în antecedente (episoade de flutter atrial și bloc atrio-ventricular cu revenirea la ritmul sinusal (...)) după cardioversiune.

Diagnostic funcțional: deficiență globală accentuată.

Capacitate de muncă: pierdere totală, gradul doi de invaliditate.

Incapacitate adaptativă: 72%”

184. În paralel, la 10 mai 2004, în alt dosar, a fost pronunțată o rezoluție de neîncepere a urmăririi penale de către Parchetul de pe lângă Tribunalul București, după depunerea de către reclamant a unei plângeri pentru tentativă de omor, întemeiată pe aceleași fapte.

b) Precizări privind examinarea plângerii cu constituire ca parte civilă a asociației reclamante

185. La 9 iulie 1990, unitatea militară 02515 din București a adresat asociației reclamante o scrisoare prin care o informa că „materialele găsite la 14 iunie 1990 [la sediul asociației] [fuseseră] inventariate de Procuratura Generală și depuse, cu proces-verbal, la sediul Procuraturii Municipiului București”.

186. La 22 iulie 1990, doi ofițeri de poliție s-au deplasat la sediul asociației reclamante. Aceștia au constatat că geamurile și încuietori fuseseră sparte și că „toate [obiectele aflate acolo fuseseră] devastate”. Aceștia au întocmit un proces-verbal în prezența unor conducători ai asociației și a unui martor.

187. La 26 iulie 1990, asociația reclamantă a sesizat Parchetul București cu o plângere penală prin care denunța devastarea sediului asociației și actele de agresiune suferite de unii din membrii acesteia la 14 iunie 1990 și solicita restituirea tuturor bunurilor și documentelor confiscate. Aceasta s-a constituit parte civilă în procedura penală.

188. La 22 octombrie 1997, Inspectoratul General al Poliției a trimis la Parchetul de pe lângă Curtea Supremă de Justiție 21 de dosare deschise în urma plângerilor penale depuse de mai multe persoane fizice și juridice privind evenimentele din 13 și 14 iunie 1990. Printre acestea se număra și dosarul nr. 1476/P/1990 referitor la plângerea asociației reclamante pentru tratamentele neomenoase pe care le suferiseră mai mulți membri ai acesteia. Inspectoratul General al Poliției solicita, de asemenea, parchetului să precizeze căile care trebuiau urmate pentru a proceda la audieri în cadrul cercetării.

189. Asociația reclamantă a sesizat periodic Parchetul de pe lângă Curtea Supremă de Justiție (devenită ulterior Înalta Curte de Casație și Justiție) pentru a se informa cu privire la stadiul cercetării sau pentru a solicita cercetări suplimentare, până când acestea au avut ca rezultat rezoluția de scoatere de sub urmărire penală din 17 iunie 2009.

II. Dreptul și practica internaționale și interne relevante

A. Documente juridice internaționale

1. Documente ale Organizației Națiunilor Unite

190. Comitetul împotriva torturii al Organizației Națiunilor Unite a emis Observația generală nr. 3 (2012) privind aplicarea de către statele părți a art. 14 din Convenția împotriva torturii și a altor tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante, ale cărei părți relevante sunt redactate astfel:

„Obstacole în calea dreptului la reparații

37. Un element esențial al dreptului la reparații este recunoașterea clară de către statul parte în cauză a faptului că măsurile reparatorii sunt oferite sau acordate victimei pentru încălcări ale Convenției, săvârșite printr-o acțiune sau omisiune. În consecință, Comitetul consideră că măsurile care vizează promovarea dezvoltării sau acordarea de asistență umanitară nu pot înlocui măsurile reparatorii datorate victimelor torturii sau relelor tratamente. Statul parte care nu oferă unei victime a torturii o măsură reparatorie individuală nu se poate justifica invocând nivelul său

de dezvoltare. Comitetul reamintește că obligația de a garanta exercitarea dreptului la reparații rămâne aceeași în cazul schimbării guvernului sau al statelor succesoare.

38. Statele părți la Convenție au obligația de a garanta că dreptul la reparații este efectiv. Factorii susceptibili să împiedice exercitarea dreptului la reparații și punerea în aplicare efectivă a art. 14 sunt în special: legislația națională neadecvată, discriminarea exercitată în ceea ce privește accesul la mecanismele de formulare a plângerilor și de cercetare și la procedurile de recurs și de obținere a unor reparații; mijloace necorespunzătoare utilizate pentru a obține arestarea autorilor pretinsei încălcări, legile privind secretul de stat; nomele privind probele și regulile de procedură care împiedică stabilirea dreptului la reparații; prescripția, amnistia și imunitatea; neasigurarea unei asistențe judiciare suficiente și măsuri de protecție a victimelor și martorilor; stigmatizarea și efectele fizice, psihice și de alt tip ale torturii și relelor tratamente. În plus, neexecutarea de către un stat parte a hotărârilor pronunțate de o instanță națională, internațională sau regională, prin care este dispusă acordarea de măsuri reparatorii unei victime a torturii, constituie un obstacol major pentru exercitarea dreptului la reparații. Statele părți ar trebui să instituie mecanisme coordonate pentru a permite victimelor să obțină executarea hotărârilor în afara granițelor statului, în special recunoscând validitatea hotărârilor judecătorești pronunțate de instanțele altor state părți și oferind asistență pentru recuperarea bunurilor deținute de persoanele responsabile.

39. În ceea ce privește obligațiile impuse la art. 14 din Convenție, statele părți trebuie să garanteze accesul *de jure* și *de facto* la mecanisme de reparație efective și diligente pentru membrii grupurilor marginalizate sau vulnerabile, să evite măsurile care împiedică membrii acestor grupuri să solicite și să obțină reparații și să elimine obstacolele formale și informale cu care aceștia se pot confrunta în ceea ce privește obținerea reparației. Aceste obstacole pot include, de exemplu, proceduri judiciare sau de alt tip necorespunzătoare pentru cuantificarea prejudiciului, ceea ce poate avea un efect negativ variabil în ceea ce privește accesul acestor persoane la bani sau posibilitatea lor de a-și păstra banii. Astfel cum a subliniat Comitetul în Observația generală nr. 2, sexul reprezintă un factor hotărâtor și „[d]atele defalcate pe sex – coroborate cu alte date personale [...] – sunt cruciale pentru a stabili în ce măsură femeile și fetele sunt supuse sau expuse torturii și relelor tratamente”. Statele părți au obligația să se asigure că acest factor este luat în considerare în mod corespunzător, ținând seama de toate elementele menționate anterior, astfel încât să garanteze că fiecare, în special persoanele care fac parte din grupuri vulnerabile, inclusiv lesbiene, homosexuali, bisexuali și transsexuali (LGBT), sunt tratate în mod echitabil și just și obțin o despăgubire corectă și adecvată, mijloace suficiente de reabilitare și alte măsuri reparatorii care răspund nevoilor specifice ale acestora.

40. Având în vedere caracterul continuu al efectelor torturii, nu ar trebui să se aplice termenele de prescripție, deoarece acest lucru ar însemna ca victimele să fie private de reparații, despăgubiri și reabilitarea care le sunt datorate. Pentru numeroase victime, trecerea timpului nu atenuează prejudiciul, care, în unele cazuri, poate chiar să se agraveze, din cauza unui sindrom post-traumatic care necesită acordarea de asistență medicală, psihologică și socială, adesea inaccesibilă persoanelor care nu au obținut reparații. Statele părți trebuie să se asigure că toate victimele torturii sau relelor tratamente, indiferent de data la care a fost săvârșită încălcarea sau dacă a fost săvârșită de un regim precedent sau cu acordul acestuia, sunt în măsură să își exercite dreptul la un recurs și de a obține reparații. (...)”

2. Jurisprudența Comisiei Interamericane pentru Drepturile Omului și a Curții Interamericane a Drepturilor Omului

191. Jurisprudența internațională oferă exemple de cauze în care pretinsele victime ale încălcărilor în masă ale unor drepturi fundamentale – precum dreptul la viață și dreptul de a nu fi supus relelor tratamente – au fost autorizate să aștepte mulți ani înainte de a începe urmărirea penală la nivel național și de a-și susține ulterior cauza în fața instanțelor internaționale, deși ani de zile de la momentul faptelor denunțate, deși condițiile de admisibilitate a cererilor privind epuizarea căilor de atac interne și termenele de depunere a plângerilor erau similare celor prevăzute de Convenție (a se vedea, între altele, Comisia Interamericană pentru Drepturile Omului, *Comunitatea Rio Negro a populației indigene Maya și membrii acesteia împotriva Guatemalei*, raportul nr. 13/2008 din 5 martie 2008, cererea nr. 844/05; Curtea Interamericană a Drepturilor Omului („CIADO”), *cauza privind*

masacrul din „Las Dos Erres” împotriva Guatemalei, 24 noiembrie 2009, și CIADO, García Lucero și alții împotriva Chile, 28 august 2013).

192. Pasajele relevante din prima decizie menționată anterior (*Comunitatea Rio Negro a populației indigene Maya și membrii acesteia*, pct. 88-89) se citesc după cum urmează:

[Traducerea grefei]

„Norma privind termenul rezonabil pentru depunerea unei petiții în sistemul interamerican de protecție a drepturilor omului trebuie apreciată în fiecare caz în parte, ținând seama de eforturile depuse de rudele victimelor pentru a cere să se facă dreptate, de comportamentul statului și de circumstanțele și contextul în care a avut loc încălcarea pretinsă. Prin urmare, având în vedere contextul și particularitățile prezentei cauze, precum și faptul că sunt în curs de desfășurare mai multe anchete și proceduri judiciare, Comisia consideră că petiția în litigiu a fost depusă în timp util și îndeplinește condiția de admisibilitate referitoare la termenul de depunere a unei petiții.”

B. Dispoziții privind prescripția răspunderii penale

193. Art. 121 C. pen., în vigoare la momentul faptelor, este redactat astfel:

„(2) Prescripția nu înlătură răspunderea penală în cazul infracțiunilor contra păcii și omenirii.”

194. Art. 122, în vigoare la momentul faptelor, reglementează termenele de prescripție a răspunderii penale. Părțile relevante ale acestuia prevăd următoarele:

„(1) Termenele de prescripție a răspunderii penale sunt:

- a) 15 ani, când legea prevede pentru infracțiunea săvârșită pedeapsa detențiunii pe viață sau pedeapsa închisorii de 15 ani;
- b) 10 ani, când legea prevede pentru infracțiunea săvârșită pedeapsa închisorii mai mare de 10 ani, dar care nu depășește 15 ani;
- c) 8 ani, când legea prevede pentru infracțiunea săvârșită pedeapsa închisorii mai mare de 5 ani, dar care nu depășește 10 ani;
- d) 5 ani, când legea prevede pentru infracțiunea săvârșită pedeapsa închisorii mai mare de un an, dar care nu depășește 5 ani;
- e) 3 ani, când legea prevede pentru infracțiunea săvârșită pedeapsa închisorii care nu depășește un an sau amenda.

(2) Termenele arătate în prezentul articol se socotesc de la data săvârșirii infracțiunii. (...)”

195. Art. 123 reglementează o cauză de întrerupere a cursului prescripției, și anume îndeplinirea oricărui act procedural care, potrivit legii, trebuie comunicat învinuitului sau inculpatului.

196. Art. 124, în vigoare la momentul faptelor, reglementează prescripția specială. Părțile relevante ale acestuia sunt redactate astfel:

„Prescripția înlătură răspunderea penală oricâte întreruperi ar interveni, dacă termenul de prescripție prevăzut în art. 122 este depășit cu încă jumătate.”

C. Art. 358 C. pen. și jurisprudența privind aplicarea acestuia

197. Art. 358 C. pen. este redactat astfel:

Tratamentele neomenoase

„(1) Supunerea la tratamente neomenoase a răniților ori bolnavilor, a membrilor personalului civil sanitar sau al Crucii Roșii ori al organizațiilor asimilate acesteia, a naufragiaților, a prizonierilor de război și în general a oricărei alte persoane căzute sub puterea adversarului, ori supunerea acestora la experiențe medicale sau științifice care nu sunt justificate de un tratament medical în interesul lor, se pedepsește cu închisoare de la 5 la 20 de ani și interzicerea unor drepturi.

(2) Cu aceeași pedeapsă se sancționează săvârșirea față de persoanele arătate în alineatul precedent a vreuneia dintre următoarele fapte:

- a) constrângerea de a servi în forțele armate ale adversarului;
- b) luarea de ostateci;
- c) deportarea;
- d) dislocarea sau lipsirea de libertate fără temei legal;
- e) condamnarea sau execuția fără o judecată prealabilă efectuată de către un tribunal constituit în mod legal și care să fi judecat cu respectarea garanțiilor judiciare fundamentale prevăzute de lege.

(3) Torturarea, mutilarea sau exterminarea celor prevăzuți în alin. 1 se pedepsește cu detențiune pe viață sau cu închisoare de la 15 la 25 de ani și interzicerea unor drepturi.

(4) Dacă faptele prevăzute în prezentul articol sunt săvârșite în timp de război, pedeapsa este detențiunea pe viață.”

198. Prin Decizia nr. 2579 pronunțată la 7 iulie 2009, Înalta Curte de Casație și Justiție a confirmat o decizie privind aplicabilitatea art. 358 C. pen. – dispoziție care sancționează tratamentele neomenoase – adoptată de Curtea Militară de Apel într-o cauză care privea arestarea și decesul în închisoare în 1948 al unui opozant al regimului comunist care tocmai fusese instaurat în România. Pasajele relevante din această decizie se citesc astfel:

„Prin sentința penală nr. 3 din 28 ianuarie 2009, Curtea Militară de Apel (...) a admis plângerea formulată de petentul (...) împotriva [r]ezoluției (...) prin care s-a dispus neînceperea urmăririi penale cu privire la D.(D.).M., Z.N. și personalul Serviciului Medical al M.I. (din anul 1948), sub aspectul infracțiunilor de tratamente neomenoase prevăzută de art. 358 C. pen. (...)

(...) a trimis cauza Parchetului Militar de pe lângă Curtea Militară de Apel în vederea începerii urmăririi penale pentru motivele, faptele și împrejurările ce urmează a fi constatate prin mijloacele de probă indicate în considerentele hotărârii. (...)

Pentru a hotărî astfel prima instanță a reținut următoarele. (...)

Pornind de la definiția dată de Curtea Europeană [a Drepturilor Omului] «tratamentelor neomenoase», Înalta Curte reține că în cauză, față de momentul istoric, anul 1948 în care se susține că a fost săvârșită fapta prevăzută de art. 358 C. pen., situația de conflict, ca situație premisă, există între autoritățile statale comuniste care nu numai că au tolerat dar au permis unor «agenți ai statului» să acționeze ca adevărați torționari și victimelor acestui regim de suprimare fizică și psihică, ceea ce nu exclude cercetarea faptuitorilor și sub aspectul săvârșirii acestei infracțiuni.

Elementul material al infracțiunii de tratamente neomenoase în varianta care privește prezenta speță, constă în acțiunea de supunere a răniților sau bolnavilor la tratamente neomenoase, respectiv greu de suportat fizic și umiltoare din punct de vedere moral.

În aceste condiții, corect a dispus prima instanță trimiterea cauzei la parchet în vederea începerii urmăririi penale și în raport cu această infracțiune, în condițiile în care petentul susține că intimații Z.N. și D.(D.).M. au dispus arestarea numitului D.A. la data de 21 aprilie 1948 sub învinuirea de «uneltire contra siguranței statului», doar în baza unui denunț anonim, fără a exista nici măcar indicii cu privire la această învinuire. (...)”

ÎN DREPT

I. Cu privire la pretinsa încălcare a art. 2 și 3 din Convenție

199. Doamna Anca Mocanu și domnul Marin Stocia au susținut că statul pârât nu și-a îndeplinit obligațiile care decurg din aspectul procedural al art. 2 și 3 din Convenție. În opinia lor, aceste

dispoziții impuneau ca statul să efectueze o anchetă efectivă, imparțială și promptă, susceptibilă să conducă la identificarea și pedepsirea persoanelor responsabile pentru represiunea armată a manifestațiilor din zilele de 13 și 14 iunie 1990, în cursul căreia domnul Velicu-Valentin Mocanu, soțul primei reclamante, a fost ucis prin împușcare și al doilea reclamant a fost supus unor rele tratamente.

Pasajele relevante ale art. 2 sunt redactate după cum urmează:

Art. 2

„1. Dreptul la viață al oricărei persoane este protejat prin lege. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenționat [...]”

Art. 3 prevede următoarele:

Art. 3

„Nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante.”

A. Cu privire la competența *ratione temporis* a Curții

200. Curtea subliniază că, în fața Marii Camere, Guvernul pârât nu a invocat lipsa de competență *ratione temporis* a Curții. Totuși, acesta a susținut că nici Curtea nu putea să se pronunțe cu privire la capetele de cerere formulate în fața acesteia decât dacă acestea privesc perioada ulterioară zilei de 20 iunie 1994, data intrării în vigoare a Convenției în privința României.

201. Curtea reamintește că, în fiecare cauză cu care este sesizată, trebuie să se asigure că este competentă să se pronunțe cu privire la o cerere și că, prin urmare, este necesar ca, în fiecare etapă a procedurii, să examineze chestiunea competenței sale, chiar dacă nu a fost ridicată nicio excepție în această privință [*Blečić împotriva Croației* (MC), nr. 59532/00, pct. 67, CEDO 2006-III].

1. Hotărârea Camerei

202. Camera a hotărât că obligația procedurală de a desfășura o anchetă efectivă, care decurge din art. 2 și 3 din Convenție, devenise o obligație distinctă și independentă, care putea fi impusă unui stat chiar și în cazul în care s-a adus atingere vieții sau integrității corporale înainte de data intrării în vigoare a Convenției în privința acestuia. Pentru a hotărî astfel, aceasta a reamintit principiile enunțate în hotărârea [*Šilih împotriva Sloveniei* (MC), nr. 71463/01, pct. 159-163, 9 aprilie 2009] și aplicate mai târziu în cauzele îndreptate împotriva României, care aveau ca obiect evenimentele din decembrie 1989 (*Agache și alții împotriva României*, nr. 2712/02, pct. 70-73, 20 octombrie 2009, *Șandru și alții împotriva României*, nr. 22465/03, pct. 59, 8 decembrie 2009, și *Asociația „21 Decembrie 1989” și alții împotriva României*, nr. 33810/07 și 18817/08, pct. 114-118, 24 mai 2011).

203. De asemenea, aceasta a considerat că, pentru ca obligația procedurală în cauză să devină aplicabilă, trebuie să se stabilească faptul că o parte importantă a măsurilor procedurale au fost sau ar fi trebuit să fie puse în aplicare după ratificarea Convenției de către țara respectivă. Aplicând aceste principii în speță, Camera a reținut că procedura penală privind represiunea violentă a manifestațiilor din iunie 1990 fusese inițiată în 1990, fusese continuată după 20 iunie 1994 și o parte importantă a măsurilor procedurale fuseseră puse în aplicare după această dată.

204. Prin urmare, Camera s-a declarat competentă *ratione temporis* pentru a se pronunța cu privire la acuzația de încălcare a aspectului procedural al art. 2 și 3 din Convenție, respingând excepția ridicată de Guvern în acest sens numai în ceea ce privește cererea domnului Stoica.

2. Motivarea Curții

205. În hotărârea pe care a pronunțat-o în cauza *Janowiec și alții împotriva Rusiei* [(MC), nr. 55508/07 și 29520/09, pct. 128-151, 21 octombrie 2013], Curtea a adus precizări suplimentare cu privire la limitele competenței sale temporale – definite anterior în hotărârea *Šilih* (citată anterior, pct. 162-163) – în ceea ce privește obligația procedurală de a investiga decesul sau relele tratamente care au avut loc înainte de data intrării în vigoare a Convenției în privința statului pârât („data critică”).

206. Aceasta a concluzionat, în principal, că această competență temporală se limita strict la actele de natură procedurală care fuseseră efectuate sau care ar fi trebuit să fie efectuate după data intrării în vigoare a Convenției în privința statului pârât și că aceasta era subordonată existenței unei legături

veritabile între faptul generator al obligației procedurale care decurge din art. 2 și 3 și intrarea în vigoare a Convenției. Aceasta a adăugat că o astfel de legătură era definită, în primul rând, de proximitatea temporală a faptului generator și a datei critice, între care trebuia să existe doar perioadă de timp relativ scurtă, care nu depășea în mod normal zece ani (*Janowiec și alții*, citată anterior, pct. 146), precizând că acest criteriu al proximității temporale nu era decisiv în sine. În acest sens, a precizat că o astfel de legătură putea fi stabilită doar în cazul în care o parte esențială a cercetării – adică efectuarea unei părți considerabile din măsurile procedurale de stabilire a faptelor și angajare a răspunderii autorilor – a avut loc sau ar fi trebuit să aibă loc ulterior intrării în vigoare a Convenției (*Janowiec și alții*, citată anterior, pct. 147).

207. În speță, Curtea reamintește că acele capete de cerere întemeiate pe aspectul procedural al art. 2 și 3 din Convenție privesc investigarea represiunii armate desfășurate la 13 și 14 iunie 1990 împotriva manifestațiilor antiguvernamentale, represiune care a costat viața soțului primei reclamante și a adus atingere integrității fizice a celui de-al doilea reclamant. Această anchetă a debutat în 1990, la scurt timp de la evenimente, având ca rezultat, între altele, măsuri de cercetare care aveau ca scop, în primul rând, identificarea victimelor ucise prin împușcare, printre care se număra soțul primei reclamante.

208. Prin urmare, trebuie să se constate că s-au scurs patru ani între faptul generator și intrarea în vigoare a Convenției în privința României, la 20 iunie 1994. Această perioadă de timp este relativ scurtă. Este mai mică de zece ani și decât perioadele din alte cauze similare examinate de Curte (*Șandru și alții*, citată anterior, pct. 55-59, *Paçacı și alții împotriva Turciei*, nr. 3064/07, pct. 63-66, 8 noiembrie 2011, și *Julariæ împotriva Croației*, nr. 20106/06, pct. 45-51, 20 ianuarie 2011).

209. Înainte de data critică, au fost efectuate puține acte de procedură în cadrul anchetei. După această dată, în special începând din 1997, cercetarea s-a concretizat prin conexarea a zeci de cauze care erau dispersate anterior și prin punerea sub acuzare a unor înalți responsabili militari și civili. De asemenea, toate deciziile de trimitere în judecată și hotărârile judecătorești referitoare la prezenta cauză au avut loc după data critică (a se vedea, între altele, decizia de trimitere în judecată din 18 mai 2000, hotărârea Curții Supreme de Justiție din 30 iunie 2003, decizia de trimitere în judecată din 27 iulie 2007, hotărârile Înaltei Curți de Casație și Justiție din 17 decembrie 2007 și 9 martie 2011).

210. Altfel spus, cea mai mare parte din procedură și cele mai importante măsuri procedurale sunt posterioare datei critice.

211. În consecință, Curtea concluzionează că este competentă *ratione temporis* pentru a se pronunța cu privire la capetele de cerere invocate de doamna Anca Mocanu și Marin Stoica din perspectiva aspectului procedural al art. 2 și 3 din Convenție, în măsura în care aceste capete de cerere se raportează la cercetarea penală desfășurată în ceea ce privește prezenta cauză ulterior intrării în vigoare a Convenției în privința României.

B. Cu privire la excepția întemeiată pe neepuizarea căilor de atac interne

212. Susținând că reclamanții nu au introdus o acțiune în răspundere civilă delictuală împotriva statului, Guvernul reiterează excepția întemeiată pe neepuizarea căilor de atac interne, ridicată de acesta în fața Camerei atât în ceea ce privește capătul de cerere formulat de doamna Anca Mocanu din perspectiva art. 2, cât și capătul de cerere formulat de domnul Marin Stoica în temeiul art. 3.

1. Hotărârea Camerei

213. După ce a reamintit faptul că o excepție similară fusese respinsă de Curte în hotărârea pronunțată în cauza *Asociația „21 Decembrie 1989” și alții* (citată anterior, pct. 119-125) și că obligațiile statului care decurg din art. 2 și 3 din Convenție nu puteau fi îndeplinite prin simpla acordare de daune-interese, Camera a respins, de asemenea, excepția ridicată în speță de Guvern. În plus, aceasta a apreciat că o singură hotărâre definitivă pronunțată de o instanță de prim grad nu era suficientă pentru a demonstra cu destulă certitudine existența unor căi de atac interne eficiente și accesibile pentru capete de cerere similare celor formulate de reclamanți.

2. Argumentele Guvernului

214. Conform Guvernului, introducerea unei acțiuni civile întemeiate pe art. 998 și 999 din vechiul C. civ. și care vizau angajarea răspunderii civile a statului din cauza lipsei unei anchete efective cu

privire la evenimentele din iunie 1990 ar fi permis celor doi reclamanți să obțină o reparație echitabilă a prejudiciilor pretinse, precum și recunoașterea unei încălcări a drepturilor garantate de Convenție.

215. În sprijinul acestui argument, Guvernul precizează că instanțele naționale au dat câștig de cauză altor persoane care se aflau în situații similare celor ale reclamanților. În această privință, Guvernul face trimitere la decizia pe care a menționat-o deja în observațiile prezentate în fața Camerei.

216. Decizia în cauză, pe care Guvernul a citat-o pentru a demonstra eficiența acestei căi de atac, este o hotărâre din 12 iunie 2008, prin care Judecătoria Sectorului 5 București condamnase Ministerul Finanțelor să plătească unei reclamante o despăgubire pentru deficiențele unei anchete privind represiunea manifestațiilor care au avut loc în decembrie 1989 la București. Atunci, Guvernul precizase că prezentarea unui singur exemplu de hotărâre judecătorească de acest tip se explica prin absența altor proceduri cu același obiect.

217. În plus, Guvernul face trimitere la hotărârea *Floarea Pop împotriva României* (nr. 63101/00, 6 aprilie 2010), făcând distincție între prezenta speță și cauzele *Branko Tomašić și alții împotriva Croației* (nr. 46598/06, 15 ianuarie 2009) și *Kats și alții împotriva Ucrainei* (nr. 29971/04, 18 decembrie 2008). Susține că, spre deosebire de căile de atac ce au făcut obiectul acestor două ultime hotărâri, cea despre care este vorba în speță ar fi fost adecvată pentru persoanele în cauză și în ceea ce privește aspectul procedural al art. 2 și 3, instanțele interne având competența de a constata eventuala încălcare a acesteia.

3. Argumentele reclamanților

218. În observațiile prezentate în fața Marii Camere, domnul Marin Stoica a susținut că o acțiune în răspundere civilă nu constituia o cale de atac adecvată, în măsura în care aceasta nu permitea obligarea persoanelor responsabile pentru anchetă să stabilească ce se întâmplase și că perspectivele de succes ale unei astfel de acțiuni erau pur ipotetice. În consecință, nu era necesară epuizarea acestei căi de atac.

219. Doamna Anca Mocanu nu și-a exprimat opinia cu privire la acest aspect în fața Marii Camere. În observațiile prezentate în fața Camerei, aceasta susținuse că decizia citată de Guvern nu permitea să se ajungă la concluzia că această cale de atac este eficientă, deoarece instanța în cauză nu impusese autorităților responsabile să accelereze procedurile penale în cauză. În plus, aceasta susținuse că era vorba despre o acțiune „fabricată” de Guvern în scopul cauzei și al procedurii în fața Curții. Aceasta adăugase că nimic nu poate exonera statul de obligația de a realiza o anchetă efectivă, astfel cum prevede art. 2 din Convenție.

4. Motivarea Curții

a) Principii generale

220. Caracteristica fundamentală a mecanismului de protecție instituit de Convenție este faptul că are un caracter subsidiar în raport cu sistemele naționale de protecție a drepturilor omului. Curtea are sarcina de a supraveghea respectarea de către statele contractante a obligațiilor acestora, care decurg din Convenție. Aceasta nu trebuie să se substituie statelor contractante, cărora le revine obligația de a garanta că drepturile și libertățile fundamentale consacrate de Convenție sunt respectate și protejate la nivel intern. Această regulă a epuizării căilor de atac interne se bazează pe ipoteza, care face obiectul art. 13 din Convenție, cu care prezintă strânse afinități, că ordinea internă oferă o cale de recurs efectivă împotriva încălcării pretinse. Prin urmare, este o parte indispensabilă a funcționării acestui mecanism de protecție [*Vuèković și alții împotriva Serbiei* (MC), nr. 17153/11, pct. 69, 25 martie 2014].

221. Statele nu sunt obligate să răspundă pentru actele lor în fața unui organism internațional înainte de a fi avut posibilitatea remedierii situației în ordinea lor juridică internă. Prin urmare, persoanele care doresc să se prevaleze de competența de control a Curții în ceea ce privește cererile îndreptate împotriva unui stat au obligația de a utiliza înainte căile de atac oferite de sistemul juridic al statului respectiv (a se vedea, între multe altele, *Akdivar și alții împotriva Turciei*, 16 septembrie 1996, pct. 65, *Culegere* 1996-IV, și *Vuèković și alții*, citată anterior, pct. 70).

222. Obligația de epuizare a căilor de atac interne le impune reclamanților să facă uz de căile de atac disponibile în mod normal și suficiente pentru a le permite obținerea unei reparații pentru încălcările pretinse de aceștia. Aceste căi trebuie să existe cu un grad suficient de certitudine, în practică și în teorie, fără de care le lipsesc efectivitatea și accesibilitatea dorite (*Akdivar și alții*, citată

anterior, pct. 66, și *Vuèkovia și alții*, citată anterior, pct. 71). Pentru a putea fi considerată eficientă, o cale de atac trebuie să fie susceptibilă să remedieze direct situația incriminată și să prezinte perspective rezonabile de reușită [*Balogh împotriva Ungariei*, nr. 47940/99, pct. 30, 20 iulie 2004, *Sejdovic împotriva Italiei* (MC), nr. 56581/00, pct. 46, CEDO 2006-II, și *Vuèkovia și alții*, citată anterior, pct. 74].

223. Dimpotrivă, nu există obligația de a utiliza căi de atac necorespunzătoare și ineficiente (*Akdivar și alții*, citată anterior, pct. 67, și *Vuèkovia și alții*, citată anterior, pct. 73). Cu toate acestea, simplul fapt de a nutri îndoieli cu privire la perspectivele de reușită ale unei anumite căi de atac, care nu este în mod evident sortită eșecului, nu constituie un motiv care să poată justifica neutilizarea căii de atac în cauză [*Akdivar și alții*, citată anterior, pct. 71, *Scoppola împotriva Italiei* (nr. 2) (MC), nr. 10249/03, pct. 70, 17 septembrie 2009, și *Vuèkovia și alții*, citată anterior, pct. § 74].

224. În această situație, Curtea a subliniat frecvent necesitatea de a aplica regula epuizării căilor de atac interne cu o anumită flexibilitate și fără un formalism excesiv (*Ringeisen împotriva Austriei*, 16 iulie 1971, pct. 89, seria A nr. 13, *Akdivar și alții*, citată anterior, pct. 69, și *Vuèkovia și alții*, citată anterior, pct. 76). În plus, aceasta a admis că regula epuizării căilor de atac interne nu se aplică automat și nu are un caracter absolut; la controlarea respectării acesteia, trebuie să se țină seama de circumstanțele cauzei [*Akdivar și alții*, citată anterior, pct. 69, și *Kuria și alții împotriva Sloveniei* (MC), nr. 26828/06, pct. 286, CEDO 2012 (extrase)].

225. În ceea ce privește sarcina probei, Guvernul care a invocat neepuizarea căilor de atac are obligația de a convinge Curtea că respectiva cale de atac era eficientă și disponibilă atât în teorie, cât și în practică, la momentul faptelor. Odată demonstrat acest lucru, reclamantul este obligat să stabilească faptul că respectiva cale de atac evocată de Guvern a fost într-adevăr utilizată sau că, dintr-un anumit motiv, aceasta nu era nici adecvată, nici eficientă, ținând seama de faptele în cauză, sau că anumite circumstanțe speciale scuteau persoana în cauză să o exercite [*Akdivar și alții*, citată anterior, pct. 68, *Demopoulos și alții împotriva Turciei* (dec.) (MC), nr. 46113/99 și alții, pct. 69, CEDO 2010, *McFarlane împotriva Irlandei* (MC), nr. 31333/06, pct. 107, 10 septembrie 2010, și *Vuèkovia și alții*, citată anterior, pct. 77].

226. În aceste condiții, pentru a se pronunța cu privire la chestiunea de a stabili dacă un reclamant a îndeplinit această condiție de admisibilitate, având în vedere circumstanțele speciale ale cauzei sale, Curtea trebuie în primul rând să identifice actul autorităților statului pârât denunțat de reclamant (*Haralambie împotriva României*, nr. 21737/03, pct. 70, 27 octombrie 2009).

227. În această privință, Curtea a hotărât că, în ceea ce privește recurgerea ilegală la forță de către agenții statului – și nu o simplă eroare, omisiune sau neglijență –, procedurile civile sau administrative care vizează doar acordarea de daune-interese și nu identificarea și pedepsirea persoanelor responsabile nu erau căi de atac adecvate și eficiente, care să permită soluționarea unor capete de cerere întemeiate pe aspectul material al art. 2 și 3 din Convenție (a se vedea, între altele, *Yaşa împotriva Turciei*, 2 septembrie 1998, pct. 74, *Culegere* 1998-VI).

228. În cele din urmă, în mai multe cauze îndreptate împotriva României, Curtea a respins excepții similare ridicate de Guvern și întemeiate pe aceeași hotărâre definitivă din 2008, invocată de acesta în speță (a se vedea hotărârile *Asociația „21 Decembrie 1989” și alții*, citată anterior, pct. 119-125, *Lăpușan și alții împotriva României*, nr. 29007/06, 30552/06, 31323/06, 31920/06, 34485/06, 38960/06, 38996/06, 39027/06 și 39067/06, pct. 69, 8 martie 2011, și *Pastor și Țiclete împotriva României*, nr. 30911/06 și 40967/06, pct. 58, 19 aprilie 2011).

229. În hotărârile respective, Curtea a respins excepțiile de neepuizare pe motiv că disponibilitatea căii de atac invocate de Guvern nu era sigură în practică. În fapt, acesta din urmă a putut să prezinte un singur exemplu de hotărâre definitivă prin care s-a admis o acțiune de angajare a răspunderii civile a statului pe motivul lipsei unei anchete efective privind omorurile prin împușcare săvârșite în decembrie 1989.

b) Aplicarea în speță a principiilor menționate anterior

230. În speță, Curtea constată că doamna Anca Mocanu și domnul Marin Stoica susțin că statul nu și-a îndeplinit obligația procedurală impusă acestuia la art. 2 și 3 din Convenție, de a desfășura o anchetă efectivă, care să permită identificarea și pedepsirea persoanelor responsabile pentru represiunea armată a manifestațiilor din 13 și 14 iunie 1990, în cursul căreia domnul Velicu-Valentin Mocanu, soțul primei reclamante, a fost ucis prin împușcare și cel de al doilea reclamant a fost supus unor rele tratamente.

231. În această privință, subliniază că ancheta privind prima reclamantă este pendinte în fața instanțelor naționale de peste douăzeci și trei de ani, în vreme ce aspectul cercetării penale referitoare la al doilea reclamant s-a încheiat printr-o hotărâre pronunțată la 9 martie 2011.

232. Or, Guvernul nu a precizat în ce fel o acțiune în răspundere civilă împotriva statului, întemeiată pe lipsa unei anchete efective cu privire la evenimentele din iunie 1990, la care se raportează prezentele cereri, ar fi putut soluționa capetele de cerere formulate de reclamanți, asigurând eficiența anchetei în cauză, prin compensarea lacunelor pretinse sau, cel puțin, prin accelerarea acesteia.

233. Curtea subliniază că singura hotărâre judecătorească prezentată de Guvern se limitează la acordarea de daune-interese unei părți vătămate, interesate de ancheta desfășurată cu privire la evenimentele din decembrie 1989, care nu era finalizată la momentul pronunțării hotărârii în cauză (*Asociația „21 Decembrie 1989” și alții*, citată anterior, pct. 119 și 136).

234. Obligația impusă la art. 2 și 3 din Convenție statelor părți, de a desfășura o anchetă efectivă, care să permită identificarea și pedepsirea persoanelor responsabile în cazuri de agresiune, ar putea să se dovedească iluzorie dacă, pentru capete de cerere formulate în temeiul acestor articole, un reclamant ar fi obligat să introducă o acțiune care nu putea avea ca rezultat decât acordarea unor despăgubiri (*Issaieva și alții împotriva Rusiei*, nr. 57947/00, 57948/00 și 57949/00, pct. 149, 24 februarie 2005).

235. Având în vedere motivele expuse anterior, Curtea consideră că respectiva cale de atac menționată de Guvern nu este adecvată, în măsura în care nu este de natură să remedieze situația de care se plâng reclamanții.

236. Rezultă că excepția preliminară este neîntemeiată și că, prin urmare, nu poate fi reținută.

C. Cu privire la pretinsa tardivitate a plângerii domnului Stoica

237. Fără să reitereze în mod expres excepția preliminară ridicată de acesta în fața Camerei, Guvernul susține, în ceea ce privește capătul de cerere formulat în temeiul art. 3 de domnul Marin Stoica, că acesta ar fi trebuit să dea dovadă de diligență în primul rând în ceea ce privește sesizarea autorităților interne cu plângerea sa penală, în al doilea rând, în ceea ce privește introducerea cererii acestuia în fața Curții.

1. Hotărârea Camerei

238. Camera a apreciat că era necesar să unească această a doua excepție – întemeiată pe tardivitatea depunerii de către domnul Stoica a plângerii sale penale în fața autorităților competente – cu examinarea fondului capătului de cerere privind încălcarea aspectului procedural al art. 3 din Convenție și a declarat acest capăt de cerere admisibil.

2. Argumentele Guvernului

239. Guvernul precizează că ancheta penală privind actele violente săvârșite la 13 și 14 iunie 1990 a fost inițiată în 1990 și observă că, în ciuda inițierii acestei anchete și a dificultăților cu care s-au confruntat autoritățile în identificarea tuturor victimelor, reclamantul s-a alăturat procedurii penale abia în 2001.

240. În această privință, Guvernul consideră că nu se poate admite ca o victimă presupusă să poată beneficia de demersurile făcute de alte persoane în vederea inițierii unei cercetări, fără să conteste principiul fundamental al mecanismului Convenției, și anume epuizarea căilor de atac interne, axat pe dimensiunea individuală a dreptului de recurs.

241. Făcând referire la cauzele *Toader și Mihaela Toma împotriva României* [(dec.), nr. 34403/05, 18 septembrie 2012] și *Petyo Popov împotriva Bulgariei* (nr. 75022/01, 22 ianuarie 2009), Guvernul reamintește că și Curtea a criticat comportamentul reclamanților care nu sesizaseră în mod corespunzător organele interne de urmărire penală cu capetele lor de cerere privind încălcarea art. 3 din Convenție.

242. În măsura în care reclamantul dorește să își justifice pasivitatea printr-o pretinsă stare de vulnerabilitate, care îl împiedica să se alăture procedurii de anchetă, Guvernul observă că actele de violență pe care pretinde că le-a suferit reclamantul în iunie 1990 au necesitat doar trei-cinci zile de îngrijiri medicale, că acesta nu a fost spitalizat o perioadă lungă și că nu a prezentat documente

medicale care să ateste o deficiență fizică sau psihică legată de evenimentele denunțate printr-un raport de cauzalitate.

243. Guvernul adaugă că, după 1990, climatul social și politic erau favorabile victimelor și că temerile invocate de reclamant erau așadar neîntemeiate. În această privință, Guvernul susține că vulnerabilitatea victimelor a fost luată în considerare de către Curte doar în situații extrem de critice, în care reclamanții exprimaseră temeri întemeiate în ceea ce privește contextul național.

244. Făcând referire la cauzele *Narin împotriva Turciei* (nr. 18907/02, 15 decembrie 2009) și *Frandes împotriva României* [(dec.), nr. 35802/05, 17 mai 2011], Guvernul susține că, atunci când i s-a solicitat să aprecieze diligența de care au dat dovadă părțile în ceea ce privește sesizarea, Curtea a apreciat că respectivele cereri puteau fi respinse pentru tardivitate chiar și în cauze care privesc situații continue. Guvernul consideră că această regulă se aplică în situația reclamanților care, precum domnul Stoica în speță, au întârziat excesiv sau fără un motiv aparent în sesizarea Curții, după ce și-au dat seama că ancheta desfășurată de autorități își pierde din eficiență sau după momentul în care ar fi trebuit să își dea seama. Conform Guvernului, situația domnului Stoica este foarte diferită de cea a reclamanților în cauza *Er și alții împotriva Turciei* (nr. 23016/04, 31 iulie 2012), reclamantul în speță având, în orice moment, posibilitatea să contacteze autoritățile, care nu încercaseră să ascundă faptele sau să nege circumstanțele.

3. Argumentele reclamantului

245. Reclamantul explică faptul că a așteptat până la 18 iunie 2001 să depună o plângere penală pentru suferințele cauzate în noaptea de 13 spre 14 iunie 1990 din cauza amplitudinii acțiunii de represiune desfășurate de autorități în acel moment, a cărei victimă a fost, alături de peste o mie de persoane. Acesta consideră că ancheta în cauză nu avea ca obiect incidente obișnuite privind utilizarea ilegală a forței de către agenții statului, ci încălcări în masă a drepturilor omului, orchestrate de cele mai înalte autorități ale statului.

În această privință, susține că, ulterior evenimentelor din iunie 1990, se afla într-o asemenea stare de suferință încât aproape că nu a mai ieșit din casă timp de trei luni, de teama autorităților represive, și că sănătatea sa mintală și psihică s-a degradat ulterior atât de mult încât a dezvoltat probleme psihice permanente.

246. Acesta pledează că, în astfel de circumstanțe, doar o reacție promptă a autorităților judiciare ar fi putut să îl liniștească și să îl încurajeze să depună o plângere. Pretinde că nu a existat nicio astfel de reacție înainte de anul 2000 și susține că a depus plângere la vremea respectivă după ce a aflat că, pentru prima dată, înalți responsabili ai statului fuseseră puși sub acuzare și trimiși în judecată.

247. Acesta observă că plângerea sa nu a fost respinsă de către autoritățile naționale ca fiind tardivă, că aceasta a fost conexată imediat la dosarul mai mare al anchetei care a fost inițiată în ceea ce privește evenimentele incriminate, și că aceasta a condus la acte de urmărire penală în privința acestuia, fără ca acesta să fie acuzat de pasivitate.

248. Consideră că faptul că nu a depus plângere înainte de 2001 nu a compromis în niciun fel eficacitatea anchetei. În această privință, susține că autoritățile ar fi putut să îl identifice folosind înregistrările video realizate de televiziunea publică privind evenimentele care au avut loc la sediul acesteia sau fișele medicale întocmite în special în noaptea de 13 spre 14 iunie 1990 de către serviciul de urgențe unde era spitalizat.

În plus, acesta remarcă faptul că al patrulea punct din dispozitivul deciziei de trimitere în judecată din 18 mai 2000 dispune continuarea cercetării privind lipsirea de libertate a 1300 de persoane de către militari și mineri începând cu dimineața zilei de 13 iunie 1990, precum și agresiunile suferite de sute de persoane în cursul aceleiași perioade.

249. Acesta susține că a participat foarte activ la anchetă începând din 2001 și a solicitat periodic informații privind evoluția procedurii, prezentând ca probe mențiunile din registrul Secției Parchetelor Militare din cadrul Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție.

250. În cele din urmă, acesta apreciază că depunerea mai promptă a unei plângeri nu ar fi afectat în niciun fel rezultatul acestei cercetări, având în vedere că rezoluția de scoatere de sub urmărire penală din 17 iunie 2009 privea, de asemenea, victimele care avuseseră curajul să depună plângere înainte de 2001.

4. Observațiile terților intervenienți

251. Conform organizației neguvernamentale Redress, terță intervenientă, consecințele psihologice nefaste ale relexor tratamentelor asupra capacității victimelor de a se plânge constituie un obstacol important în calea exercitării unei căi de atac. Realitatea acestui fenomen a fost recunoscută, între altele, de Comitetul ONU împotriva Torturii (Observația generală nr. 3, 2012, pct. 38, citat anterior).

252. În plus, Curtea a admis că, în cazul în care actele violente sunt săvârșite de agenți ai statului, efectele psihologice ale acestora pot fi mai importante (*Tyrer împotriva Regatului Unit*, 25 aprilie 1978, pct. 33, seria A nr. 26).

253. Studii științifice au demonstrat că experiența unor rele tratamente aplicate de instituții sociale și politice, care au sarcina în special de a asigura siguranța și bunăstarea indivizilor, pot avea efecte psihologice deosebite, care explică întârzierea în depunerea unei plângeri, sau chiar nedepunerea unei plângeri (a se vedea, între altele, L. Piwowarczyk, A. Moreno, M. Grodin, *Health Care of Torture Survivors*, Journal of the American Medical Association, vol. 284 (2000), pp. 539-541). Din punct de vedere psihologic, această atitudine era cauzată de distrugerea capacității victimei de a avea încredere în ceilalți, în special în agenții statului. Victimele agenților statului se simt mai vulnerabile decât cele ale infractorilor obișnuiți, deoarece acestea au puține speranțe sau nu au nicio speranță ca autoritățile să le cerceteze cazul, *a fortiori* atunci când statul continuă să reprime manifestări pașnice sau nu își demonstrează dorința de a desfășura o anchetă efectivă (A. Burnett, M. Peel, *The Health of Survivors of Torture and Organised Violence*, British Medical Journal, vol. 322 (2001), pp. 606-609).

254. Din aceste studii reiese și faptul că victimele care nu sunt identificate drept activiști sau manifestanți suferă mai mult din cauza relexor tratamentelor aplicate, putând fi afectate chiar în mod disproporționat de violența suferită.

255. Având în vedere situația dificilă a victimelor, atât din punct de vedere al vulnerabilității lor, cât și al obstacolelor legate de obținerea accesului la probe, există o tendință tot mai mare din partea instanțelor naționale de a ține seama de aceste realități pentru a împiedica prescrierea răspunderii atunci când acceptă să se pronunțe cu privire la plângeri introduse peste mulți ani de la faptele denunțate de persoane care au fost torturate (Tribunalul de la Haga, *Wisah Binti Silan și alții împotriva Țărilor de Jos*, 14 septembrie 2011, pct. 4.15-4.18, *Nederlandse Jurisprudentie* 2012, nr. 578, și High Court (England and Wales), *Mutua și alții împotriva Foreign and Commonwealth Office*, 5 octombrie 2012, [2012] EWHC 2678 (QB), și Camera Lorzilor (Regatul Unit), *A. împotriva Hoare*, 30 ianuarie 2008, [2008] UKHL 6, pct. 44-49).

5. Motivarea Curții

256. Curtea subliniază că Guvernul face referire la întârzierea reclamantului în sesizarea autorităților naționale cu o plângere penală privind faptele aflate la originea prezentei cereri. În acest context, acesta evocă, de asemenea, obligația de diligență pe care o au persoanele care doresc să sesizeze Curtea.

257. Curtea apreciază că aspectul privind obligația de diligență care îi revine reclamantului este strâns legat de chestiunea eventualei depuneri tardive a unei plângeri penale în ordinea juridică internă. Analizate împreună, aceste argumente pot fi considerate drept o excepție întemeiată pe nerespectarea termenului de șase luni prevăzut la art. 35 § 1 din Convenție. Prin urmare, este necesar să fie examinată în continuare această excepție (*Micu împotriva României*, nr. 29883/06, pct. 108, 8 februarie 2011).

a) Principii generale

258. Curtea reamintește că termenul de șase luni prevăzut la art. 35 § 1 din Convenție urmărește mai multe scopuri. În primul rând urmărește să asigure securitatea juridică, garantând că acele cauze ce ridică probleme din perspectiva Convenției pot fi examinate într-un termen rezonabil, și să evite situațiile în care autoritățile și alte persoane interesate ar rămâne într-o stare de incertitudine o perioadă îndelungată [*Sabri Güneş împotriva Turciei* (MC), nr. 27396/06, pct. 39, 29 iunie 2012, *El Masri împotriva „Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei”* (MC), nr. 39630/09, pct. 135, CEDO 2012, și *Bayram și Yıldırym împotriva Turciei* (dec.), nr. 38587/97, CEDO 2002-III].

Acesta marchează limitele temporale ale controlului care poate fi exercitat de organele Convenției și semnalează atât persoanelor particulare, cât și autorităților statului, perioada după scurgerea căreia nu mai este posibil un astfel de control [*Walker împotriva Regatului Unit* (dec.), nr. 34979/97, CEDO 2000-I, *Sabri Güneş*, citată anterior, pct. 40, și *El Masri*, citată anterior, pct. 135].

259. În general, termenul de șase luni începe să curgă de la data la care decizia definitivă intervine în cadrul procesului de epuizare a căilor de atac interne. Totuși, în cazul în care este clar de la început că reclamantul nu dispune de niciun recurs efectiv, termenul de șase luni se calculează de la data la care sunt denunțate actele sau măsurile sau de la data la care persoana interesată le ia la cunoștință sau resimte efectele ori prejudiciul cauzat de ele și, în cazul în care este vorba despre o situație continuă, curge de la încetarea acesteia [a se vedea, între altele, *Dennis și alții împotriva Regatului Unit* (dec.), nr. 76573/01, 2 iulie 2002, *Sabri Güneş*, citată anterior, pct. 54, și *El Masri*, citată anterior, pct. 136].

260. Art. 35 § 1 nu poate fi interpretat într-o manieră care ar impune unui reclamant să sesizeze Curtea cu cererea sa înainte ca situația referitoare la problema în cauză să fi făcut obiectul unei hotărâri definitive la nivel intern; în caz contrar, s-ar aduce atingere principiului subsidiarității. Atunci când un reclamant recurge la o cale de atac aparent disponibilă și abia ulterior află de existența unor circumstanțe care o fac inefficientă, poate fi indicat să se considere că termenul de 6 luni a început să curgă la data la care reclamantul a luat sau ar fi trebuit să ia cunoștință prima dată de această situație [*Paul și Audrey Edwards împotriva Regatului Unit* (dec.), nr. 46477/99, 4 iunie 2001, și *El Masri*, citată anterior, pct. 136].

261. În cazurile de situație continuă, termenul reîncepe în fiecare zi și, în general, abia când situația încetează, ultimul termen de șase luni începe să curgă efectiv [*Varnava și alții împotriva Turciei* (MC), nr. 160646064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90 și 16073/90, pct. 159, CEDO 2009, și *Sabri Güneş*, citată anterior, pct. 54].

262. Totuși, nu toate situațiile continue sunt identice. În cazul în care este necesară promptitudinea pentru soluționarea problemelor unei cauze, reclamantul are obligația să se asigure că formulează capetele sale de cerere în fața Curții cu celeritatea necesară pentru ca acestea să poată fi soluționate în mod corect și echitabil (*Varnava și alții*, citată anterior, pct. 160). Acest lucru se aplică în special în ceea ce privește capetele de cerere întemeiate pe obligația impusă de Convenție de anchetare a anumitor fapte. Având în vedere că elementele de probă se deteriorează în timp, trecerea timpului influențează nu numai capacitatea statului de a-și îndeplini obligația de cercetare, dar și capacitatea Curții de a efectua o examinare pertinentă și eficientă. Reclamantul trebuie să acționeze de îndată ce devine clar că nu se va desfășura nicio anchetă efectivă, adică din momentul în care devine evident că statul pârât nu își va îndeplini obligația care îi revine în temeiul Convenției [a se vedea deciziile *Chiragov și alții împotriva Armeniei* (dec.) (MC), nr. 13216/05, pct. 136, 14 decembrie 2011, și *Sargsyan împotriva Azerbaidjan* (dec.) (MC), nr. 40167/06, pct. 135, 14 decembrie 2011, care fac trimitere la *Varnava și alții*, citată anterior, pct. 161].

263. Curtea a hotărât deja că, în cazul unei anchete pentru rele tratamente, precum în cazul unei anchete privind decesul suspect al unei rude, este de așteptat ca reclamantul să adopte măsuri pentru a fi informate cu privire la evoluția sau stagnarea anchetei și să introducă cererile lor cu celeritatea corespunzătoare, din momentul în care iau, sau ar trebui să ia, la cunoștință că nu se va desfășura nicio anchetă efectivă [a se vedea deciziile *Bulut și Yavuz*, *Bayram și Yıldırım*, citate anterior, decizia *Frandes*, citată anterior, pct. 18-23, și *Atallah împotriva Franței* (dec.), nr. 51987/07, 30 august 2011].

264. Rezultă că obligația de diligență care le revine reclamantilor implică două aspecte diferite, deși strâns legate: pe de o parte, persoanele în cauză trebuie să solicite prompt autorităților interne informații cu privire la evoluția anchetei – ceea ce implică necesitatea sesizării acestora cu diligență, deoarece orice întârziere riscă să compromită eficiența anchetei, și, pe de altă parte, aceștia trebuie să sesizeze prompt Curtea, din momentul în care își dau seama, sau ar fi trebuit să își dea seama, că ancheta nu este efectivă [*Nasirkhayeva împotriva Rusiei* (dec.), nr. 1721/07, 31 mai 2011, *Akhvlediani și alții împotriva Georgiei* (dec.), nr. 22026/10, pct. 23-29, 9 aprilie 2013, și *Gusar împotriva Moldovei* (dec.), nr. 37204/02, pct. 14-17, 30 aprilie 2013].

265. În această situație, Curtea reamintește că primul aspect al obligației de diligență – adică obligația de sesizare promptă a autorităților interne – este apreciat în funcție de circumstanțele cauzei. În această privință, Curtea a hotărât că întârzierea reclamantilor în depunerea plângerii nu este decisivă, din moment ce autoritățile ar fi trebuit să fie conștiente că este posibil ca o persoană să fi suferit rele tratamente – în special în cazul unei agresiuni săvârșite în prezența unor agenți de poliție – având în vedere că obligația de cercetare impusă autorităților le revine chiar și în absența unei plângeri formale (*Velev împotriva Bulgariei*, nr. 43531/08, pct. 59-60, 16 aprilie 2013). O astfel de întârziere nu afectează nici admisibilitatea cererii în cazul în care reclamantul se afla într-o situație deosebit de vulnerabilă, ținând seama de complexitatea cauzei și de natura încălcărilor invocate ale drepturilor

omului, și în cazul în care era rezonabil ca reclamantul să aștepte o evoluție care ar fi putut permite soluționarea chestiunilor factuale și juridice cruciale (*El Masri*, citată anterior, pct. 142).

266. În ceea ce privește al doilea aspect al obligației de diligență – adică obligația care îi revine reclamantului de a sesiza Curtea de îndată ce își dă seama sau ar fi trebuit să își dea seama că ancheta nu este eficientă –, Curtea a precizat că problema identificării momentului în care s-a ajuns la acest stadiu depinde în mod necesar de circumstanțele cauzei și că este dificilă stabilirea acestuia cu exactitate (decizia *Nasirkhayeva*, citată anterior).

267. Pentru a determina întinderea obligației de diligență, care le revine reclamantilor ce doresc să denunțe lipsa unei anchete efective cu privire la decese ori rele tratamente, în ultimii ani, Curtea s-a inspirat în mare parte din jurisprudența referitoare la obligația de diligență impusă reclamantilor care se plâng de dispariția unor persoane într-un context de conflict internațional sau de stare de urgență instaurată într-o țară (a se vedea *Varnava și alții*, citată anterior, pct. 162, *Yetişen și alții împotriva Turciei*, nr. 21099/06, pct. 72-85, 10 iulie 2012, și *Er și alții*, citată anterior, pct. 52, 31 iulie 2012), în ciuda diferențelor dintre aceste două tipuri de situații.

268. Astfel, Curtea a respins ca fiind tardive cereri ai căror autori așteptaseră prea mult sau fără vreun motiv aparent pentru a sesiza Curtea, după ce și-au dat seama, sau ar fi trebuit să își dea seama, de lipsa inițierii unei anchete, de stagnarea sau ineficiența acesteia, precum și de faptul că nu existau șanse reale ca pe viitor să fie desfășurată o anchetă eficientă (a se vedea, între altele, *Narin împotriva Turciei*, citată anterior, pct. 51, *Aydinlar și alții împotriva Turciei* (dec.), nr. 3575/05, 9 martie 2010, și decizia *Frandes*, citată anterior, pct. 18-23).

Cu alte cuvinte, Curtea a apreciat că era indispensabil ca persoanele care intenționau să se plângă în fața sa cu privire la ineficiența unei anchete sau lipsa unei anchete să nu întârzie nejustificat în sesizarea acesteia cu cererea lor. După o perioadă considerabilă de timp, atunci când activitatea de cercetare este marcată de întârzieri și întreruperi semnificative, vine un moment în care părțile interesate trebuie să își dea seama că nu se desfășoară și nu se va desfășura o anchetă efectivă.

269. Cu toate acestea, Curtea a hotărât că, atâta vreme cât există o interacțiune veritabilă între acestea din urmă și autorități în ceea ce privește plângerile și cererile de informare, sau un indiciu ori o posibilitate realistă ca măsurile de cercetare să progreseze, în general, nu se va pune problema unei eventuale întârzieri excesive din partea reclamantilor (*Varnava și alții*, citată anterior, pct. 165).

b) Aplicarea în speță a principiilor menționate anterior

270. Curtea observă că pretinsa agresiune suferită de reclamant la sediul televiziunii publice, în prezența unor agenți de poliție și soldați, a avut loc în noaptea de 13 spre 14 iunie 1990. Aceasta subliniază că, la scurt timp, a fost inițiată o anchetă preliminară. La 18 iunie 2001, adică la peste unsprezece ani de la evenimentele denunțate, persoana în cauză a depus o plângere penală la un procuror al Secției Parchetelor Militare din cadrul Parchetului de pe lângă Curtea Supremă de Justiție (supra, pct. 170). La 25 iunie 2008, după mai mult de optsprezece ani de la faptele în cauză, reclamantul a introdus cererea sa în fața Curții de la Strasbourg. La 17 iunie 2009, Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție a pronunțat încetarea urmăririi penale îndreptate împotriva învinuiților aflați încă în viață, pe motiv că infracțiunile cercetate s-au prescris sau că nu era necesară continuarea urmăririi penale, după caz (supra, pct. 156-162). La 9 martie 2011, Înalta Curte de Casație și Justiție a respins recursul formulat de reclamant împotriva acestei decizii (supra, pct. 166).

271. În continuare, Curtea subliniază că, în excepția sa, Guvernul denunță inactivitatea reclamantului în perioada 1990-2001.

272. În ceea ce privește regula termenului de șase luni, Curtea are sarcina de a cerceta dacă, la momentul introducerii cererii sale, reclamantul știa sau ar fi trebuit să știe de peste șase luni că nu se desfășura nicio anchetă penală efectivă. Curtea precizează că pasivitatea de care a dat dovadă persoana în cauză, înainte să depună o plângere penală în fața autorităților interne, nu este în sine relevantă în ceea ce privește chestiunea respectării regulii termenului de șase luni. Totuși, în cazul în care Curtea ar constata că reclamantul știa sau ar fi trebuit să știe de lipsa unei anchete efective înainte de depunerea cererii sale în fața autorităților interne, se înțelege de la sine că cererea cu care a sesizat Curtea ulterior ar trebui să fie *a fortiori* considerată drept tardivă (*Bayram și Yýldýrým*, și *Bulut și Yavuz*, decizii citate anterior), cu excepția cazului în care, între timp, au apărut probe sau informații noi care să impună autorităților să efectueze o cercetare suplimentară [*Brecknell împotriva Regatului Unit*, nr. 32457/04, pct. 71, 27 noiembrie 2007, și *Gürtekin și alții împotriva Ciprului* (dec.), nr. 60441/13, 68206/13 și 68667/13, 11 martie 2014].

273. Faptul că reclamantul a depus oficial plângerea în timp ce era audiat de un procuror al Secției Parchetelor Militare din cadrul Parchetului de pe lângă Curtea Supremă de Justiție demonstrează că acesta se informase cu privire la evoluția anchetei înainte de 18 iunie 2001. Reclamantul își justifică reticenta de a depune o plângere prin vulnerabilitatea sa, care se explica nu numai prin degradarea stării sale de sănătate în urma relexor tratamente pe care acesta pretinde că le-a suferit în iunie 1990, dar și prin sentimentul de neputință pe care l-a avut din cauza numărului mare de victime ale represiunii desfășurate de forțele de ordine și a lipsei unei reacții prompte din partea autorităților judiciare, care ar fi putut să îl liniștească și să îl încurajeze să se manifeste.

274. Curtea admite, asemenea Comitetului împotriva Torturii al Organizației Națiunilor Unite, citat de terțul intervenient, că efectele psihologice ale relexor tratamente aplicate de agenți ai statului pot să aducă atingere, de asemenea, capacității victimelor de a se plânge cu privire la tratamentele suferite și, astfel, să constituie un obstacol major în calea exercitării dreptului la reparații de către victimele torturii și altor rele tratamente (Observația generală nr. 3, 2012, pct. 38, supra, pct. 190). Efectul unor astfel de factori poate consta în incapacitatea victimei de a întreprinde demersurile necesare pentru a iniția fără întârziere urmărirea penală împotriva autorilor faptelor. Astfel, astfel cum subliniază terțul intervenient, acești factori sunt luați în considerare tot mai des la nivel național, având ca rezultat o anumită flexibilitate în ceea ce privește termenele de prescripție aplicabile în cazul cererilor de reparare a prejudiciului corporal suferit (supra, pct. 255).

275. Curtea observă că puține din victimele evenimentelor din perioada 13-15 iunie 1990 au depus plângere în primii ani care au urmat. Într-adevăr, se pare că majoritatea din ele au avut suficient curaj pentru a depune plângere abia după progresele înregistrate în ancheta care a decurs din rezoluția din 16 septembrie 1998 și decizia de trimitere în judecată din 18 mai 2000. Așadar, trebuie să se concluzioneze, având în vedere circumstanțele excepționale ale speței, că reclamantul se afla într-o situație în care nu era nerezonabil să se aștepte să aibă loc progrese care să permită clarificarea chestiunilor factuale sau juridice cruciale (a se vedea, *a contrario*, *Akhvlediani și alții*, decizie citată anterior, pct. 27).

Ținând seama de considerentele anterioare, Curtea apreciază că vulnerabilitatea reclamantului și sentimentul acestuia de neputință, pe care îl împărtășea cu numeroase alte victime care au așteptat, la rândul lor, mult timp înainte să depună plângere, reprezintă o explicație plauzibilă și acceptabilă pentru inactivitatea acestuia din perioada 1990-2001. Prin urmare, reclamantul și-a îndeplinit obligația de diligență în această privință.

276. În plus, Curtea constată că anumite elemente – în special înregistrarea video realizată de televiziunea publică și confiscarea actelor de identitate ale reclamantului și ale altor persoane reținute și filmate la sediul televiziunii – indică faptul că autoritățile cunoșteau sau ar fi putut să afle, fără dificultăți reale, cel puțin o parte din numele victimelor relexor tratamente aplicate la 13 iunie 1990 la sediul televiziunii publice și în împrejurimi și ale celor care au fost săvârșite în cursul nopții următoare, în prezența a numeroși militari care au fost mobilizați progresiv (*Velev*, citată anterior, pct. 59-60). În plus, decizia din 14 octombrie 1999 și rechizitoriul de trimitere în judecată din 18 mai 2000 au dispus ca anchetatorii să identifice toate aceste victime.

277. De asemenea, Curtea subliniază că rezoluția de scoatere de sub urmărire penală din 17 iunie 2009 – confirmată prin hotărârea Înaltei Curți de Casație și Justiție din 9 martie 2011 – era valabilă pentru toate victimele. Concluzia adoptată în ceea ce privește prescrierea răspunderii penale se aplica atât victimelor care au depus plângere în zilele următoare agresiunii lor, cât și celor care, asemenea reclamantului, au depus plângere mai târziu.

278. În aceste condiții, nu se poate concluziona că întârzierea domnului Marin Stoica în depunerea plângerii sale era de natură să compromită eficacitatea anchetei (a se vedea *a contrario*, decizia *Nasirkhayeva*, citată anterior).

În orice caz, plângerea persoanei în cauză a fost depusă la dosarul anchetei nr. 75/P/1998, care privea un număr mare de victime ale evenimentelor din perioada 13-15 iunie 1990. Curtea constată, de asemenea, că decizia din 29 aprilie 2008, prin care Secția Parchetelor Militare își declinase competența în favoarea secției penale de drept comun în ceea ce privește pronunțarea – între altele – cu privire la acuzații de tratamente neomenoase, îndreptate împotriva celor mai înalți reprezentanți ai armatei și a conducătorilor statului de la vremea respectivă, include numele a peste o mie de victime. Așadar, este vorba despre o anchetă care se înscrie într-un context total excepțional.

279. În plus, Curtea subliniază că, începând din 2001, a existat o interacțiune veritabilă între reclamant și autorități în ceea ce privește plângerea acestuia și cererile sale de informare, pe care acesta le-a depus anual, mergând personal la parchet pentru a se informa cu privire la evoluția

anchetei. De asemenea, elemente concrete demonstau că ancheta progresa, în special deciziile succesive de punere sub acuzare a unor înalți responsabili civili și militari și măsurile de cercetare în privința reclamantului, care includeau cele două expertize medico-legale realizate.

280. Având în vedere evoluția anchetei după 2001, întinderea și complexitatea acesteia – admise, de altfel, de Guvern –, Curtea consideră că, după ce a depus plângerea sa în fața autorităților naționale, reclamantul putea să fie îndreptățit să aibă încredere în eficacitatea anchetei și putea să aștepte în mod rezonabil rezultatul acesteia, atâta timp cât exista o posibilitate realistă ca măsurile de cercetare să progreseze (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Palice împotriva Bosniei și Herțegovinei*, nr. 4704/04, pct. 52, 15 februarie 2011).

281. Reclamantul a introdus cererea sa în fața Curții la 25 iunie 2008, după mai mult de șapte ani de la depunerea unei plângeri penale în fața autorităților publice. La acea vreme, ancheta era încă pendinte și fuseseră adoptate măsuri de cercetare. Pentru motivele menționate anterior (pct. 279), care au rămas valabile cel puțin până la introducerea de către reclamant a cererii sale în fața Curții, nu i se poate reproșa persoanei în cauză că a întârziat prea mult.

282. În plus, Curtea remarcă faptul că hotărârea internă definitivă în cauza reclamantului este hotărârea din 9 martie 2011, citată anterior.

283. Ținând seama de elementele menționate anterior, Curtea apreciază că această cerere nu este tardivă. Prin urmare, excepția Guvernului trebuie să fie respinsă.

D. Cu privire la pretinsa încălcare a art. 2 și 3 din Convenție

1. Hotărârea Camerei

284. Camera a examinat separat fondul capetelor de cerere întemeiate pe art. 2 și 3 din Convenție. Aceasta a ajuns la concluzia că a fost încălcat aspectul procedural al art. 2, în privința doamnei Anca Mocanu, și că nu a fost încălcat aspectul procedural al art. 3 din Convenție, în privința domnului Marin Stoica.

a) Partea din hotărâre care se referă la doamna Anca Mocanu

285. În ceea ce o privește pe doamna Anca Mocanu, Camera a subliniat că ancheta penală privind uciderea soțului reclamantei fusese inițiată în 1990 și că aceasta era încă pendinte după mai mult de douăzeci de ani. A concluzionat că această anchetă nu îndeplinea condiția de celeritate.

286. Camera a subliniat, de asemenea, că, în 1994, cauza era judecată de Parchetul Militar, care nu era un organ de urmărire penală independent, și că deficiențele anchetei, constatate de înseși instanțele naționale, nu au fost remediate ulterior.

287. De asemenea, a observat că doamna Anca Mocanu fusese asociată anchetei tardiv și că nu fusese informată corect cu privire la evoluția acesteia.

288. În plus, Camera a considerat că miza cauzei – adică dreptul numeroaselor victime de a ști ce se întâmplase și, în mod implicit, dreptul la o anchetă judiciară efectivă, asociat, după caz, cu dreptul la reparații – era atât de importantă pentru societatea românească încât ar fi trebuit să determine autoritățile interne să soluționeze dosarul prompt și fără întârziere, pentru a preveni orice aparență impunitate pentru anumite acte.

289. Având în vedere aceste elemente, Camera a concluzionat că a fost încălcat aspectul procedural al art. 2 din Convenție.

b) Partea din hotărâre care se referă la domnul Marin Stoica

290. În ceea ce îl privește pe domnul Marin Stoica, Camera a considerat că, așa cum era imperativ ca autoritățile interne competente să deschidă o anchetă și să adopte măsuri de îndată ce le-au fost aduse la cunoștință acuzațiile de rele tratamente, la fel și persoanele interesate aveau obligația să dea dovadă de diligență și inițiativă. Astfel, Camera a acordat o importanță deosebită faptului că reclamantul a adus plângerea sa privind violențele suferite la 13 iunie 1990 în atenția autorităților abia după unsprezece ani de la evenimentele respective.

291. Aceasta a subliniat că plângerea în cauză fusese anexată la dosarul nr. 75/P/1998, care privea, între altele, ancheta referitoare la acuzațiile de tratamente neomenoase și că, în cadrul acestui dosar, fuseseră efectuate mai multe acte de cercetare privind reclamantul, în special două expertize medico-legale.

292. Totuși, aceasta a evidențiat că în conformitate cu dosarul, la momentul depunerii plângerii de către reclamant, unele infracțiuni – în special vătămarea corporală și comportamentul abuziv – erau deja prescrise, în temeiul normelor dreptului intern.

293. Deși a declarat că este dispusă să admită că, în cazul încălcărilor în masă a unor drepturi fundamentale, trebuie să se țină seama de vulnerabilitatea victimelor – în special de posibila incapacitate a acestora de a depune plângere de teama represaliilor, Camera nu a identificat niciun argument convingător care să justifice faptul că reclamantul a rămas pasiv și a așteptat unsprezece ani până să adreseze plângerea sa autorităților competente.

294. În consecință, Camera a concluzionat că nu a fost încălcat aspectul procedural al art. 3 din Convenție.

2. Argumentele reclamanților

295. Reclamanții susțin că aspectul procedural al art. 2 și 3 din Convenție a fost încălcat în speță. Aceștia consideră că obligația de cercetare din oficiu, pe care o conțin aceste dispoziții ale Convenției, revenea autorităților atât în temeiul dreptului intern, cât și al dreptului internațional. În opinia lor, această obligație era cu atât mai strictă cu cât, în speță, nu era vorba de incidente obișnuite de utilizare ilegală a forței de către agenți ai statului, ci de un conflict alimentat de autoritățile de la acea vreme și în care se confruntaseră diverse categorii – inclusiv etnice – ale populației.

296. În această privință, subliniază că, ținând seama de numărul mare de victime ale evenimentelor denunțate, investigațiile care îi priveau în calitate de victime aveau ca obiect infracțiuni imprescriptibile, precum genocidul sau tratamentele neomenoase. Considerau că acest lucru impunea autorităților o obligație de cercetare și mai strictă, pe care acestea nu au îndeplinit-o.

În plus, doamna Anca Mocanu precizează că, după 2009, nu a fost informată cu privire la evoluția anchetei.

297. În opinia domnului Marin Stoica, Curtea avea obligația de a examina ansamblul anchetei desfășurate în prezenta cauză, în care au fost acuzați înalți responsabili ai statului, și că aceasta nu ar trebui să se limiteze la examinarea acelei părți din cercetare care se referă la violențele suferite de acesta. Susține că, în scopul evaluării cauzei din perspectiva aspectului procedural al art. 3, ancheta nu trebuie să fie fragmentată și că faptele violente a căror victimă a fost acesta nu puteau fi analizate izolat.

298. Domnul Stoica susține că aceste evenimente – pe care ancheta ar fi trebuit să le clarifice – au o importanță deosebită în istoria recentă a României, deoarece acestea au avut loc în contextul tranziției către o societate democratică și au făcut parte dintr-un proces care începuse odată cu căderea dictatorului, în decembrie 1989. Adăugând că aceste evenimente au afectat un număr mare de persoane, reclamantul consideră că ancheta în cauză era singura modalitate, pentru societatea românească, de a afla adevărul cu privire la acest episod din istoria recentă a țării, fapt care ar fi trebuit să determine autoritățile competente să acționeze în consecință, ceea ce nu au făcut.

299. În această privință, susține în special că, prin încheierea cercetării privind tratamentele neomenoase din cauza lipsei de elemente constitutive ale infracțiunii, în cadrul rezoluției sale de scoatere de sub urmărire penală din 17 iunie 2009, procurorul a interpretat greșit legea, deoarece concluzia acestuia nu era conformă cu jurisprudența relevantă a Înaltei Curți de Casație și Justiție.

300. În plus, în ceea ce privește infracțiunile prescriptibile care au făcut obiectul anchetei, acesta consideră că termenul de prescripție nu ar fi trebuit să expire atâta timp cât conducătorii acuzați ocupau funcții publice înalte.

301. În cele din urmă, reclamantul susține că, având în vedere particularitățile cauzei, întârzierea sa în depunerea plângerii nu trebuie să fie luată în considerare la examinarea capătului de cerere privind încălcarea aspectului procedural al art. 3 și că aceasta nu era de natură să împiedice ancheta. În această privință, subliniază că rezoluția din 14 octombrie 1999 și punctul al patrulea din dispozitivul deciziei de trimitere în judecată din 18 mai 2000 impunea anchetatorilor obligația de a identifica toate victimele represiei. În plus, susține că autoritățile erau informate cu privire la faptele care îl priveau direct.

3. Argumentele Guvernului

a) În ceea ce o privește pe doamna Anca Mocanu

302. Bazându-se pe anumite acte de cercetare din cadrul procedurii interne, Guvernul susține că autoritățile naționale și-au respectat obligația de a desfășura o anchetă efectivă privind circumstanțele decesului soțului doamnei Anca Mocanu, toate actele procedurale necesare pentru stabilirea adevărului privind acest deces – în special circumstanțele factuale în care a avut loc acesta – care au fost realizate în cadrul acestei anchete.

303. Acesta precizează că autoritățile judiciare au fost obligate să împartă ancheta în mai multe dosare în funcție de inculpați, infracțiuni sau părțile civile în cauză, având în vedere complexitatea evenimentelor care au avut loc la București în iunie 1990, și că, din același motiv, au fost obligate să adune o serie de probe complexe, care includ 5700 de mărturii.

304. În această privință, solicită Curții să țină seama de natura neobișnuită a anchetei, datorată nu numai numărului mare de persoane implicate, dar și faptului că aceasta privea un eveniment istoric sensibil pentru România. Acesta subliniază că situația specială a reclamanților reprezenta doar o parte din vastul ansamblu de fapte care au avut loc în cursul manifestațiilor de mare amploare, desfășurate la București și care au condus la acte de violență, și că situația în cauză nu poate fi așadar analizată în afara contextului general al dosarului.

305. Acesta susține că nu a existat nicio perioadă de inactivate imputabilă autorităților începând cu anul 2000 și până în prezent.

306. În plus, acesta precizează că nu contestă concluziile Camerei în ceea ce privește durata cercetărilor, dar adaugă că aceasta se explica prin necesitatea de remediere a deficiențelor inițiale ale anchetei și preocuparea de a asigura participarea reclamantei la procedură.

b) Cu privire la domnul Marin Stoica

307. În ceea ce îl privește pe domnul Marin Stoica, Guvernul semnalează că autoritățile au întâmpinat dificultăți în identificarea tuturor victimelor și asocierea lor la procedură, din cauza faptului că acestea nu au depus plângere prompt.

308. Susține că ancheta penală a constatat în mod corect prescrierea răspunderii penale, având în vedere că relele tratamente suferite de reclamant nu făceau parte din categoria crimelor împotriva umanității. Guvernul garantează că această concluzie nu viza crearea unui climat de impunitate pentru evenimentele tragice din 1990, ci aplicarea normelor procedurale din cadrul dreptului intern, în special termenele de prescripție rezonabile, cuprinse între trei și unsprezece ani.

309. Conform acestuia, în speță nu există circumstanțe speciale care să justifice să li se impună autorităților o obligație mai strictă de cercetare.

310. În plus, în cazul încălcărilor multiple ale unor drepturi fundamentale, descoperirea adevărului privind ansamblul faptelor nu rezulta în mod necesar din elucidarea fiecărei situații individuale. În aceste condiții, o anchetă ar putea realiza obiectivul pe care îl vizează – stabilirea adevărului global – chiar dacă aceasta era obstrucționată în unele cazuri particulare, din cauza absenței oricărui demers din partea victimei în cauză.

4. Observațiile terților intervenienți

311. Terțul intervenient precizează că dreptul european și dreptul internațional au acordat, în ultimii zece ani, o importanță tot mai mare luptei împotriva impunității în materie de tortură și tratamente și pedepse crude, inumane sau degradante, precum și recunoașterii dreptului victimelor la un recurs efectiv și la reparații. În această privință, citează mai multe texte internaționale, în special liniile directoare ale Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei în ceea ce privește eliminarea impunității pentru încălcările grave ale drepturilor omului (adoptate la 30 martie 2011). Conform acestor linii directoare, „faptul că victima nu dorește să depună plângere în mod oficial sau hotărâște ulterior să retragă plângerea sau să înceteze urmărirea penală nu scutește autoritățile de obligația de a desfășura o anchetă efectivă, dacă există motive să se creadă că a avut loc o încălcare gravă a drepturilor omului”.

312. Terțul intervenient subliniază că art. 3 din Convenție impune statelor să instituie legi penale care să reprime eficient încălcările grave ale drepturilor omului prin pedepse corespunzătoare [în această privință, citează hotărârile *M.C. împotriva Bulgariei*, nr. 39272/98, pct. 150, CEDO 2003-XII, *Çamdereli împotriva Turciei*, nr. 28433/02, pct. 38, 17 iulie 2008, și *Gäfgen împotriva Germaniei*

(MC), nr. 22978/05, pct. 117, CEDO 2010]. Acesta concluzionează că termenele de prescripție ar trebui să fie adaptate particularităților acestor cauze, care se caracterizează, între altele, prin vulnerabilitatea victimelor, în special în cazul relelor tratamente aplicate de agenți ai statului.

313. Bazându-se pe o cauză adusă în fața TPII (*Procuror împotriva Furundžija*, cauza nr. IT-95-17/1-T, hotărârea Camerei de primă instanță din 10 decembrie 1998), precizează că inaplicabilitatea prescripției răspunderii penale în materie de crime de război și crime împotriva umanității este un principiu unanim recunoscut, dar că, totuși, acesta nu se limitează la acest tip de crime. Adaugă că și Comitetul pentru drepturile omului al Organizației Națiunilor Unite împărtășește această poziție în ceea ce privește încălcările flagrante ale unor drepturi fundamentale și că respectivul Comitet a precizat, de asemenea, că imprescriptibilitatea ar trebui să se aplice și în cazul altor forme de rele tratamente (Observația generală nr. 3, 2012, pct. 40, supra, la pct. 190).

5. Motivarea Curții

a) Principii generale

314. Curtea va examina împreună capetele de cerere formulate de doamna Anca Mocanu și domnul Marin Stoica în temeiul art. 2 și 3 din Convenție, în lumina unor principii convergente care decurg din ambele dispoziții, principii consacrate în materie și rezumate, între altele, în hotărârile *Natchova și alții împotriva Bulgariei* [(MC), nr. 43577/98 și 43579/98, pct. 110 și 112-113, CEDO 2005-VII], *Ramsahai și alții împotriva Țărilor de Jos* [(MC), nr. 52391/99, pct. 324-325, CEDO 2007-II], *Al-Skeini și alții împotriva Regatului Unit* [(MC), nr. 55721/07, pct. 162-167, CEDO 2011], și *El Masri* (citată anterior, pct. 182-185).

315. Curtea a precizat deja că trebuie să interpreteze art. 2 și 3 ținând seama de faptul că obiectul și scopul Convenției, în calitate de instrument de protecție a persoanelor, impun interpretarea și aplicarea dispozițiilor sale astfel încât garanțiile lor să fie concrete și efective.

Reiterează faptul că art. 3, asemenea art. 2, trebuie să fie considerat una din dispozițiile primordiale ale Convenției, consacrand una din valorile fundamentale ale societăților democratice care alcătuiesc Consiliul Europei (*Soering împotriva Regatului Unit*, hotărârea din 7 iulie 1989, seria A nr. 161, p. 34, pct. 88). Spre deosebire de celelalte dispoziții ale Convenției, acesta este formulat în termeni absoluți, neprevăzând nici excepții, nici limitări, și, conform art. 15 din Convenție, nu admite nicio derogare (*Al-Skeini și alții*, citată anterior, pct. 162).

316. Or, pentru ca interdicția generală a omorurilor arbitrare, precum și a torturii și a pedepselor și tratamentelor inumane sau degradante, care se adresează în special agenților publici, să se dovedească eficientă în practică, este necesar să existe o procedură care să permită fie controlarea legalității recurgerii la forța letală de către autoritățile statului, fie investigarea omorurilor arbitrare și a acuzațiilor de rele tratamente aplicate unei persoane aflate în custodia lor (*Al-Skeini și alții*, citată anterior, pct. 163, și *El Masri*, citată anterior, pct. 182).

317. Astfel, având în vedere obligația generală care îi revine statului în temeiul art. 1 din Convenție, de a „recunoaște” oricărei persoane aflate sub jurisdicția [sa] drepturile și libertățile definite în (...) Convenție”, dispozițiile art. 2 și 3 necesită, implicit, desfășurarea unei forme de anchetă oficială efectivă, atât în cazul în care recurgerea la forță, în special de către agenți ai statului, a cauzat decesul unei persoane (*McCann și alții împotriva Regatului Unit*, 27 septembrie 1995, pct. 161, seria A nr. 324), cât și în cazul în care persoana în cauză susține în mod credibil că a suferit, în special din partea poliției sau a altor autorități similare ale statului, un tratament contrar art. 3 (*Assenov și alții împotriva Bulgariei*, 28 octombrie 1998, pct. 102, *Culegere* 1998-VIII).

318. Scopul esențial al unei astfel de anchete este de a asigura aplicarea efectivă a legislației care protejează dreptul la viață și interzice tortura și pedepsele și tratamentele inumane sau degradante, în cauze în care sunt implicați agenți sau organe ale statului, și de a garanta angajarea răspunderii acestora pentru decesul și relele tratamente survenite sub răspunderea lor (*Natchova și alții*, citată anterior, pct. 110, și *Ahmet Özkan și alții împotriva Turciei*, nr. 21689/93, pct. 310 și 358, 6 aprilie 2004).

319. Curtea a hotărât deja că obligația procedurală care decurge din art. 2, precum aceea care decurge din art. 3, continuă să se aplice și atunci când condițiile de securitate sunt dificile, inclusiv într-un context de conflict armat. Chiar dacă faptele aflate la originea obligației de cercetare au loc într-un context de violențe generalizate și anchetatorii întâmpină obstacole și constrângeri care impun recurgerea la măsuri de cercetare mai puțin eficiente sau care întârzie cercetările, este la fel de

adevărat că art. 2 și 3 impun adoptarea tuturor măsurilor rezonabile care pot asigura desfășurarea unei anchete efective și independente (*Al-Skeini și alții*, citată anterior, pct. 164).

320. În general, pentru ca o anchetă să fie considerată efectivă, este necesar ca instituțiile și persoanele responsabile pentru anchetă să fie independente de persoanele vizate de aceasta. Acest lucru presupune nu numai absența unei legături ierarhice sau instituționale, dar și o independență concretă (*Natchova și alții*, citată anterior, pct. 110, și *Halat împotriva Turciei*, nr. 23607/08, pct. 51, 8 noiembrie 2011).

321. Indiferent de modalitățile anchetei, autoritățile trebuie să acționeze din oficiu. În plus, pentru a fi efectivă, ancheta trebuie să permită identificarea și sancționarea persoanelor responsabile. De asemenea, aceasta trebuie să fie suficient de amplă pentru a permite autorităților responsabile să țină seama nu numai de actele agenților statului care au recurs la forță în mod direct și ilegal, dar și de circumstanțele în care au fost săvârșite aceste acte (*Al-Skeini și alții*, citată anterior, pct. 163).

322. Deși nu este vorba despre o obligație de rezultat, ci de mijloace, orice deficiență a anchetei care îi slăbește capacitatea de a stabili circumstanțele cauzei sau identitatea persoanelor responsabile riscă să fie considerată ca neîndeplinind standardul de eficiență impus (*El Masri*, citată anterior, pct. 183).

323. O cerință de celeritate și diligență rezonabilă este implicită în acest context. Deși pot exista obstacole sau dificultăți care împiedică ancheta să progreseze într-o anumită situație, un răspuns rapid din partea autorităților, atunci când este vorba de anchetarea folosirii ilegale a forței sau acuzații de rele tratamente, poate fi considerat, în general, esențial pentru a păstra încrederea publicului în respectarea principiului legalității și pentru a evita orice aparență de complicitate sau de toleranță față de acte ilegale (*McKerr împotriva Regatului Unit*, nr. 28883/95, pct. 114, CEDO 2001-III).

324. În toate cazurile, în ceea ce privește obligațiile care decurg din art. 2 din Convenție, rudele victimei trebuie să fie asociate procedurii în măsura necesară pentru protejarea intereselor legitime ale acestora. De asemenea, în ceea ce privește art. 3 din Convenție, victima trebuie să fie în măsură să participe efectiv la anchetă (*McKerr*, citată anterior, pct. 115).

325. În cele din urmă, ancheta trebuie să fie temeinică, ceea ce înseamnă că autoritățile trebuie întotdeauna să facă eforturi serioase pentru a descoperi ce s-a întâmplat și nu trebuie să se bazeze pe concluzii pripite sau nefondate pentru a încheie ancheta (*El Masri*, citată anterior, pct. 183).

326. Curtea a hotărât, de asemenea, că, în cauzele care privesc tortura sau rele tratamente aplicate de agenți ai statului, acțiunea penală nu ar trebui să se încheie ca urmare a intervenției prescripției, așa cum amnistia și grațierea nu ar trebui să fie tolerate în acest domeniu (*Abdulsamet Yaman împotriva Turciei*, nr. 32446/96, pct. 55, 2 noiembrie 2004, *Yeter împotriva Turciei*, nr. 33750/03, pct. 70, 13 ianuarie 2009, și *Asociația „21 Decembrie 1989” și alții*, citată anterior, pct. 144). În plus, aplicarea prescripției ar trebui să fie compatibilă cu cerințele Convenției. Prin urmare, este dificil să fie acceptate termene de prescripție inflexibile, care să nu admită nicio excepție (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Röman împotriva Finlandei*, nr. 13072/05, pct. 50, 29 ianuarie 2013).

b) Aplicarea în speță a principiilor menționate anterior

327. În speță, Curtea observă că a fost inițiată o anchetă penală din oficiu, la scurt timp de la evenimentele din iunie 1990. Această anchetă a privit, de la început, uciderea prin împușcare a soțului doamnei Anca Mocanu și a altor persoane, precum și relele tratamente aplicate altor persoane în aceleași circumstanțe.

Curtea constată, de asemenea, că, inițial, această anchetă era împărțită în mai multe sute de dosare distincte (supra, pct. 82-87) și că, ulterior, a fost unificată, înainte de a fi divizată, din nou, de mai multe ori, în patru, două și apoi trei categorii.

328. Din rezoluția pronunțată la 14 octombrie 1999 de Secția Parchetelor Militare a Parchetului de pe lângă Curtea Supremă de Justiție reiese că această anchetă viza, de asemenea, identificarea tuturor victimelor represiunii desfășurate în perioada 13-15 iunie 1990. Așadar, aceasta îl privea și pe domnul Marin Stoica, cel puțin începând din 18 iunie 2001, dată la care acesta a depus plângere în mod oficial.

Curtea observă că un număr mare de dosare au fost deschise la nivel național. Totuși, ținând seama de faptul că toate aceste dosare au la origine aceleași fapte – ceea ce, de altfel, a determinat gruparea lor într-o singură cauză, în urma unei decizii adoptate de Parchetul de pe lângă Curtea Supremă de Justiție în 1997 –, Curtea consideră că este vorba, în esență, de una și aceeași anchetă. Chiar dacă s-ar considera de către Curte că este vorba, în speță, de două anchete distincte – una referitoare la doamna Anca Mocanu și cealaltă referitoare la domnul Marin Stoica –, constatările acesteia privind eficiența lor nu ar fi diferite, din motivele menționate în continuare.

329. Curtea constată că această anchetă este încă pendinte în ceea ce o privește pe doamna Anca Mocanu. Hotărârea adoptată la 17 decembrie 2007 de Înalta Curte de Casație și Justiție, prin care s-a trimis la parchet dosarul referitor la acuzațiile aduse inițial împotriva a cinci ofițeri ai armatei, este ultima hotărâre judecătorească pronunțată în privința primei reclamante.

330. Curtea subliniază că aspectul anchetei referitor la domnul Marin Stoica și care implică 37 de înalți responsabili civili și militari – inclusiv un fost șef al statului și doi foști miniștrii, de Interne și al Apărării – s-a încheiat prin pronunțarea unei hotărâri la 9 martie 2011 de către Înalta Curte de Casație și Justiție.

331. Curtea reamintește că, în temeiul competenței sale *ratione temporis*, îi este permis să ia în considerare doar perioada ulterioară datei de 20 iunie 1994, data intrării în vigoare a Convenției în România (supra, pct. 211). Prin urmare, va examina dacă, după această dată, ancheta desfășurată în prezenta cauză a îndeplinit criteriile privind eficiența menționate anterior.

i. Independența anchetei

332. Curtea constată că, între 1997 – adică la câțiva ani de la data intrării în vigoare a Convenției în privința României – și până la începutul anului 2008, cauza a fost pendinte în fața Secției Parchetelor Militare a Parchetului de pe lângă Curtea Supremă de Justiție, devenită în 2003 Înalta Curte de Casație și Justiție. Aceasta subliniază, de asemenea, că, în ceea ce o privește pe doamna Anca Mocanu, ancheta rămâne pendinte în fața Parchetului Militar, după declinarea competenței de către parchetul de drept comun la 6 iunie 2013 (supra, pct. 123).

333. În această privință, Marea Cameră subscris la constatarea Camerei, conform căreia ancheta a fost încredințată unor procurori militari care, asemenea inculpaților printre care se găseau doi generali, erau ofițeri supuși principiului subordonării ierarhice, constatare care a determinat deja Curtea să concluzioneze că a fost încălcat aspectul procedural al art. 2 și art. 3 din Convenție, în cauze anterioare îndreptate împotriva României (*Barbu Anghelescu împotriva României*, nr. 46430/99, pct. 67, 5 octombrie 2004, *Bursuc împotriva României*, nr. 42066/98, pct. 107, 12 octombrie 2004, și, mai recent, *Șandru și alții*, citată anterior, pct. 74, *Asociația „21 Decembrie 1989” și alții*, citată anterior, pct. 137, și *Crăiniceanu și Frumușanu împotriva României*, nr. 12442/04, pct. 92, 24 aprilie 2012).

334. Numărul de încălcări constatate în cauze similare prezentei spețe este deosebit de îngrijorător și ridică semne de întrebare serioase în ceea ce privește obiectivitatea și imparțialitatea anchetelor a căror realizare le este solicitată procurorilor militari (*mutatis mutandis*, *Natchova și alții*, citată anterior, pct. 117). Guvernul nu a expus niciun fapt sau argument susceptibil să determine Curtea să ia o altă hotărâre în speță.

ii. Caracterul prompt și adecvat al anchetei

335. Curtea constată că ancheta referitoare la doamna Anca Mocanu este pendinte de peste douăzeci și trei de ani și la mai mult de nouăsprezece ani de la ratificarea Convenției de către România. În cursul acestei perioade, trei din cei cinci înalți responsabili ai armatei, acuzați pentru omorul soțului reclamatei, au decedat.

336. În ceea ce îl privește pe domnul Marin Stoica, aceasta subliniază, de asemenea, că ancheta care îl privește a fost finalizată printr-o hotărâre pronunțată la 9 martie 2011, la douăzeci și unu de ani de la inițierea investigațiilor și după zece ani de la depunerea oficială a plângerii reclamantului și conexarea acesteia la dosarul anchetei.

337. Or, simpla trecere a timpului este de natură nu numai să prejudicieze o anchetă, dar și să compromită definitiv șansele sale de reușită (*M.B. împotriva României*, nr. 43982/06, pct. 64, 3 noiembrie 2011).

338. Deși admite că prezenta cauză prezintă o complexitate indiscutabilă, astfel cum a subliniat însuși Guvernul, Curtea apreciază că miza politică și socială invocată de acesta din urmă nu poate justifica un termen atât de lung. Dimpotrivă, importanța acestei mize pentru societatea românească ar fi trebuit să determine autoritățile interne să examineze dosarul prompt, pentru a preveni orice aparență de tolerare a unor acte ilegale sau de complicitate la săvârșirea lor (a se vedea, între altele, *Lăpușan și alții împotriva României*, nr. 29007/06, 30552/06, 31323/06, 31920/06, 34485/06, 38960/06, 38996/06, 39027/06 și 39067/06, pct. 94, 8 martie 2011, care privea o perioadă de peste șaisprezece ani de la deschiderea unei anchete, care viza identificarea și judecarea responsabililor pentru represiunea manifestațiilor anticomuniste din 1989, și de peste unsprezece ani de la intrarea în vigoare a Convenției).

339. Or, Curtea observă că ancheta desfășurată în prezenta cauză a fost marcată de perioade semnificative de inactivitate, atât în prima parte a acesteia, cât și în cursul ultimilor ani. Aceasta constată în special că ancheta nu a înregistrat progrese importante din 20 iunie 1994, data intrării în vigoare a Convenției, până la 22 octombrie 1997, dată la care a început conexarea numeroaselor dosare care fuseseră deschise separat, dar care se înscriau în același context factual ca și cel aflat la originea prezentelor cereri. Abia după această dată parchetul a început să desfășoare o cercetare mai amplă privind ansamblul circumstanțelor care au condus la recurgerea concertată la forță împotriva populației civile de către agenți ai statului (a se vedea *Al-Skeini și alții*, citată anterior, pct. 163).

340. În plus, Curtea constată că rezoluția din 16 septembrie 1998 menționează faptul că, înainte de această dată, nu fusese realizată nicio măsură de cercetare privind plângerile depuse de persoanele agresate la sediul televiziunii publice (supra, pct. 100).

341. De asemenea, singurele acte de procedură efectuate în cauza referitoare la doamna Anca Mocanu de la ultima trimitere la parchet, dispusă la 17 decembrie 2007, sunt rezoluția de încetare a urmăririi penale, pronunțată la 6 iunie 2013 în privința a doi inculpați care au decedat între timp, și două declarații de declinare a competenței, pronunțate la 30 aprilie 2009 și, respectiv, la 6 iunie 2013.

342. În plus, Curtea evidențiază că numeroase deficiențe ale anchetei au fost constatate de înseși autoritățile naționale. Astfel, rezoluția adoptată la 16 septembrie 1998 de către Parchetul de pe lângă Curtea Supremă de Justiție preciza faptul că niciuna din persoanele care dețineau funcții înalte la momentul faptelor – în special șeful statului, primul ministru și adjunctul acestuia, ministrul de Interne și șeful poliției – nu fusese audiată până atunci.

343. În plus, ancheta ulterioară nu a permis remedierea tuturor acestor deficiențe, astfel cum au constatat Curtea Supremă de Justiție și Înalta Curte de Casație și Justiție, în deciziile acestora din 30 iunie 2003 și, respectiv, 17 decembrie 2007, care fac referire la viciile procedurii anterioare.

344. De asemenea, Curtea constată că ancheta – disjunsă de restul dosarului din 1998 – privind actele de violență săvârșite împotriva a numeroși manifestanți și a altor persoane, prezente din întâmplare în locurile în care s-a desfășurat represiunea, s-a încheiat cu o rezoluție de scoatere de sub urmărire penală pronunțată la 17 iunie 2009 și confirmată prin hotărârea din 9 martie 2011. Printre aceste persoane se număra domnul Marin Stoica, care, având în vedere că a depus plângere în 2001, a trebuit să aștepte zece ani pentru încheierea acestei anchete. Totuși, în ciuda acestei perioade lungi și a actelor de cercetare efectuate în privința reclamantului, a căror listă a fost întocmită de Guvern, niciuna din deciziile citate anterior nu a reușit să stabilească circumstanțele în care au fost aplicate relele tratamente pe care reclamantul și alte persoane susțin că le-au suferit la sediul televiziunii publice.

345. Rezoluția adoptată de parchet la 17 iunie 2009 preciza, în esență, că identitatea agresorilor și gradul de implicare a forțelor de ordine nu au putut fi stabilite în urma investigațiilor efectuate de parchetul civil și ulterior de parchetul militar. Totuși, autoritățile nu au precizat ce mijloace de probă au fost utilizate în vederea stabilirii faptelor și motivele concrete pentru care demersurile lor nu au produs rezultate. În plus, acestea nu au contestat niciodată, pe plan intern, comportamentul reclamantului în ceea ce privește ancheta, abținându-se de la orice comentariu cu privire la data depunerii plângerii de către persoana în cauză.

346. Curtea constată că această parte a cauzei a fost închisă în principal din cauza prescripției răspunderii penale. În această privință, reamintește că este dificil să se considere că obligațiile procedurale care decurg din art. 2 și 3 din Convenție au fost respectate în cazul în care o anchetă se încheie, precum în speță, ca urmare a intervenției prescripției răspunderii penale, din cauza inactivității autorităților (*Asociația „21 Decembrie 1989” și alții*, citată anterior, pct. 143).

347. În ceea ce privește celălalt rezultat important al anchetei, și anume concluzia conform căreia elementele constitutive ale infracțiunii de tratamente neomenoase, pedepsită de art. 358 C. pen., nu erau întrunite în privința domnului Stoica, Curtea apreciază că gradul de conformitate a interpretării de către procuror a jurisprudenței interne relevante poate fi pus la îndoială, ținând seama de hotărârea pronunțată la 7 iulie 2009 de către Înalta Curte de Casație și Justiție. În plus, Guvernul nu a prezentat alte exemple din jurisprudență care să susțină hotărârea pronunțată în speță. De asemenea, Curtea consideră că această concluzie conform căreia mineri nu mai aveau niciun adversar împotriva căruia să lupte la 14 iunie 1990 (supra, pct. 161) pare îndoielnică, deoarece nu ține seama, în mod evident, de violențele care au avut loc la 13 iunie 1990, în prezența unui număr mare de militari, echipați cu muniții de război și vehicule blindate, astfel cum reiese din însăși decizia citată anterior. De altfel, această concluzie contrazice faptele stabilite de aceeași decizie, care descrie detaliat atrocitățile săvârșite de mineri la 14 iunie 1990, care au vizat, fără distincție, manifestanți, studenți prezenți la

sediul universității și trecători. În plus, în hotărârea sa din 9 martie 2011, prin care a respins recursul formulat de domnul Marin Stoica împotriva rezoluției de încetare a urmăririi penale, Înalta Curte de Casație și Justiție nu a examinat în niciun fel această chestiune a aplicabilității art. 358 C. pen., limitându-se la a verifica modul în care au fost aplicate în speță normele privind prescripția.

348. Prin urmare, se pare că autoritățile responsabile pentru anchetă nu au adoptat toate măsurile care ar fi permis în mod rezonabil identificarea și sancționarea persoanelor responsabile.

iii. Alăturarea primei reclamante în anchetă

349. În ceea ce privește obligația de intervenție a rudelor victimelor la procedură, Curtea observă că doamna Anca Mocanu nu a fost informată cu privire la evoluția anchetei înainte de decizia din 18 mai 2000 de trimitere în judecată a persoanelor acuzate de uciderea soțului acesteia.

350. În plus, Curtea observă că reclamanta a fost audiată pentru prima dată de procuror la 14 februarie 2007, la aproape șaptesprezece ani de la evenimente, și că, după hotărârea pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție la 17 decembrie 2007, aceasta nu a mai fost informată cu privire la evoluția anchetei.

351. Prin urmare, Curtea nu este convinsă că interesele doamnei Anca Mocanu de a participa la cercetare au fost protejate suficient (*Asociația „21 Decembrie 1989” și alții*, citată anterior, pct. 141).

iv. Concluzie

352. Având în vedere considerentele precedente, Curtea apreciază că doamna Anca Mocanu nu a beneficiat de o anchetă efectivă în sensul art. 2 din Convenție, și că domnul Marin Stoica a fost privat, de asemenea, de o anchetă efectivă în sensul art. 3.

353. Prin urmare, aceasta concluzionează că a fost încălcat aspectul procedural al acestor dispoziții.

II. Cu privire la pretinsa încălcare a art. 6 § 1 din Convenție

354. Asociația reclamantă se plânge de durata procedurii penale la care s-a constituit parte civilă pentru a solicita repararea prejudiciului cauzat la 14 iunie 1990 prin pătrunderea fără drept în sediul său, distrugerea bunurilor sale și agresarea membrilor săi.

355. În această privință, asociația denunță încălcarea art. 6 § 1 din Convenție, ale cărei dispoziții relevante în speță sunt formulate după cum urmează:

„Orice persoană are dreptul la judecarea [...] într-un termen rezonabil a cauzei sale, de către o instanță [...] care va hotărî [...] asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil [...]”

A. Hotărârea Camerei

356. Camera a apreciat că durata procedurii în litigiu a fost excesivă și a concluzionat că a fost încălcat art. 6 § 1.

B. Argumentele părților

357. Reclamanta declară că a salutat hotărârea Camerei.

358. Guvernul declară că, în principiu, nu contestă concluziile Camerei cu privire la durata procedurii penale cu constituire de parte civilă, inițiată de asociația reclamantă.

C. Motivarea Curții

359. Marea Cameră nu constată niciun motiv pentru a se abate de la concluzia Camerei. Asemenea Camerei, aceasta observă că asociația a depus la 26 iulie 1990 o plângere penală oficială cu constituire de parte civilă, prin care denunța prejudiciile suferite de aceasta în cursul evenimentelor din perioada 13-15 iunie 1990. Investigația acestei plângeri penale a fost efectuată în cadrul cercetării care s-a finalizat prin rezoluția de scoatere de sub urmărire penală din 17 iunie 2009. Prin urmare, procedura privind asociația reclamantă a durat aproape nouăsprezece ani.

360. Având în vedere limitarea competenței sale *ratione temporis*, Camera s-a putut pronunța cu privire la capătul de cerere întemeiat pe durata procedurii numai în ceea ce privește perioada ulterioară datei de 20 iunie 1994, data intrării în vigoare a Convenției în privința României. Durata procedurii care trebuie luată în calcul este așadar de cincisprezece ani.

361. Curtea reamintește că a concluzionat de mai multe ori, în cauze care privesc chestiuni similare celor din prezenta speță, că a fost încălcat art. 6 § 1 din Convenție [*Frydlender împotriva Franței* (MC), nr. 30979/96, pct. 46, CEDO 2000-VII, în special *Gheorghe și Maria Mihaela Dumitrescu împotriva României*, nr. 6373, pct. 26-28, 29 iulie 2008, care privea, de asemenea, durata unei proceduri penale cu constituire de parte civilă].

362. După examinarea tuturor elementelor care i-au fost prezentate, Curtea nu identifică niciun motiv pentru a hotărî altfel în speță.

363. În lumina criteriilor stabilite de jurisprudența sa și având în vedere ansamblul circumstanțelor speței, Curtea apreciază că durata procedurii în litigiu este excesivă și nu îndeplinește criteriul privind un termen rezonabil.

364. Prin urmare, a fost încălcat art. 6 § 1 din Convenție.

III. Cu privire la aplicarea art. 41 din Convenție

365. În conformitate cu art. 41 din Convenție,

„În cazul în care Curtea declară că a avut loc o încălcare a Convenției sau a protocoalelor sale și dacă dreptul intern al înaltei părți contractante nu permite decât o înlăturare incompletă a consecințelor acestei încălcări, Curtea acordă părții lezate, dacă este cazul, o reparație echitabilă.”

A. Cu privire la prejudiciul pretins de doamna Anca Mocanu

1. Argumentele părților

366. Reclamanta solicitase în fața Camerei 200 000 de euro (EUR) cu titlu de prejudiciu moral, pe care pretindea că l-a suferit din cauza duratei excesive a anchetei privind uciderea soțului său, în vârstă de douăzeci și doi de ani la acea vreme. Aceasta declara că ea însăși avea douăzeci de ani la momentul faptelor și că a rămas singură cu cei doi copii, unul în vârstă de doi ani și celălalt de câteva luni. Ea preciza că, în cursul celor douăzeci de ani care au urmat, perioadă în care așteptase finalizarea cercetării și identificarea persoanelor responsabile pentru decesul soțului ei, fusese nevoită să se întrețină pe ea și pe cei doi copii lucrând ca femeie de serviciu, îndurând condiții de viață deosebit de grele. În plus, aceasta a solicitat 100 000 EUR pentru prejudiciul material, fără să explice în ce consta acesta.

367. Considerând că aceste cereri de reparație echitabilă erau excesive și nejustificate, Guvernul a solicitat Curții să le respingă.

2. Hotărârea Camerei

368. În ceea ce privește suma solicitată pentru prejudiciul material, Camera nu a identificat nicio legătură de cauzalitate între încălcarea constatată și prejudiciul material pretins. Prin urmare, a respins această cerere.

369. În schimb, a considerat că era necesar să se acorde o reparație echitabilă din cauza faptului că autoritățile naționale nu trataseră dosarul cu privire la uciderea soțului reclamantei cu gradul de diligență impus la art. 2 din Convenție. Camera a acordat reclamantei 30 000 EUR cu acest titlu.

370. În plus, Camera a reamintit că aplicarea principiului *restitutio in integrum* implică plasarea reclamanților, pe cât posibil, într-o situație echivalentă cu aceea în care s-ar fi aflat dacă nu ar fi fost încălcate cerințele Convenției și a concluzionat că statul pârât trebuia să adopte măsurile necesare pentru a accelera investigațiile privind uciderea domnului Valentin Mocanu, astfel încât să fie pronunțată o hotărâre conformă cu cerințele Convenției.

3. Motivarea Curții

371. Ținând seama de elementele precedente, de motivele expuse de Cameră și de faptul că reclamanta nu și-a modificat cererea prezentată în fața Camerei, Curtea apreciază că partea în cauză a

suferit un prejudiciu moral important din cauza încălcării aspectului procedural al art. 2. Aceasta îi acordă suma de 30 000 EUR cu acest titlu.

B. Prejudiciul pretins de domnul Marin Stoica

372. Reclamantul solicitase în fața Camerei suma de 200 000 EUR cu titlu de prejudiciu moral.

373. Apreciind că această sumă era excesivă, Guvernul considerase că simpla constatare a existenței unei încălcări constituia o reparație suficientă a prejudiciului moral pretins.

374. Camera a concluzionat că nu a fost încălcată Convenția în privința domnului Stoica și, prin urmare, nu a examinat cererea de reparație echitabilă formulată de acesta.

375. Curtea consideră că domnul Stoica a suferit în mod cert un prejudiciu moral. Ținând seama de încălcarea art. 3 constatată în privința reclamantului și pronunțându-se în echitate, în conformitate cu art. 41 din Convenție, Curtea acordă reclamantului suma de 15 000 EUR cu titlu de prejudiciu moral.

C. Cererea asociației reclamante

376. Camera a concluzionat că asociația reclamantă nu prezentase o cerere de reparație echitabilă în termenul prevăzut.

377. În cursul procedurii în fața Marii Camere, asociația a trimis Curții un fax pe care i-l adresase la 22 decembrie 2009, declarând că era vorba de o cerere de reparație echitabilă.

378. Curtea constată că, prin această cerere nesemnată, asociația reclamantă pretindea o reparație în valoare de 42 519 EUR, care corespundea, în opinia acesteia, valorii actualizate a prejudiciului material pe care susținea că l-a suferit ca urmare a devastării sediului său, sumă pe care declara că dorea să o folosească pentru „reabilitarea sănătății [sale] (*sic*)”. Având în vedere că această cerere era ambiguă, nu a putut să o ia în considerare. Chiar presupunând că putea să fie considerată o cerere de reparație echitabilă prezentată în mod corespunzător, aceasta se raportează exclusiv la un prejudiciu material care nu are nicio legătură cu constatarea încălcării art. 6 din Convenție, ca urmare a duratei excesive a procedurii.

379. Așadar, Curtea respinge cererea asociației reclamante.

D. Cheltuieli de judecată

1. Cheltuieli de judecată aferente cererilor doamnei Anca Mocanu și asociației reclamante (nr. 10865/09 și 45886/07)

380. Părțile reclamante solicită o sumă totală de 18 050 EUR cu titlu de cheltuieli de judecată efectuate în cadrul procedurii desfășurate în fața Curții, din care 2 800 EUR pentru procedura în fața Marii Camere, incluzând onorariile celor trei avocați ai acestora.

381. Guvernul apreciază că, în ceea ce privește procedura urmată în fața Camerei, această cerere este tardivă, din cauza faptului că nu a fost formulată în termenul prevăzut.

382. În plus, acesta consideră că, în ceea ce privește procedura în fața Marii Camere, această cerere este excesivă și evidențiază faptul că nu este însoțită de niciun document justificativ.

383. Camera a constatat că reclamantii nu prezentaseră o cerere de reparație echitabilă în termenul prevăzut.

384. Conform jurisprudenței Curții, un reclamant nu poate obține rambursarea cheltuielilor de judecată decât în măsura în care se stabilește caracterul real, necesar și rezonabil al acestora [*Iatridis împotriva Greciei* (reparație echitabilă) (MC), nr. 31107/96, pct. 54, CEDO 2000-XI].

385. În speță, având în vedere documentele de care dispune și jurisprudența sa, Curtea apreciază că solicitarea de 2 800 EUR, formulată în privința cheltuielilor de judecată efectuate în cadrul procedurii desfășurate în fața Marii Camere, este rezonabilă și constată că doar această cerere a fost depusă în timp util. Din această sumă trebuie să se deducă suma de 600 EUR, plătită în comun către doi din cei trei avocați ai reclamantilor de către Consiliul European, cu titlu de asistență judiciară.

2. Cheltuieli de judecată aferente cererii domnului Marin Stoica (nr. 32431/08)

386. Reclamantul solicită 11 507,39 EUR pentru cheltuielile de judecată efectuate în cadrul procedurii desfășurate în fața Marii Camere, adică 10 394 EUR pentru onorariul avocatului, 300 EUR

cheltuieli de corespondență și 813,39 EUR pentru cheltuielile de deplasare efectuate de reclamant și avocatul acestuia pentru a asista la ședința în fața Marii Camere.

387. Guvernul consideră nerezonabil timpul petrecut de avocatul reclamantului pentru pregătirea cererii de retrimiteră în fața Marii Camere, și anume 15 ore. Același lucru este valabil și pentru timpul dedicat pregătirii observațiilor suplimentare ale părții reclamante – 20 de ore – și cele 15 ore pentru pregătirea pledoariei.

388. În plus, Guvernul susține că nu erau necesare cheltuielile efectuate de reclamant pentru a asista la ședință, având în vedere că numai prezența avocatului său era justificată. Prin urmare, acesta se opune rambursării cheltuielilor de deplasare efectuate de reclamant.

389. În speță, ținând seama de documentele de care dispune și de jurisprudența sa, Curtea apreciază că suma de 11 507,39 EUR, solicitată în privința procedurii desfășurate în fața, sa este rezonabilă și trebuie plătită direct doamnei Hatneanu. Din această sumă, trebuie să fie dedusă suma de 1 638,47 EUR plătită de Consiliul Europei cu titlu de asistență judiciară, care acoperă cheltuielile de deplasare a reclamantului și a avocatului acestuia.

E. Dobânzi moratorii

390. Curtea consideră necesar ca rata dobânzilor moratorii să se întemeieze pe rata dobânzii facilității de împrumut marginal practică de Banca Centrală Europeană, majorată cu trei puncte procentuale.

Pentru aceste motive,

CURTEA

1. hotărăște, cu șaisprezece voturi la unu, că este competentă *ratione temporis* pentru a se pronunța cu privire la capetele de cerere invocate de doamna Anca Mocanu și domnul Marin Stoica din perspectiva aspectului procedural al art. 2 și 3 din Convenție, în măsura în care aceste capete de cerere se raportează la ancheta penală desfășurată ulterior intrării în vigoare a Convenției în privința României;
2. respinge, cu șaisprezece voturi la unu, excepția întemeiată pe neepuizarea căilor de atac interne, invocată de Guvern în ceea ce privește reclamații individuale;
3. respinge, cu paisprezece voturi la trei, excepția întemeiată pe tardivitatea cererii domnului Marin Stoica;
4. hotărăște, cu șaisprezece voturi la unu, că a fost încălcat aspectul procedural al art. 2 din Convenție în ceea ce privește cererea doamnei Anca Mocanu;
5. hotărăște, cu paisprezece voturi la trei, că nu a fost încălcat aspectul procedural al art. 3 din Convenție în ceea ce privește cererea domnului Marin Stoica;
6. hotărăște, în unanimitate, că a fost încălcat art. 6 § 1 din Convenție în ceea ce privește cererea asociației reclamante;
7. hotărăște, cu șaisprezece voturi la unu, că statul pârât trebuie să plătească doamnei Anca Mocanu, în termen de trei luni, 30 000 EUR (treizeci de mii de euro), plus orice sumă ce poate fi datorată cu titlu de impozit, pentru prejudiciul moral, care trebuie convertită în moneda statului pârât la rata aplicabilă la data plății;
8. hotărăște, cu paisprezece voturi la trei, că statul pârât trebuie să plătească domnului Marin Stoica, în termen de trei luni, 15 000 EUR (cincisprezece mii de euro), plus orice sumă ce poate fi datorată

cu titlu de impozit, pentru prejudiciul moral, care trebuie convertită în moneda statului pârât la rata aplicabilă la data plății;

9. hotărăște, în unanimitate, că statul pârât trebuie să plătească, în termen de trei luni, suma de 2 200 EUR (două mii două sute de euro), plus orice sumă ce poate fi datorată cu titlu de impozit de către reclamante, în ceea ce privește cheltuielile efectuate de doamna Anca Mocanu și asociația reclamantă (cererile nr. 10865/09 și 45886/07);
10. hotărăște, cu șaisprezece voturi la unu, că statul pârât trebuie să plătească, în termen de trei luni, suma de 9 868,92 EUR (nouă mii opt sute șazeci și opt de euro și nouăzeci și doi de cenți), plus orice sumă ce poate fi datorată cu titlu de impozit de reclamant, în ceea ce privește cheltuielile de judecată efectuate de domnul Marin Stoica (cererea nr. 32431/08), care trebuie plătită direct doamnei D.O. Hatneanu;
11. hotărăște, în unanimitate, că de la expirarea respectivului termen și până la efectuarea plății, aceste sume trebuie majorate cu o dobândă simplă, la o rată egală cu rata dobânzii facilității de împrumut marginal practică de Banca Centrală Europeană, aplicabilă pe parcursul acestei perioade și majorată cu trei puncte procentuale;
12. respinge, în unanimitate, cererea de acordare a unei reparații echitabile pentru celelalte capete de cerere.

Redactată în limbile franceză și engleză, apoi pronunțată în ședință publică la Palatul Drepturilor Omului din Strasbourg, la 17 septembrie 2014.

Johan Callewaert
Grefier adjunt

Dean Spielmann
PREȘEDINTE,

La prezenta hotărâre este anexată, în conformitate cu art. 45 § 2 din Convenție și art. 74 § 2 din Regulament, expunerea următoarelor opinii separate:

- opinia concordantă a domnului judecător Pinto de Albuquerque, la care aderă și domnul judecător Vuèiniæ;
- opinia parțial separată a domnului judecător Silvis, la care aderă și judecătorul Streteanu;
- opinia parțial separată a domnului judecător Wojtyczek.

D.S.
J.C.

OPINIA CONCORDANTĂ A DOMNULUI JUDECĂTOR PINTO DE ALBUQUERQUE, LA
CARE ADERĂ DOMNUL JUDECĂTOR
VUËINLÆ

(Traducere)

1. Aplicabilitatea prescripției în privința evenimentelor desfășurate în România în cursul perioadei de tranziție către democrație, și mai exact în ceea ce privește faptele care au avut loc la București în luna iunie 1990, este chestiunea principală din cauza *Anca Mocanu și alții*. Concluzionez că, astfel, Curtea Europeană a Drepturilor Omului („Curtea”) este competentă *ratione temporis* în speță și că excepțiile Guvernului, întemeiate pe neepuizarea căilor de atac interne și tardivitatea cererii domnului Stoica, sunt nefondate¹. Sunt de acord, de asemenea, cu criticile formulate de Marea Cameră referitor la disfuncționalitățile procedurii interne în ceea ce privește decesul domnului Mocanu, detenția ilegală și tortura aplicată domnului Stoica, precum și prejudiciul cauzat asociației reclamante (devastarea sediului acesteia și confiscarea ilegală a bunurilor și documentelor sale).

În prezenta opinie, mă voi limita să observ că urmărirea penală pentru încălcările masive ale drepturilor omului, survenite în România în cursul perioadei de tranziție către democrație – în special cele săvârșite în iunie 1990 – nu s-a prescriș și că trebuie așadar să se continue anchetarea din oficiu a acestor încălcări, urmărirea penală și sancționarea acestora în conformitate cu normele de drept internațional și intern. Aceasta urmărește să clarifice termenii destul de rezervați utilizați de Marea Cameră la punctele 346 și 347 din hotărârea sa.

Natura prescripției penale

2. Prescripția penală împiedică urmărirea penală și condamnarea inculpaților, precum și executarea pedepselor impuse persoanelor condamnate printr-o hotărâre definitivă. Aceasta nu constituie doar un mijloc de apărare procedural, așa cum s-ar putea crede la prima vedere. Aceasta se juxtapune, cu o forță egală, condițiilor de existență a infracțiunii penale. De aceea, aceasta are natura materială a elementelor constitutive ale infracțiunii și conduce, în mod logic, la deplina aplicabilitate a art. 7 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului („Convenția”), în special în ceea ce privește principiul interpretării stricte a regimului prescripției, al interdicției de aplicare retroactivă a normelor privind

¹ În ceea ce privește competența *ratione temporis* a Curții cu privire la evenimentele care au avut loc în cursul perioadei de tranziție din România, a se vedea hotărârile *Agache și alții împotriva României* (nr. 2712/02, pct. 69-73, 20 octombrie 2009), *Șandru și alții împotriva României* (nr. 22465/03, pct. 57-59, 8 decembrie 2009) și *Asociația „21 Decembrie 1989” și alții împotriva României* (nr. 33810/07 și 18817/08, pct. 86-88, 24 mai 2011), întemeiate pe hotărârea *Šilih împotriva Sloveniei* [(MC), nr. 71463/01, pct. 159-163, 9 aprilie 2009]. Având în vedere că statelor li se impun prin Convenție obligații procedurale distincte și independente de obligațiile materiale prevăzute de aceasta, reiese în mod logic că astfel, Curtea este competentă *ratione temporis*, din moment ce obligațiile procedurale sunt executate sau ar fi trebuit executate după data critică. Această jurisprudență nu este nouă, având în vedere principiul stabilit de Curtea Permanentă de Justiție Internațională în cauzele *Concesiunile Mavrommatis în Palestina* (1924, C.P.J.I. seria A. nr. 2, p. 35) și *Compania de electricitate din Sofia și Bulgaria (Belgia împotriva Bulgariei)* (1939, C.P.J.I. seria A/B nr. 77, p. 82), și de Curtea Internațională de Justiție în cauza *Dreptul de trecere prin teritoriul indian (Portugalia împotriva Indiei)* (C.I.J. Culegere 1960, p. 35) – „[a]stfel, Curtea permanentă a făcut distincție între situațiile sau faptele care constituie sursa drepturilor revendicate de una din părți și situațiile sau faptele care constituie sursa litigiului. Doar acestea din urmă trebuie reținute pentru aplicarea Declarației privind acceptarea jurisdicției Curții” – și cauza referitoare la *Aplicarea Convenției pentru prevenirea și pedepsirea infracțiunii de genocid (excepții preliminare)* (C.I.J. Culegere 1996, pct. 34). Hotărârea *Šilih* nu este așadar departe de principiul stabilit de dreptul internațional general. Și, asemenea faptelor care fac obiectul cauzei *Šilih*, decesul domnului Mocanu, relele tratamente aplicate domnului Stoica și devastarea sediului asociației reclamante constituie „sursa drepturilor revendicate” de părțile în cauză, și nu faptele „care constituie sursa litigiului”, motiv pentru care acestea țin de competența *ratione temporis* a Curții.

prescripția defavorabilă inculpatului și al obligației de aplicare retroactivă a normelor privind prescripția care îi sunt favorabile acestuia. Cu alte cuvinte, din perspectiva Convenției, prescripția are o dublă natură, fiind în același timp atât procedurală, cât și materială².

3. Teoretic, doar un sistem penal pur retributiv, care ar viza pedepsirea cu orice preț a autorului infracțiunii, nu ar prevedea nicio normă privind prescripția. În schimb, sistemele penale întemeiate pe prevenirea specială pozitivă (reintegrarea socială a condamnatului), care vizează să pregătească autorul infracțiunii ca, după eliberarea acestuia, să ducă o viață în care să respecte legea în cadrul societății, favorizând soluția opusă³. În ceea ce privește acest obiectiv, este contraproductiv să fie aplicată o sancțiune penală autorului unei infracțiuni după mulți ani de la săvârșirea faptelor, atunci când situația personală a acestuia s-a schimbat. În plus, pedepsirea tardivă a inculpatului este în sine incompatibilă cu obiectivul prevenirii speciale negative (neutralizarea autorului infracțiunii), care constă în a împiedica recidiva, prin excluderea condamnatului din societate. În plus, aceasta nu are un efect disuasiv asupra potențialilor infractori și, cu atât mai puțin, un impact asupra consolidării autorității sociale a normei încălcate. Trecerea timpului are drept consecință nu numai diminuarea efectului disuasiv al unei sancțiuni, ci chiar anularea acestuia. Așadar, nici prevenția generală pozitivă (consolidarea normei încălcate), care vizează întărirea acceptării normei încălcate și respectarea acesteia de către societate, nici prevenția generală negativă (efectul disuasiv asupra potențialilor infractori) nu justifică impunerea unei sancțiuni pentru o infracțiune pe o perioadă nedeterminată.

Dacă scopurile legitime ale sancțiunii penale într-o societate democratică sunt incompatibile cu însăși noțiunea de infracțiune imprescriptibilă, principiul securității juridice, care constituie esența oricărui sistem juridic într-o societate democratică, merge și mai departe și impune ca, după o anumită perioadă, suspectul să nu mai fie tulburat și să fie eliminată amenințarea permanentă a acțiunii publice care îl apasă. Indiferent de gradul de răspundere a statului în întârzierea unei anchete penale, dreptul societății de a urmări penal suspectul își pierde legitimitatea la un moment dat. În caz contrar, acesta ar deveni un simplu obiect al puterii executive, sacrificat pe altarul unei justiții absolute și iluzorii, care nu ar reflecta decât un retributism orb. Orice atingere adusă libertății de către stat trebuie să fie limitată de principiile proporționalității și necesității, corolarul acestora fiind principiul minimeia intervenții. Vânarea permanentă a unui suspect depășește cu mult această limită și reprezintă, în principiu, o ingerință disproporționată în dreptul la libertate.

În cele din urmă, urmărirea penală și condamnarea unui suspect după mulți ani de la săvârșirea actelor de care este acuzat sunt extrem de problematice din perspectiva principiului procesului echitabil, în principal din cauza dificultăților practice insurmontabile pe care le cauzează trecerea timpului în ceea ce privește fiabilitatea probelor⁴. Aceste dificultăți probatorii compromit nu numai urmărirea penală, dar și posibilitatea de construire a unei apărări eficiente.

4. Pe scurt, principiile securității juridice, procesului echitabil și reintegrării condamnaților nu sunt compatibile cu posibilitatea de a urmări penal și pedepsi infracțiunile penale pe o perioadă nedeterminată. În consecință, infracțiunile trebuie să fie urmărite penal și pedepsite în termene rezonabile. Având în vedere că principiul securității juridice și al reintegrării condamnaților, menționate anterior, sunt aplicabile în cazul hotărârilor definitive, pedepsele trebuie să fie puse în executare într-un termen rezonabil după ce a fost pronunțată condamnarea definitivă. Termenele

2 A se vedea hotărârile *K.-H.W. împotriva Germaniei* [(MC), nr. 37201/97, pct. 107-112, CEDO 2001-II (extrase)] și *Kononov împotriva Letoniei* [(MC), nr. 36376/04, pct. 228-233, CEDO 2010], precum și opinia parțial separată a judecătorilor Pinto de Albuquerque și Turkovič, anexată la hotărârea *Matysina împotriva Rusiei* (nr. 58428/10, 27 martie 2014). Pentru doctrină, a se vedea Delmas-Marty, *La responsabilité pénale en échec (prescription, amnistie, immunités)*, in Cassese și Delmas-Marty, *Crimes internationaux et juridictions internationales*, 2002, p. 617, și Lambert Abdelgawad și Martin-Chenut, *La vers une imprescriptibilité de certains crimes*, in Ruiz Fabri et al., *La clémence saisie par le droit*, 2007, p. 151.

3 În cauza *Vinter și alții împotriva Regatului Unit* [(MC), nr. 66069/09, 130/10 și 3896/10, pct. 113-118, CEDO 2013)], Curtea a aderat la consensul internațional cu privire la obligația de a lua măsuri pentru reintegrarea condamnaților la pedepse cu închisoarea, care se bazează, între altele, pe art. 10 alin. 3 din Pactul internațional privind drepturile civile și politice, art. 5 alin. 6 din Convenția Americană a Drepturilor Omului și art. 40 alin. 1 din Convenția Organizației Națiunilor Unite cu privire la Drepturile Copilului.

4 A se vedea *Stubbings și alții împotriva Regatului Unit* (22 octombrie 1996, pct. 51, Culegere de hotărâri și decizii 1996-IV) și *Brecknell împotriva Regatului Unit* (nr. 32457/04, pct. 69, 27 noiembrie 2007).

aplicabile urmării penale a infracțiunilor și executării pedepselor trebuie să fie proporționale cu gravitatea infracțiunii.

Evident, cursul prescripției poate fi suspendat în cazul în care este imposibil să se stabilească persoanele responsabile și nu există nicio cale de atac judiciară efectivă⁵. Anumite acte de procedură, precum notificarea inculpatului cu privire la acuzațiile care i se aduc, pot chiar să întrerupă cursul termenului de prescripție. Într-un astfel de caz, nu este luat în considerare timpul care s-a scurs și un nou termen de prescripție începe să curgă începând cu data întreruperii. În orice caz, legea trebuie să prevadă o durată maximă a prescripției, aplicabilă indiferent de numărul de întreruperi și suspendări.

Obligația internațională de a pedepsi crimele împotriva umanității fără termen de prescripție

5. Cu toate acestea, un consens larg și recent indică faptul că principiul potrivit căruia pedepsirea crimelor împotriva umanității nu face obiectul unei prescripții poate fi considerat un principiu de drept cutumiar internațional care se impune tuturor statelor⁶. Acest principiu de drept penal internațional este enunțat la art. 29 din Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale (1998)⁷, dispoziție care se inspiră din norme similare din Convenția privind imprescriptibilitatea crimelor de război și a crimelor împotriva umanității (1968)⁸, din Convenția Europeană privind imprescriptibilitatea crimelor împotriva umanității și a crimelor de război (1974)⁹, și din Rezoluția ECOSOC 1158 (XLIV) adoptată în 1966¹⁰.

După ce au manifestat unele ezitări în cursul anilor '70 și '80, la sfârșitul secolului al XX-lea, statele au aderat masiv la principiul imprescriptibilității crimei de genocid și a crimelor împotriva umanității¹¹. Carta de la Nürnberg și Carta de la Tokyo, Statutele tribunalelor *ad hoc* și Tribunalul Special pentru Sierra Leone nu prevăd nicio regulă privind prescripția. Art. 29 din Tratatul de la Roma are drept precedent art. II alin. 5 din Legea nr. 10 a Consiliului de Control, care prevedea în mod expres că „inculpatul nu poate beneficia de nicio prescripție în ceea ce privește perioada 30 ianuarie

5 A se vedea art. 17 alin. 2 din Declarația privind protecția tuturor persoanelor împotriva disparițiilor forțate, adoptată prin Rezoluția nr. 47/133 a Adunării Generale din 18 decembrie 1992, și principiul 23 din Setul de principii actualizat pentru protecția și promovarea drepturilor omului prin combaterea impunității (E/CN.4/2005/102/Add.1, 8 februarie 2005).

6 A se vedea opinia judecătorilor Xuënnia și Pinto de Albuquerque, anexată la hotărârea *Perinçek împotriva Elveției* (nr. 27510/08, 17 decembrie 2013). Doctrina împărtășește acest punct de vedere (Bourdon, *La cour pénale internationale*, 2000, p. 125; Van den Wyngaert și Dugard, *Non applicability of statute of limitations*, în Cassesse et al., *The Rome Statute of the International Criminal Court, A commentary*, 2002, p. 879; și Lambert Abdelgawad și Martin-Chenut, *La prescription en droit international: vers une imprescriptibilité de certains crimes*, în Ruiz Fabri et al., *La clemence saisie par le droit*, 2007, p. 120).

7 Acest statut a fost adoptat la 17 iulie 1998 de Conferința Diplomatică a Plenipotențiarilor Organizației Națiunilor Unite cu privire la înființarea unei Curți Penale Internaționale și a fost deschisă spre semnare în aceeași zi. A intrat în vigoare la 1 iulie 2002. România l-a semnat la 7 iulie 1999 și l-a ratificat la 11 aprilie 2002. În prezent, numără 122 de state membre.

8 Această convenție a fost adoptată la 26 noiembrie 1968 prin Rezoluția nr. 1968 2391 (XXIII) a Adunării Generale. A fost ratificată de România la 15 septembrie 1969 și a intrat în vigoare la 11 noiembrie 1970. În prezent, are 54 de state membre.

9 Această convenție a fost deschisă spre semnare la 25 ianuarie 1974 și a intrat în vigoare la 27 iunie 2003. România a semnat-o la 20 noiembrie 1997 și a ratificat-o la 8 iunie 2000. În prezent are șapte state membre. Convenția Organizației Națiunilor Unite din 1968 prevede aplicarea sa retroactivă, în vreme ce Convenția Europeană din 1974 și Statutul de la Roma au optat pentru soluția opusă.

10 Această rezoluție afirma „principiul imprescriptibilității crimelor de război și a crimelor împotriva umanității” în dreptul internațional și solicita insistent tuturor statelor să „ia toate măsurile necesare pentru a împiedica aplicarea prescripției în cazul crimelor de război și a crimelor împotriva umanității”.

11 Acest lucru este valabil și pentru crimele de război, cel puțin unele din ele. Comitetul Internațional al Crucii Roșii (CICR) a prezentat în 2005 un studiu privind dreptul internațional umanitar cutumiar [Henckaerts și Doswald-Beck (ed.), *Drept internațional umanitar cutumiar*, 2 volume, Cambridge University Press & CICR, 2005]. Acest studiu cuprinde o listă cu regulile de drept internațional umanitar cutumiar. Regula 160 este intitulată „Crimele de război nu se prescriu”. Rezumatul care o însoțește precizează că, potrivit practicii statelor, această regulă constituie o normă de drept internațional cutumiar aplicabilă crimelor de război săvârșite în cadrul conflictelor armate internaționale și non-internaționale.

1933 – 1 iulie 1945¹²”. În ultimii ani, practica statală a confirmat alegerea făcută la Roma, având în vedere că au fost introduse clauze similare în art. 17.1 din Regulamentul 2000/15 al Administrației tranzitorii a Națiunilor Unite în Timorul de Est (UNTAET)¹³, în art. 17 d) din Statutul Tribunalului Special Irakian (2003)¹⁴, precum și în art. 4 și art. 5 din Legea privind înființarea unor camere extraordinare în cadrul tribunalelor din Cambodgia pentru judecarea crimelor săvârșite în perioada Kampuchiei Democratice (2004)¹⁵.

6. Principiul care rezultă de aici are un dublu corolar. În primul rând, statele au obligația de a coopera cu instanțele internaționale sau mixte, în special Curtea Penală Internațională, la urmărirea penală a unor astfel de infracțiuni și nu pot să invoce norme interne privind prescripția pentru a se opune trimiterii unui inculpat în fața unei instanțe internaționale sau mixte, ori să refuze solicitările de asistență ale acesteia¹⁶. În al doilea rând, acestea trebuie să elimine din dreptul lor intern prescripțiile incompatibile cu principiul imprescriptibilității genocidului, a crimelor împotriva umanității și a unor crime de război¹⁷. Acestea trebuie să facă tot posibilul pentru a-și alinia normele de drept cu obligațiile lor internaționale și nu se pot ascunde în spatele acestor norme, neținând seama de aceste obligații.

7. Statele sunt mai rezervate în ceea ce privește chestiunea foarte controversată a imprescriptibilității torturii. Acest lucru se datorează nu numai unor considerente care țin de echilibrul care trebuie păstrat între, pe de o parte, principiul securității juridice, principiul unui proces echitabil și scopurile unei sancțiuni penale și, pe de altă parte, necesitatea unei politici penale ferme de pedepsire a torturii, dar și incertitudinii granițelor conceptuale ale infracțiunii de tortură, în special în raport cu noțiunea de tratamente inumane și degradante. Deși existența unui consens universal cu privire la incriminarea torturii este indiscutabilă, încă nu s-a stabilit în dreptul internațional că pedepsirea acestei infracțiuni nu se prescrie. Doar art. 8 alin. 2 din Carta Arabă a Drepturilor Omului prevede principiul imprescriptibilității torturii. Principiul 6 din Principii fundamentale și directive privind dreptul la un recurs și la reparații al victimelor încălcărilor flagrante ale dreptului internațional al drepturilor omului și încălcărilor grave ale dreptului internațional umanitar, adoptate de Adunarea Generală în Rezoluția 60/147 din 16 decembrie 2005, prevede că „prescripția nu se aplică încălcărilor flagrante ale dreptului internațional al drepturilor omului și încălcărilor grave ale dreptului internațional umanitar care constituie infracțiuni de drept internațional”, care pot include tortura. Comitetul împotriva torturii (Committee against Torture - CAT) a subliniat de mai multe ori că, potrivit Convenției împotriva torturii¹⁸, această infracțiune ar trebui să fie imprescriptibilă¹⁹. Comitetul ONU pentru Drepturile

12 Curtea de Casație din Franța a enunțat acest principiu în hotărârea acesteia *Fédération nationale des déportés et internés, résistants et patriotes et al. î. Barbie* (1984).

13 Urmărirea penală a infracțiunii de genocid, a crimelor de război, a crimelor împotriva umanității și a torturii este imprescriptibilă. [Traducerea grefei]

14 Urmărirea penală a infracțiunii de genocid, a crimelor împotriva umanității, a crimelor de război și a încălcărilor anumitor legi irakiene enumerate la articolul 14 din prezentul Statut este imprescriptibilă. [Traducerea grefei]

15 Urmărirea penală a infracțiunii de genocid și a crimelor împotriva umanității este imprescriptibilă. Termenele de prescripție aplicabile infracțiunilor de omor, tortură și persecuție religioasă se prelungesc cu douăzeci de ani.

16 Art. 93 alin. 3 din Statutul de la Roma.

17 La punctul 4 din Rezoluția 2005/81, Comisia pentru Drepturile Omului „Constată că, în Statutul de la Roma, nu există nicio prescripție pentru genocid, crimelor împotriva umanității și crimelor de război și că urmărirea penală inițiată împotriva persoanelor acuzate de aceste infracțiuni nu este însoțită de nicio imunitate și solicită statelor, în conformitate cu obligațiile care le revin în temeiul dreptului internațional aplicabil, să elimine prescripțiile care mai pot fi aplicate acestor infracțiuni și să se asigure că, ținând seama de obligațiile care le revin în temeiul dreptului internațional, imunitățile oficiale *rationae materiae* nu se aplică în cazul acestora.

18 Această convenție a fost adoptată de Adunarea Generală în Rezoluția 39/46 din 10 decembrie 1984. Aceasta a intrat în vigoare la 26 iunie 1987, a fost ratificată de România la 18 decembrie 1990 și are în prezent 155 de state membre.

19 A se vedea CAT, Concluzii și recomandări, Turcia, CAT/C/CR/30/5, 27 mai 2003, pct. 7 c); Slovenia, CAT/C/CR/30/4, 27 mai 2003, pct. 5 b) și 6 b); Chile, CAT/C/CR/32/5, 14 mai 2004, pct. 7 f); Danemarca, CAT/C/DNK/CO/5, 16 iulie 2007, pct. 11; Japonia, CAT/C/JPN/CO/1, secțiunea C; Iordania, CAT/C/JOR/CO/2, 25 mai 2010, pct. 9; Bulgaria, CAT/C/BGR/CO/4-5, 14 decembrie 2011, pct. 8; Armenia, CAT/C/ARM/CO/3, 6 iulie 2012, pct. 10; și Observația Generală nr. 3, 2012, CAT/C/GC/3, pct. 40.

Omului (CDO) împărtășește această poziție²⁰. Raportul special al Națiunilor Unite pentru promovarea și protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale în cadrul luptei împotriva terorismului (2010)²¹, Raportul special al Națiunilor Unite împotriva torturii (2009)²² și expertul independent al ONU responsabil cu actualizarea Setului de principii pentru combaterea impunității (2005)²³ împărtășesc acest punct de vedere. Unele lucrări ale doctrinei preconizează imprescriptibilitatea torturii, în special Principiul 7 din Principiile de la Bruxelles împotriva impunității și pentru justiția internațională, adoptate de „Grupul de la Bruxelles pentru justiția internațională” (2002), și Principiul 6 din Principiile de la Princeton privind competența universală (2001)²⁴.

În spațiul juridic european și american, aceste instrumente fără caracter obligatoriu sunt susținute de hotărârile pronunțate de instanțele regionale pentru protecția drepturilor omului. Mai multe hotărâri ale Curții²⁵ și ale Curții Interamericane a Drepturilor Omului²⁶ reiterează faptul că, în materie de tortură, procedura penală și condamnarea ar trebui să fie imprescriptibile. Tribunalul Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavie (TPII) s-a pronunțat, de asemenea, în acest sens²⁷. În lumina

20 Comitetul pentru Drepturile Omului al Organizației Națiunilor Unite, Observații finale: Ecuador, A/53/40, 15 septembrie 1998, pct. 280 („tortură, dispariții forțate și execuții extrajudiciare”; Argentina, CCPR/CO/70/ARG, 15 noiembrie 2000, pct. 9 (încălări flagrante ale drepturilor civile și politice, săvârșite în timpul regimului militar”); Panama, CCPR/C/PAN/CO/3, 17 aprilie 2008, pct. 7 („nu ar trebui să existe prescripție pentru încălcările grave ale drepturilor omului”); și El Salvador, CCPR/C/SLV/CO/6, 18 noiembrie 2010, pct. 6 [„tortura și disparițiile forțate (...) încălcări grave ale drepturilor omului”]. În ceea ce privește tortura și tratamentele crude, inumane sau degradante similare, execuțiile sumare și arbitrar, disparițiile forțate și crimele împotriva umanității, Comitetul ONU pentru Drepturile Omului a adoptat o poziție mai nuanțată, pe care a expus-o după cum urmează, în Observația Generală nr. 3 (CCPR/C/2/1/Rev. 1/Add. 13, pct. 18): „este necesar, de asemenea, să fie eliminate alte obstacole în calea stabilirii răspunderii juridice, precum un mijloc de apărare bazat pe argumentul privind executarea ordinelor de la superiori sau termene de prescripție excesiv de scurte, în cazurile în care sunt admisibile astfel de termene de prescripție.”

21 Raportul întocmit de Raportorul special al Națiunilor Unite pentru promovarea și protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale în cadrul luptei împotriva terorismului, Misiunea din Peru, A/HRC/16/51/Add 3, 15 decembrie 2010, pct. 17, 18 și 43 c).

22 Raportul special împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente crude, inumane sau degradante, Misiunea din Republica Moldova, A/HRC/10/44/ADD.3, 12 februarie 2009, pct. 81, și Monitorizarea recomandărilor formulate, A/HRC/19/61/Add.3, 1 martie 2012, pct. 78 și 116.

23 Promovarea și protecția drepturilor omului, impunitate, Raportul expertului independent responsabil cu actualizarea Setului de principii pentru combaterea impunității, E/CN.4/2005/102, 18 februarie 2005, pct. 47.

24 În această privință, Înalțul Comisar al Organizației Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului a preconizat recunoașterea unui drept la adevăr (a se vedea „Studiul privind dreptul la adevăr”, E/CN.4/2006/91, 2006), concluzionând că „dreptul la adevăr în ceea ce privește încălcările flagrante ale drepturilor omului și încălcările grave ale dreptului referitor la drepturile omului este un drept inalienabil și autonom”, că acesta „ar trebui să fie considerat un drept intangibil și nu ar trebui să facă obiectul niciunei limitări” și că, în consecință, „amnistia sau măsurile similare și restricțiile aplicate dreptului de a solicita informații nu trebuie să fie utilizate niciodată pentru a limita sau nega dreptul la adevăr, nici pentru a aduce atingere acestuia”.

25 *Abdülşamet Yaman împotriva Turciei*, nr. 32446/96, pct. 55, 2 noiembrie 2004, *Yeter împotriva Turciei*, nr. 33750/03, pct. 70, 13 ianuarie 2009, și *Yzci împotriva Turciei*, nr. 42606/05, pct. 73, 23 iulie 2013.

26 *Barrios Altos împotriva Peru*, hotărârea din 14 martie 2001 (seria C, nr. 75, pct. 41), în ceea ce privește încălcările grave ale drepturilor omului, precum tortura, execuțiile extrajudiciare, sumare sau arbitrar și disparițiile forțate. Acest principiu a fost reafirmat de mai multe ori, în cauzele *Masacrul de la Rochela împotriva Columbiei*, hotărârea din 11 mai 2007 (seria C, nr. 163, pct. 294), *Ticona Estrada și alții împotriva Boliviei (fond, reparație și cheltuieli de judecată)*, hotărârea din 27 noiembrie 2008 (seria C, nr. 191, pct. 147), *Masacrul de la „Las Dos Erres” împotriva Guatemalei (excepții preliminare, fond, reparație și cheltuieli de judecată)*, hotărârea din 24 noiembrie 2009, (pct. 233), *Anzualdo Castro împotriva Peru (excepții preliminare, fond, reparație și cheltuieli de judecată)*, hotărârea din 22 septembrie 2009 (seria C, nr. 202, pct. 182), și *Gomes Lund și alții („Guerrilla do Araguaia”) împotriva Braziliei (excepții preliminare, fond, reparație și cheltuieli de judecată)*, hotărârea din 24 noiembrie 2010 (pct. 172). Comisia Interamericană pentru Drepturile Omului se pronunțase în acest sens [cauza 10480 (El Salvador)], raportul din 27 ianuarie 1999, pct. 113 (în ceea ce privește tortura, execuțiile sumare și disparițiile forțate).

27 *Procurorul împotriva Furundžija*, hotărârea din 16 noiembrie 1998 (IT-95-17/1-T, pct. 155 și 157). În hotărârea sa din 21 iulie 2000 (pct. 111), camera de apel a confirmat raționamentul camerei de primă instanță.

acestei jurisprudențe și a dispoziției menționate anterior din Carta Arabă a Drepturilor Omului, se poate considera că principiul imprescriptibilității infracțiunii de tortură s-a cristalizat într-o obligație convențională internațională în cadrul a trei sisteme regionale – sistemul arab, cel european și cel american – dar fără să fi obținut încă forța obligatorie a dreptului internațional cutumiar²⁸.

Aplicarea în speță a dreptului penal de către autoritățile naționale

8. Statul pârât recunoaște că infracțiunile referitoare la decesul prin împușcare al domnului Mocanu sunt imprescriptibile, în temeiul art. 121 par. 2 lit. b) C. pen.: „Prescripția nu înlătură răspunderea penală în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 174-176 și al infracțiunilor intenționate urmate de moartea victimei”²⁹. În plus, acesta nu contestă concluziile Camerei privind durata procedurii inițiate de asociația reclamantă în calitate de parte civilă³⁰.

9. Așa cum au făcut multe persoane înaintea lui, domnul Stoica s-a plâns, în 2001, de infracțiuni a căror victimă a fost. În conformitate cu opinia Parchetului de pe lângă Tribunalul București, statul pârât susține că aceste capete de cerere ale reclamantului s-au prescris din 16 iunie 1998 (ceea ce corespunde unui termen de prescripție de opt ani pentru tentativa de omor), la 16 iunie 1995 (cinci ani pentru comportament abuziv) și, respectiv, la 16 iunie 1998 (opt ani pentru furt calificat). Această analiză nu este convingătoare.

Autoritățile de urmărire penală și judiciare naționale nu au reușit să ajungă la un consens cu privire la încadrarea juridică a actelor de represiune săvârșite în 1990. Autoritățile de cercetare interne au stabilit încadrări foarte diverse pentru aceste acte: subminarea puterii de stat, acte de diversiune, propagandă pentru război, genocid, instigare sau participare la un omor deosebit de grav, tratamente neomenoase, tortură, represiune nedreaptă, șantaj, abuz în serviciu contra interesului public, în forma consecințelor grave, tâlhărie, lipsire de libertate în mod ilegal, comportament abuziv, anchetă abuzivă, abuz de putere împotriva unor interese private, loviri și alte vătămări, vătămare corporală, distrugerea de bunuri, furt, violare de domiciliu, neglijență în serviciu și viol (pct. 83, 91, 106, 108, 113, 115, 126, 137, 147, 150, 156-159 și 167 din hotărâre).

În ceea ce îl privește pe domnul Stoica, nimic nu împiedica deschiderea din oficiu și în timp util a unei anchete privind infracțiunile a căror victimă a fost, deoarece statul dispunea de toate elementele de probă necesare pentru a-l identifica pe acesta drept una din victimele actelor brutale săvârșite în subsolul clădirii televiziunii publice³¹. În plus, nici hotărârea din 9 martie 2011, nici rezoluția de scoatere de sub urmărire penală din 17 iunie 2009, nu precizează dacă termenul de prescripție a acțiunii publice expirase înainte sau după data la care a depus plângere persoana în cauză. În plus, hotărârea din 9 martie 2011 a respins recursul domnului Stoica, fără măcar să se pronunțe cu privire la definirea și aplicabilitatea celei mai grave infracțiuni imputate inculpaților – tratamente neomenoase (art. 358 C. pen.) –, deși acesta făcuse obiectul rezoluției de scoatere de sub urmărire penală din 17 iunie 2009 și al deciziei de declarare a lipsei de competență, pronunțată la 29 aprilie 2008.

În cele din urmă, rezoluția de scoatere de sub urmărire penală, pronunțată la 17 iunie 2009, pe motiv că elementele constitutive ale infracțiunii de tratamente neomenoase nu erau întrunite în speță, deoarece adversarii forțelor de ordine și ai minerilor – adică manifestanții – fuseseră deja eliminați sau neutralizați la 14 iunie 1990 (pct. 161 din hotărâre) este în totală contradicție cu realitatea faptelor (pct. 60-72 și 347 din hotărâre). Aceste contradicții și omisiuni inadmisibile impun o reexaminare a cauzei din perspectiva obligațiilor internaționale care îi revin statului pârât.

28 Este cu atât mai dificil ca acest principiu să ajungă la rang de normă universală cutumiară, cu cât noțiunea de tortură nu are exact același conținut în aceste trei sisteme. În plus, sistemele penale interne care incriminează tortura ca atare prezintă diferențe majore în ceea ce privește prescripția aplicabilă. Majoritatea din ele preferă termene lungi de prescripție imprescriptibilității.

29 Pagina 6 din Observațiile Guvernului în fața Marii Camere, 1 iulie 2013.

30 Pagina 23 din Observațiile Guvernului în fața Marii Camere, 1 iulie 2013.

31 Mă refer la o înregistrare video, realizată chiar de autorități, a faptelor săvârșite în subsolul clădirii televiziunii publice la 13 iunie 1990, și la actele de identitate ale victimelor, care fuseseră confiscate cu această ocazie.

Aprecierea faptelor în lumina dreptului internațional

10. Represiunea îndreptată împotriva societății civile românești în perioada 13-15 iunie 1990 a fost sălbatică și barbară. Numeroși manifestanți, trecători și locuitori ai orașului București au fost uciși și alții au fost grav maltratați. Aproximativ o sută de persoane și-au pierdut viața în cursul acestor evenimente și peste o mie au fost victime ale unor rele tratamente (pct. 142 și 143 din hotărâre). Aceste fapte sunt expuse în rezoluția pronunțată de parchet la 17 iunie 2009, care descrie detaliat „acte de o cruzime extremă”, „fiind brutalizați nu numai manifestanții, dar și locuitori ai capitalei, care nu aveau nicio legătură cu manifestațiile”, și atacurile brutale împotriva manifestanților (pct. 63 și 154 din hotărâre). Elementele de masacru, tortură, persecuții și acte inumane săvârșite împotriva unor victime civile sunt prezente în speță³².

11. Domnul Stoica a fost agresat fără motiv și a fost rănit grav, astfel cum dovedesc rapoartele medicale din dosar, care fac referire la o incapacitate adaptativă de 72% și o pierdere totală a capacității de muncă, din cauza unei „deficiențe globale accentuate”. Aceste vătămări i-au fost cauzate de agenți înarmați ai statului pârât, fiind implicați și directorul televiziunii publice de la vremea respectivă, agenți de poliție și militari (pct. 50 din hotărâre). Agresiunile suferite de domnul Stoica se înscriu în cadrul represiunii organizate de stat și săvârșite de „echipe mixte” de civili și militari (pct. 63 din hotărâre)³³. Același lucru este valabil pentru infracțiunea de omor săvârșită asupra domnului Mocanu, devastarea sediului asociației reclamante, bătaile aplicate conducătorilor acesteia, precum și confiscarea ilegală a bunurilor și documentelor acesteia (pct. 64 și 65 din hotărâre).

12. S-a stabilit că Guvernul român a planificat minuțios și a aplicat sistematic o politică de represiune îndreptată împotriva manifestanților și opozanților care solicitau o reformă politică în 1990. Brutalitatea represiunii a fost subliniată de numeroase hotărâri interne și de către Curte („atac brutal”, „lovituri aplicate la întâmplare”, „arestare brutală” „acte de violență și agresiune de natură psihică, fizică și sexuală”, a se vedea pct. 37, 39, 50, 75 și 81 din hotărâre)³⁴. Această politică represivă a fost desfășurată cu participarea poliției, armatei și a unor civili mobilizați, folosindu-se tancuri și muniții grele, deși manifestațiile aveau obiective politice non-violente (pct. 27 din hotărâre)³⁵. Mobilizarea,

32 Omorul, tortura, persecuția și actele inumane au fost considerate întotdeauna elemente constitutive ale noțiunii de crimă împotriva umanității: Art. 6 lit. c) din Statutul Tribunalului Militar Internațional (TMI), art. 5 lit. c) din Statutul Tribunalului Militar Internațional pentru Extremul Orient (TMIEO), art. 2 alin. 1 lit. c) din Legea nr. 10 a Consiliului de Control, art. 5 din Statutul TPII, art. 3 din Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru Rwanda (TPIR), art. 18 din proiectul de Cod al crimelor împotriva păcii și securității omenirii din 1996 și art. 7 alin. 1 din Statutul Curții Penale Internaționale (Statutul de la Roma). Statutul de la Roma a adăugat la lista clasică infracțiunile de natură sexuală – altele decât violul – precum și disparițiile forțate și apartheidul.

33 Atacarea unor civili este prezentată ca fiind elementul fundamental al noțiunii de crimă împotriva umanității, cel puțin după declarația comună formulată la 24 mai 1915 de Franța, Regatul Unit și Rusia cu privire la atacurile săvârșite de Guvernul turc împotriva populației sale de origine armeană. Acest element a fost codificat în art. 6 lit. c) din Statutul TMI, art. 5 lit. c) din Statutul TMIEO, art. 2 alin. 1 lit. c) din Legea nr. 10 a Consiliului de Control, art. 5 din Statutul TPII, art. 3 din Statutul TPRI și art. 7 alin. 1 din Statutul de la Roma. Noțiunea de atac împotriva populației civile pentru motive naționale, politice, etnice, rasiale sau religioase a fost interpretată ca neexcluzând atacurile îndreptate împotriva unor civili fără intenție de discriminare, cu excepția persecuțiilor (a se vedea, de exemplu, *Duško Tadić*, 15 iulie 1999, IT-94-1, pct. 283, 292 și 305, *Tihomir Blaškić*, 3 martie 2000, IT-95-14, pct. 244 și 260, și *Dario Kordić și Mario Čerkez*, 26 februarie 2001, IT-95-14/2, pct. 186). Atacul poate viza orice populație civilă, inclusiv terțe părți la un conflict (*Dragoljub Kunarac et al.*, 22 februarie 2001, IT-96-23&23/1, pct. 423).

34 Pentru o descriere a perioadei de tranziție trăite de populația României în perioada decembrie 1989-septembrie 1991, a se vedea *„andru și alții și Asociația „21 Decembrie 1989” și alții*, citate anterior, și *Crăiniceanu și Frumușanu împotriva României* (nr. 12442/04, 24 aprilie 2012), care fac referire la o „utilizare masivă a forței letale împotriva populației civile” în cursul „manifestațiilor antiguvernamentale care [au] precedat[ă] tranziția de la un regim totalitar la un regim mai democratic”.

35 Revendicările manifestanților vizau în esență aplicarea „Proclamației de la Timișoara”, în special a unuia din principalele sale obiective, și anume excluderea din viața politică a foștilor conducători ai regimului comunist (pct. 27 din hotărâre). Guvernul a reacționat brutal la niște manifestații pașnice, cu caracter politic, recurgând la arme. Legătura cu un conflict armat în calitate de element al noțiunii de crime împotriva umanității este prezentă în art. 6 lit. c) din Statutul TMI, art. 5 lit. c) din Statutul TMIEO și art. 5 din Statutul TPII, dar lipsește din art. 2 alin. 1 lit. c) din Legea nr. 10 a Consiliului de Control, art. 3 din Statutul TPRI, art. 18 din proiectul de Cod al

transportarea și cazarea în București a 5 000 de mineri și alți muncitori înarmați cu topoare, lanțuri și cabluri metalice erau partea principală a acestui plan (pct. 34, 36, 58, 78 și 110 din hotărâre). Existența unei politici de stat represive generalizate și sistematice este dovedită în speță³⁶.

13. Dar elementul crucial este faptul că această represiune, care a necesitat mijloace umane și materiale considerabile, a fost pregătită și „planificată” în cadrul unor reuniuni la care au participat cele mai înalte autorități ale statului (pct. 33-36 din hotărâre). Acestea din urmă au decis să instituie o politică ce viza suprimarea opoziției cu orice preț și pe care au aplicat-o cu sânge rece. Atacul barbar asupra unor civili, care a urmat după aceste reuniuni, nu numai că a fost prevăzut de autorii acestei politici, dar a fost conceput ca mijloc de a-i permite elitei aflate la putere la acea vreme să își atingă obiectivele politice și să își asigure supraviețuirea. În speță, nu poate fi pusă la îndoială existența elementului subiectiv al crimei împotriva umanității³⁷.

14. Independent de încadrarea lor juridică în dreptul intern la momentul faptelor, evenimentele menționate anterior reprezintă încălcări în masă ale dreptului la viață, dreptului la integritatea fizică și

crimelor împotriva păcii și securității omenirii din 1996 și din art. 7 alin. 1 din Statutul de la Roma. Astfel cum a afirmat camera de apel a TPII în hotărârea *Duško Tadić* (2 octombrie 1995, IT-94-1, pct. 141), „este posibil ca dreptul internațional cutumiar să nu impună deloc existența unei legături între crimele împotriva umanității și orice tip de conflict”. TPIR a adoptat aceeași poziție în cauzele *Jean-Paul Akayesu* (2 septembrie 1998, ICTR-96-4, pct. 565) și *Ignace Bagilishema* (7 iunie 2011, ICTR-95-1, pct. 74).

36 Condiția privind caracterul general și/sau sistematic al atacului, care presupune existența unui plan, a unui complot, a unei acțiuni organizate, fusese deja considerată ca fiind un element al noțiunii de crimă împotriva umanității în „procesul de la Constantinopol” din 1919 (a se vedea opinia separată a judecătorilor Vuëiniac și Pinto de Albuquerque, anexată la hotărârea *Perinçek împotriva Elveției*, citată anterior), înainte de a fi preluată în art. 3 din Statutul TPIR, art. 18 din proiectul de Cod al crimelor împotriva păcii și securității omenirii din 1996, și art. 7 alin. 1 din Statutul de la Roma. Noțiunea de atac nu se limitează la utilizarea forței militare, extinzându-se la toate relele tratamente aplicate populației civile (camera de apel a TPIR, cauzele *Duško Tadić*, 15 iulie 1999, IT-94-1, pct. 251, și *Dragoljub Kunarac et al.*, 12 iunie 2002, IT-96-23&23/1, pct. 86). Condiția privind caracterul general se referă la faptul că atacul trebuie să fie de mare amploare și să cauzeze un număr mare de victime – fie prin efectul cumulativ al unei serii de acte individuale, fie prin efectul singular al unui singur act de mare amploare –, dar exclude, în principiu, un act izolat, cu excepția cazului în care acesta se înscrie în cadrul unui atac mai general (a se vedea, între altele, *Duško Tadić*, 7 mai 1997, IT-94-1, pct. 648, *Tihomir Blaškić*, 3 martie 2000, IT-95-14, pct. 206, *Dragoljub Kunarac et al.*, 22 februarie 2001, IT-96-23&23/1, pct. 429, *Jean-Paul Akayesu*, 2 septembrie 1998, ICTR-95-1, pct. 123, și *George Rutaganda*, 6 decembrie 1999, ICTR-96-3, pct. 69). Condiția privind caracterul sistematic necesită un grad minim de planificare și organizare ale atacului, fără însă a impune ca planificarea atacului să fie declarată în mod expres și nici măcar să fie enunțată în mod clar și precis, planificarea putând să fie dedusă dintr-un ansamblu de fapte, precum mobilizarea de forțe armate, dar exclude, în principiu, actele de violență fortuite sau spontane (a se vedea *Goran Jelisić*, 14 decembrie 1999, IT-95-10, pct. 53, *Tihomir Blaškić*, 3 martie 2000, IT-95-14, pct. 203-207, și *Dragoljub Kunarac et al.*, 22 februarie 2001, IT-96-23&23/1, pct. 428-429). Deși aceste caracteristici ale atacului se prezintă sub forma unei alternative în art. 7 alin. 1 din Statutul de la Roma, lit. a) de la al doilea alineat al acestui articol insistă pe existența unei legături cu o „politică” în ambele cazuri („în temeiul sau în vederea îndeplinirii politicii unui stat sau a unei organizații care vizează un astfel de atac”).

37 Această condiție subiectivă a crimei împotriva umanității implică faptul că autorul unei astfel de crime trebuie să înțeleagă contextul general în care se înscrie atacul și legătura care există între actele sale și contextul în cauză, dar nu și faptul că autorul trebuie să cunoască pe deplin toate circumstanțele atacului (a se vedea *Kayishema și Ruzindana*, 21 mai 1999, ICTR-95-1, pct. 133, *Dragoljub Kunarac et al.*, 22 februarie 2001, IT-96-23&23/1, pct. 592, *Germain Katanaga și Mathieu Ngudjolo Chui*, 30 septembrie 2008, ICC-01/04-01/07, pct. 417, și *Omar Al Bashir*, 4 martie 2009, ICC-02/05-01/09, pct. 87). Elementele de probă de la dosarul prezentei cauze demonstrează că membrii Guvernului și înalții responsabili militari care au fost implicați în pregătirea și executarea atacului lansat asupra Pieței Universității, asupra sediului partidelor de opoziție și al altor instituții, precum și asupra altor cartiere din oraș, au acționat în cunoștință de cauză și au desfășurat în mod deliberat acest atac împotriva populației civile. De altfel, acțiuni violente similare fuseseră deja săvârșite de mineri în București cu puțin timp înainte de evenimentele din iunie 1990 și, prin urmare, autoritățile știau foarte bine ce s-ar întâmpla dacă aceștia ar fi „mobilizați” din nou (pct. 24 din hotărâre). Trebuie subliniat că, după ce i-a invitat să „coopereze cu forțele de ordine și să restabilească ordinea”, șeful statului de la acea vreme le-a adresat „mulțumirile” sale, la 15 iunie 1990, și că acesta le-a dat „permisiunea” să părăsească orașul (pct. 61 și 69 din hotărâre). Aceste cuvinte vorbesc de la sine și indică *urbi et orbi* cine exercita un control efectiv asupra comportamentului minerilor.

sexuală, dreptului la proprietate și ale altor drepturi fundamentale ale cetățenilor și persoanelor juridice române, victime ale politicii de represiune a statului, îndreptată împotriva opozanților Guvernului de la acea vreme. În terminologia juridică nu există decât o singură încadrare aplicabilă faptelor în cauză: evenimentele din iunie 1990 constituie o crimă împotriva umanității, săvârșită în cadrul unui atac generalizat și sistematic, lansat împotriva unei populații civile.

Obligațiile internaționale ale Guvernului pârât

15. La 7 iulie 2009, Înalta Curte de Casație și Justiție a pronunțat o hotărâre – exemplară din punct de vedere al respectării statului de drept – prin care s-a confirmat o decizie privind aplicabilitatea art. 358 C. pen. în privința arestării unui adversar politic al regimului comunist și decesului acestuia, care a avut loc în 1948. În această hotărâre, instanța a declarat că „tratamentele neomenoase” trebuiau să fie interpretate ca fiind tratamente „difícil de suportat din punct de vedere fizic și umiltoare”. Autoritățile competente trebuie să dea dovadă de același angajament și în ceea ce privește prezenta cauză, în care faptele în litigiu sunt mult mai grave și în privința cărora statul pârât nu și-a îndeplinit încă obligațiile internaționale³⁸.

16. România a ratificat Convenția privind imprescriptibilitatea crimelor de război și a crimelor împotriva umanității la 15 septembrie 1969. Această convenție a intrat în vigoare la 11 noiembrie 1970. În consecință, la momentul faptelor în litigiu, România avea deja o obligație internațională care îi impunea eliminarea prescripției aplicabile crimelor de război și crimelor împotriva umanității³⁹. De la intrarea în vigoare a Convenției în privința României, obligația în cauză a fost întărită de obligațiile procedurale care decurg din articolele 2 și 3 ale acestui instrument.

17. Acum este necesară încadrarea corectă a faptelor din speță în dreptul penal, ceea ce nu au făcut cele mai înalte autorități judiciare și de urmărire penală interne. Manipularea încadrării juridice a evenimentelor în litigiu, astfel încât acestea să facă obiectul unor termene de prescripție, care nu ar fi fost aplicabile dacă aceste evenimente ar fi fost încadrate corect, contravine însuși obiectului și scopului articolelor 2 și 3 din Convenție și art. 1 din Convenția privind imprescriptibilitatea crimelor de război și a crimelor împotriva umanității. Este vorba aici despre elementul crucial al cauzei. Astfel cum am arătat anterior, toate probele de la dosar indică faptul că sunt întrunite elementele constitutive ale unei crime împotriva umanității – săvârșită de conducători ai statului român, în special de membri ai Guvernului de la acea vreme și de ofițeri superiori ai armatei. Statul trebuie să își îndeplinească obligația pe care i-o impune dreptul internațional și să aducă în fața justiției responsabili pentru atacul general și sistematic lansat împotriva populației civile române, în special cei care au săvârșit această crimă în exercițiul unor funcții civile sau militare de conducere. În plus, în vederea executării depline și în întregime a hotărârii Marii Camere, statul pârât trebuie să instituie un mecanism de despăgubire eficient, destinat să repare prejudiciile suferite de victime și familiile respective ale acestora din cauza încălcărilor în masă ale unor drepturi ale omului, care au avut loc în cursul perioadei de tranziție, ținând seama de numeroasele cereri pendinte în fața Curții și de numărul considerabil al altor victime ale încălcărilor în cauză⁴⁰.

Concluzie

38 În ciuda unor declarații laudabile făcute de autoritățile de urmărire penală și de autoritățile judiciare române, în special cele reproduse la punctele 110 și 118 din hotărâre, nu s-a făcut încă dreptate.

39 La pagina 26 din Observațiile sale în fața Marii Camere (din 1 iulie 2013), statul pârât recunoaște că „imprescriptibilitatea are un caracter excepțional, fiind, în principiu, rezervată infracțiunilor care țin de dreptul internațional penal (genocid, crime împotriva umanității, crime de război)”.

40 În cauza *Asociația „21 Decembrie 1989 și alții”* (citată anterior, pct. 194), Curtea deja obligase statul pârât să „pună capăt situației constatate în speță, considerată de aceasta ca fiind contrară Convenției, în ceea ce privește dreptul a numeroase persoane afectate, precum reclamanții individuali, la o anchetă efectivă, care să nu se încheie prin intervenția prescripției răspunderii penale, ținând seama, de asemenea, de importanța pentru societatea românească de a cunoaște adevărul cu privire la evenimentele din decembrie 1989. Statul pârât trebuie așadar să furnizeze o reparație corespunzătoare, astfel încât să respecte cerințele art. 46 din Convenție”. Această concluzie se aplică, de asemenea, evenimentelor din iunie 1990.

18. Trecerea timpului nu scutește statul român de respectarea obligațiilor sale internaționale și nici autorii încălcărilor de răspundere penală individuală a acestora. Obligațiile procedurale care decurg din art. 2 și 3 din Convenție impun desfășurarea unui proces echitabil pentru a judeca responsabilii pentru crimele împotriva umanității, săvârșite împotriva unor civili români în cursul perioadei agitate de tranziție către democrație. Deși este imposibilă pedepsirea fiecărui autor al acestor crime împotriva umanității, organizarea unor procese penale, în special împotriva persoanelor care ocupau funcții ce implicau exercitarea unei autorități civile sau funcții militare de conducere, demonstrează maturitatea puterii judecătorești și capacitatea acesteia de a îndrepta greșelile din trecut și, astfel, de a-și consolida reputația în fața cetățenilor și organizațiilor internaționale. Nu este vorba numai despre a face dreptate doamnei Mocanu, al cărei soț a fost ucis, deși nu era înarmat și nici măcar nu participase la manifestații și ai cărei doi copii, în vârstă de două luni și, respectiv, doi ani, la momentul faptelor, nu și-au cunoscut tatăl (pct. 44 și 135 din hotărâre), domnului Stoica, un simplu trecător, calificat în cadrul procedurii interne drept victimă a infracțiunii de „tratamente neomenoase”, pentru care cinci ofițeri de rang superior au fost cercetați și inculpați (pct. 168 din hotărâre) și, nu în ultimul rând, asociației reclamante, al cărei sediu a fost vandalizat și ale cărei bunuri și documente au fost confiscate fără să fie respectată nicio procedură legală (pct. 75-76 din hotărâre). Chestiunea este mult mai vastă: este vorba despre a le face dreptate tuturor cetățenilor români care, pentru instaurarea unui regim politic pe deplin democratic, au fost nevoiți să îndure, din partea statului, o represiune organizată și inumană, în cursul unei perioade de tranziție dificile.

OPINIA PARȚIAL SEPARATĂ A JUDECĂTORULUI SILVIS, LA CARE ADERĂ ȘI
JUDECĂTORUL STRETEANU

(Traducere)

1. Prezenta cauză privește represiunea manifestațiilor interguvernamentale care au avut loc în perioada 13-15 iunie 1990 în capitala română, represiune care a făcut mai multe victime civile, inclusiv soțul reclamantei, domnul Velicu Valentin Mocanu, care a fost ucis de un foc de armă tras din sediul Ministerului de Interne. Domnul Marin Stoica, al doilea reclamant, și alte persoane au fost arestate și maltratate de agenți de poliție în uniformă și de bărbați îmbrăcați civil în vecinătatea clădirii televiziunii publice și în subsolul acesteia. Subscriu la concluzia majorității, conform căreia a fost încălcat aspectul procedural al art. 2 din Convenție în privința doamnei Anca Mocanu. Conform jurisprudenței constante a Curții, obligația procedurală inclusă la art. 2, de a desfășura o anchetă efectivă, constituie o obligație distinctă și independentă pentru statele contractante. Aceasta poate fi considerată drept o obligație independentă, care rezultă din art. 2 și care poate fi impusă statului chiar și atunci când aspectul material al acestei dispoziții nu este de competența *ratione temporis* a Curții [Șiliș împotriva Sloveniei (MC), nr. 71463/01, pct. 159, 9 aprilie 2009]. În schimb, îmi exprim dezacordul față de concluzia majorității conform căreia capătul de cerere întemeiat de domnul Stoica pe încălcarea art. 3 din Convenție nu era tardiv.

2. Domnul Stoica a depus plângere în fața autorităților interne după unsprezece ani de la evenimentele menționate anterior. A introdus cererea sa în fața Curții de la Strasbourg la 25 iunie 2008, după mai mult de optsprezece ani de la evenimentele în cauză. Camera care a judecat cauza a considerat că, așa cum este imperativ ca autoritățile interne competente să deschidă o anchetă și să adopte măsuri de îndată ce le-au fost aduse la cunoștință acuzațiile de rele tratamente, la fel și reclamantii au obligația să dea dovadă de diligență și inițiativă. De asemenea, aceasta a acordat o importanță deosebită faptului că domnul Stoica s-a plâns în fața autorităților de violențele suferite la 13 iunie 1990 abia după unsprezece ani de la săvârșirea acestora. Aceasta a precizat că poate accepta ca, în situații de încălcare în masă a unor drepturi fundamentale, să se ia în considerare vulnerabilitatea victimelor, în special incapacitatea lor, în anumite cazuri, de a face plângere, de teama represaliilor, dar că, în speță, nu găsește niciun argument convingător care să justifice faptul că reclamantul a rămas pasiv și a așteptat unsprezece ani înainte să depună plângere în fața autorităților competente. În consecință, Curtea a concluzionat că nu a fost încălcat aspectul procedural al art. 3 din Convenție. În schimb, Marea Cameră a apreciat că vulnerabilitatea reclamantului și sentimentul de neputință al acestuia, pe care îl avea în comun cu numeroase alte victime care, la rândul lor, așteptaseră mult timp înainte să depună plângere, constituiau o explicație plauzibilă și acceptabilă pentru inactivitatea acestuia din perioada 1990-2001.

3. În cazul în care este necesară promptitudinea pentru soluționarea problemelor unei cauze, reclamantul are obligația să se asigure că formulează capetele sale de cerere în fața Curții cu celeritatea necesară pentru ca acestea să poată fi soluționate în mod corect și echitabil (a se vedea hotărârea *Varnava și alții*, citată în prezenta hotărâre, pct. 160). Acest lucru este valabil în special în privința unor capete de cerere referitoare la o obligație impusă de Convenție de cercetare a unor fapte. Având în vedere că elementele de probă se deteriorează în timp, trecerea timpului influențează nu numai capacitatea statului de a-și îndeplini obligația de anchetare, dar și capacitatea Curții de a efectua o examinare pertinentă și eficientă. Nu împărtășesc opinia conform căreia lipsa de promptitudine în introducerea unei cereri poate fi justificată în cazul în care se constată, *a posteriori*, că este probabil ca tardivitatea acesteia să nu fi afectat calitatea examinării Curții.

4. Curtea a respins ca fiind tardive cereri ai căror autori așteptaseră prea mult sau fără motiv pentru a sesiza Curtea, după ce și-au dat seama, sau ar fi trebuit să își dea seama, de lipsa inițierii unei anchete, de stagnarea sau ineficiența acesteia, precum și de faptul că nu existau, indiferent de caz,

nicio șansă reală ca pe viitor să fie desfășurată o anchetă eficientă [a se vedea, între altele, *Narin împotriva Turciei*, citată în prezenta hotărâre, pct. 51, *Aydinlar și alții împotriva Turciei* (dec.), nr. 3575/05, 9 martie 2010, și hotărârea pronunțată în cauza *Frandes*, citată anterior, pct. 18-23]. În speță, Curtea a apreciat că s-a dovedit faptul că reclamantul se informase cu privire la evoluția anchetei penale înainte de 18 iunie 2001.

5. Este de înțeles că reclamantul se afla într-o asemenea stare de suferință, după evenimentele din iunie 1990, încât i-a fost teamă, la început, de autoritățile represive. Totuși, motivul reținut pentru a justifica nedeplinirea plângerii la autoritățile interne în perioada ulterioară anului 1994, când a intrat în vigoare Convenția în privința României, era neîncrederea în eficiența anchetei în curs. O astfel de situație ar fi trebuit, în principiu, să declanșeze începerea termenului de șase luni acordat justițiabililor pentru a introduce o cerere în fața Curții. Reclamanții trebuie să acționeze de îndată ce devine clar că nu se va desfășura nicio anchetă efectivă, adică din momentul în care devine evident că statul pârât nu își va îndeplini obligația care îi revine în temeiul Convenției [a se vedea deciziile *Chiragov și alții împotriva Armeniei* (MC), nr. 13216/05, pct. 136, 14 decembrie 2011, și *Sargsyan împotriva Azerbaidjan* (MC), nr. 40167/06, pct. 135, 14 decembrie 2011, ambele făcând trimitere la *Varnava și alții*, citată în prezenta hotărâre, pct. 161]. Îmi este greu să înțeleg faptul că, având în vedere circumstanțele speței, Curtea nu a putut concluziona decât că, în situația în care se afla reclamantul, nu era nerezonabil ca acesta să aștepte o evoluție care trebuia să permită clarificarea unor chestiuni factuale sau juridice cruciale. Nu mi se pare că o astfel de concluzie este compatibilă cu gradul de diligență de care trebuie să dea dovadă reclamanții și nici că aceasta favorizează o examinare pertinentă și eficientă în astfel de cauze.

OPINIA PARȚIAL SEPARATĂ A JUDECĂTORULUI WOJTYCZEK

1. Nu împărtășesc opinia majorității conform căreia Curtea este competentă *ratione temporis* pentru a se pronunța cu privire la capetele de cerere formulate din perspectiva aspectului procedural al art. 2 și 3 din Convenție. În opinia mea, aceste două capete de cerere nu intră în sfera de aplicare temporală a Convenției și capătul de cerere întemeiat pe aceste două articole ar fi trebuit declarat inadmisibil din acest motiv. În consecință, nu este necesar să fie respinse, nici măcar să fie examinate, excepțiile ridicate de Guvern. Având în vedere că art. 2 și 3 din Convenție nu se aplică în speță, statul pârât nu a putut încălca aceste dispoziții. În plus, având în vedere că nu a fost încălcată Convenția, nu există niciun motiv pentru a se acorda vreo despăgubire cu acest titlu.

2. Nu am nicio îndoială că faptele stabilite de Curte în prezenta cauză constituie încălcări foarte grave ale drepturilor omului și că aceste încălcări nu trebuie, în niciun caz, să rămână nepedepsite. Urmărirea penală a vinovaților nu este numai o datorie morală, ci și o obligație legală în temeiul dreptului național. În plus, constat că România a ratificat Pactul Internațional privind drepturile civile și politice la 9 decembrie 1974. Diversele capete de cerere formulate intră sub incidența domeniului de aplicare temporal al acestui pact. Deși Curtea Europeană a Drepturilor Omului nu este competentă să asigure respectarea acestui pact, nici pentru a se pronunța cu privire la eventualele încălcări ale dispozițiilor sale, se poate constata, în cadrul unei opinii separate, că faptele stabilite în prezenta cauză constituie o încălcare a obligațiilor care rezultă din acesta. Totuși, aceste diverse norme de drept internațional nu pot extinde, în sine, domeniul de aplicare temporal al Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

3. Mi-am exprimat poziția privind domeniul de aplicare temporal al Convenției în opinia mea separată anexată la hotărârea pronunțată de Marea Cameră în cauza *Janowiec și alții împotriva Rusiei* [(MC), nr. 55508/07 și 29520/09, 21 octombrie 2013]. Reafirm aici poziția mea, precum și acordul meu cu ideile exprimate în opinia separată a judecătorilor Bratza și Türmen, anexată la hotărârea în cauza *Šilih împotriva Sloveniei* (MC) (nr. 71463/01, 9 aprilie 2009). În prezenta cauză, aș dori să adaug câteva precizări suplimentare cu privire la această chestiune.

4. În opinia mea, o analiză precisă impune să se facă distincție între două noțiuni: domeniul de aplicare temporal al unui tratat (altfel spus, sfera sa temporală) și competența *ratione temporis* a organului responsabil cu verificarea respectării acestuia. Domeniul de aplicare temporal al unui tratat ține de dreptul material, în vreme ce întinderea competenței *ratione temporis* a unui organ internațional este reglementată de normele privind competența. Competența *ratione temporis* a unei instanțe internaționale nu coincide în mod necesar cu domeniul de aplicare temporal al tratatului care trebuie aplicat de aceasta. O normă de drept care definește întinderea competenței unei instanțe internaționale poate într-adevăr să limiteze această competență în privința faptelor care intră sub incidența domeniului de aplicare temporal al tratatului a cărui respectare trebuie asigurată de aceasta. Ar fi mai corect să fac referire, la punctul 1 din dispozitiv, la noțiunea de domeniu de aplicare temporal al Convenției.

5. Curtea a afirmat de mai multe ori, în mod întemeiat, că această Convenție nu funcționează într-un vid juridic și că aceasta trebuie să fie interpretată în contextul altor norme de drept internațional. Diversele norme care alcătuiesc contextul extern de interpretare a unui tratat nu au toate aceeași importanță și nici același rol în sistemul de drept internațional. În fapt, normele din dreptul tratatelor ocupă un loc special, în măsura în care au un caracter meta-normativ și asigură coerența dreptului internațional. Înainte de a apela la normele de fond aplicabile în speță, în scopul interpretării și aplicării Convenției, ar fi trebuit, în primul rând, să se țină seama de diversele meta-norme care reglementează tratatele, în special cele referitoare la intrarea lor în vigoare, forța lor obligatorie, interpretarea și aplicarea lor, precum și sfera temporală și teritorială de aplicare a Convenției.

Principalele norme ale dreptului tratatelor au fost codificate de Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor. Chiar dacă acest tratat nu se aplică, ca atare, Convenției pentru apărarea drepturilor

omului și a libertăților fundamentale, acesta codifică normele de drept internațional cutumiar aplicabile în speță. Art. 28 din Convenția de la Viena enunță principiul neretroactivității tratatelor după cum urmează: „Dacă din cuprinsul tratatului nu reiese o intenție diferită sau dacă aceasta nu este stabilită pe altă cale, dispozițiile unui tratat nu leagă o parte în ce privește un act sau fapt anterior datei intrării în vigoare a acestui tratat față de această parte sau în ce privește o situație care încetase să existe la acea dată”. Deși efectul neretroactiv al tratatelor nu este un principiu absolut, voința părților de a conferi un caracter retroactiv unei norme convenționale trebuie să fie exprimată suficient de clar. În plus, trebuie subliniat faptul că sensul exact al principiului neretroactivității în drept poate fi discutabil și că aplicarea normei impuse la art. 28 din Convenția de la Viena nu este întotdeauna ușoară în practică.

6. Curtea a recunoscut explicit principiul neretroactivității Convenției și l-a aplicat mulți ani în mod coerent. Inițial, nu exista nicio îndoială că prin Convenție nu se putea impune nicio obligație de cercetare a unor fapte anterioare intrării sale în vigoare în privința statului pârât. Curtea a confirmat această jurisprudență în privința României în cauza *Moldovan și alții și Rostas și alții împotriva României* [(dec.), nr. 41138/98 și 64320/01, 13 martie 2001]. Abordarea s-a schimbat complet odată cu hotărârea *Șilih*, citată anterior. Această hotărâre admite parțial aplicarea retroactivă a Convenției în privința unor fapte anterioare datei ratificării acesteia de către statul pârât, stabilind principiul conform căruia Convenția impune, în anumite condiții, obligația de cercetare a unor astfel de fapte.

Trebuie subliniat aici, între paranteze, decizia Curții pronunțată în cauza *Bălăsoiu împotriva României* (nr. 37424/97, 2 septembrie 2003). Aceasta din urmă s-a abătut de la linia jurisprudenței consacrate, dar această abatere nu a fost motivată, iar decizia în cauză nu a stabilit nicio regulă generală în materie. Ulterior, norma privind neretroactivitatea a fost respectată și confirmată în alte cauze examinate de Curte înainte de 9 aprilie 2009.

În acest context, este clar că jurisprudența constantă a Curții, menținută până la hotărârea *Șilih*, a determinat statele să aibă o așteptare legitimă privind definiția domeniului de aplicare temporal al Convenției. Acest caracter constant al jurisprudenței a creat, în relațiile dintre Înaltele Părți contractante și Curte, o situație comparabilă, deși diferită în anumite privințe, cu așteptările protejate din relațiile interstatale în temeiul principiului estoppel-ului. Statele care au ratificat Convenția înainte de data pronunțării hotărârii *Șilih*, au luat în considerare faptul că nu vor trebui să răspundă pentru încălcările comise înainte de data intrării în vigoare a Convenției în privința lor și că aceasta nu le impunea obligația de a cerceta evenimentele anterioare acestei date. În această situație s-a aflat în special România, care a ratificat Convenția la 20 iunie 1994. Statele părți au putut, în consecință, să își planifice acțiunile pentru a asigura protecția drepturilor omului, în special prin stabilirea priorităților și alocarea resurselor necesare. Până la hotărârea *Șilih*, era imposibil ca Înaltele Părți contractante să prevadă că răspunderea lor putea fi angajată pentru acțiuni și omisiuni în materie de cercetare a unor fapte anterioare datei intrării în vigoare a Convenției în privința lor. Hotărârea *Șilih* a condus la o situație de angajare a răspunderii statelor pentru acțiuni și omisiuni care fuseseră considerate ca fiind excluse din domeniul de aplicare temporal al Convenției, astfel cum fusese interpretată și aplicată la momentul acestor acțiuni și omisiuni.

7. Adepții unei abordări care permite acceptarea unor excepții de la principiul neretroactivității Convenției pun accent pe necesitatea unei interpretări evolutive a Convenției, astfel încât să fie extinsă progresiv protecția drepturilor omului. Totuși, chestiunea conținutului drepturilor protejate este complet diferită de chestiunea sferei lor de aplicare temporală. De asemenea, interpretarea în sens larg a conținutului drepturilor protejate și extinderea protecției acestor drepturi în trecut nu sunt comparabile. Modificările jurisprudențiale ale sferei de aplicare temporale a unui tratat, care vizează să îi confere un efect retroactiv, au implicații grave în ceea ce privește eficiența dreptului internațional.

Principiul neretroactivității normelor de drept este o garanție esențială a securității juridice și o condiție fundamentală a încrederii în lege și a unei politici raționale de protecție a drepturilor omului. Trebuie respinsă ideea conform căreia protecția securității juridice în dreptul internațional ar trebui să servească doar persoanelor particulare, nu și statelor. O protecție eficientă a drepturilor omului în Europa necesită un nivel minim de încredere în relațiile dintre state și organisme internaționale însărcinate cu punerea în aplicare a tratatelor în acest domeniu. De asemenea, aceasta necesită

loialitatea acestor organisme. Atribuirea jurisprudențială a unui efect retroactiv unui tratat, după multe decenii de jurisprudență consacrată care confirmă principiul neretroactivității acestuia, în conformitate cu dreptul tratatelor, poate submina încrederea necesară funcționării eficiente a acestui instrument internațional. Statele ale căror acțiuni sau omisiuni nu erau considerate, la momentul faptelor, ca fiind contrare Convenției sunt, în prezent, trase la răspundere pentru acestea. O astfel de abordare nu încurajează statele să respecte dreptul internațional. De asemenea, aceasta ridică problema legitimității instanței internaționale, expunând-o criticilor – legitime – ale activismului judiciar.

8. Trebuie adăugat că poziția adoptată în hotărârea *Šilih* nu a fost niciodată explicată și nici justificată din perspectiva normelor dreptului tratatelor. Această jurisprudență contribuie la fragmentarea dreptului internațional, criticată de doctrină. În plus, aici fragmentarea nu privește dreptul material, ci afectează meta-norme fundamentale ale dreptului internațional și poate conduce la dezvoltarea unor regimuri derogatorii de la dreptul universal al tratatelor.

De asemenea, astfel cum a subliniat în mod foarte corect judecătorul Lorrenzen, în opinia sa concordantă anexată la hotărârea *Šilih*, criteriile stabilite în această hotărâre nu sunt clare. În plus, hotărârea *Janowiec* (citată anterior) nu a contribuit la clarificarea acestora. În aceste condiții, adesea este dificil să se stabilească dacă anumite fapte, anterioare intrării în vigoare a Convenției în privința unui anumit stat, duc la obligația unei anchete și a unei urmăriri penale. Rezultă o situație de insecuritate juridică, atât pentru persoanele particulare, cât și pentru state. Astfel cum demonstrează hotărârea *Janowiec*, promovarea unor speranțe excesive în materie de protecție a drepturilor omului, născute din „incertitudinea dreptului”, poate conduce la erodarea legitimității întregului sistem de protecție a drepturilor omului în Europa. Dacă se dorește ca această Convenție să rămână un instrument viu și eficient, se pare că soluția optimă pentru soluționarea diverselor probleme ridicate de jurisprudența *Šilih* constă în revenirea la aplicarea strictă a dreptului tratatelor, prima condiție a securității juridice și a previzibilității dreptului. Fără acestea din urmă, este dificilă elaborarea unor politici de anvergură în materie de protecție a drepturilor omului în statele părți.

9. Accept pe deplin ideea că art. 2 și 3 din Convenție implică un aspect material și un aspect procedural și că acesta din urmă este diferit de primul. Totuși, sunt de acord cu opinia judecătorilor Bratza și Türmen, conform căreia aspectul procedural nu este independent de faptele constitutive ale unei încălcări a aspectului material al articolelor în cauză (a se vedea opinia lor separată, citată anterior). Obligația de a desfășura o anchetă are un caracter distinct, dar instrumental și subsidiar în raport cu protecția materială. Obligațiile procedurale sunt un instrument de punere în aplicare a obligațiilor materiale. Acestea nu pot produce efecte decât pentru fapte ulterioare datei intrării în vigoare a Convenției în ceea ce privește statul pârât. Într-adevăr, Curtea este conștientă de legătura care există între cele două aspecte ale protecției atunci când afirmă că „pentru ca obligațiile procedurale impuse la art. 2 să devină aplicabile, trebuie să existe o legătură veritabilă între deces și intrarea în vigoare a Convenției în privința statului pârât” (*Šilih*, citată anterior, pct. 163). Dacă aspectul procedural ar fi într-adevăr total independent de aspectul material și dacă obligația de a cerceta fapte anterioare datei intrării în vigoare a Convenției în privința statului pârât nu ar ridica nicio problemă în ceea ce privește principiul neretroactivității tratatelor, atunci de ce să fie stabilite toate aceste rezerve și să fie enumerate diversele condiții pentru obligația în cauză?

10. De asemenea, trebuie să se precizeze că problema încălcării art. 6 din Convenție se pune în termeni diferiți. Multe țări acceptă principiul conform căruia modificările aduse dreptului procedural pot să fie aplicate procedurilor în curs. Înaltele Părți contractante au trebuit să aplice garanțiile de la art. 6 de îndată ce acestea au devenit aplicabile, în special obligația de a respecta termenul rezonabil în cauze care erau pendinte la intrarea în vigoare a Convenției. Aplicabilitatea art. 6 în prezenta cauză nu înseamnă, în niciun caz, că această dispoziție are un efect retroactiv. Capetele de cerere formulate în temeiul art. 6 din Convenție rămân în domeniul de aplicare temporal al Convenției. Am fost de acord cu majoritatea în această privință.

11. Majoritatea pune accent pe faptul că „în materie de tortură sau de rele tratamente aplicate de agenți ai statului, acțiunea penală nu ar trebui să se încheie ca urmare a intervenției prescripției, așa

cum amnistia și grațierea nu ar trebui să fie tolerate în acest domeniu”. Constat aici o oarecare neconformitate cu pozițiile adoptate în hotărârile pronunțate în cauzele *Janowiec* (citată anterior) și *Margus împotriva Croației* [(MC), nr. 4455/10, 27 mai 2014]. În hotărârea *Janowiec* – care, trebuie reamintit, privește crime de război – „Curtea [a] sublin[ia] diferența fundamentală care există între posibilitatea de a urmări penal o persoană pentru o crimă gravă de drept internațional, dacă circumstanțele permit acest lucru, și obligația de a proceda astfel în temeiul Convenției” (pct. 151) și a acceptat ideea că trecerea timpului poate stinge obligația de anchetare și de urmărire penală. În cauza *Margus*, Curtea a adoptat o poziție foarte nuanțată cu privire la chestiunea amnistiei, declarând că „există în dreptul internațional o tendință tot mai mare de a considera aceste amnistii inacceptabile, deoarece sunt incompatibile cu obligația recunoscută universal ca statele să urmărească penal și să pedepsească autorii unor grave încălcări ale drepturilor fundamentale ale omului. Presupunând că amnistiiile sunt posibile atunci când sunt însoțite de circumstanțe speciale, precum un proces de reconciliere și/sau o formă de reparație acordată victimelor, amnistia acordată reclamantului în speță ar rămâne în continuare inacceptabilă, deoarece nimic nu indică existența unor astfel de circumstanțe în speță” (pct. 139). Nu văd cum opiniile exprimate în aceste ultime două hotărâri ar putea fi compatibile cu poziția adoptată în prezenta cauză și expusă anterior. Așadar, rămâne să fie clarificată poziția precisă a Curții privind chestiunile prescripției și amnistiei.

Sunt într-un total de acord cu ideea conform căreia crimele săvârșite de regimurile totalitare și autoritare trebuie să fie urmărite penal și vinovații să fie aduși în fața justiției. Cu toate acestea, mi se pare prea rigidă poziția adoptată de majoritate în prezenta cauză cu privire la chestiunile prescripției și amnistiei. Categoria „rele tratamente” cuprinde acțiuni foarte diferite. Considerente legitime ce țin de politica penală rațională pot justifica prescripția sau amnistia, cel puțin pentru actele mai puțin grave.

12. Protecția drepturilor omului în temeiul Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale are limitele și lacunele sale. Le putem regreta, dar trebuie să le acceptăm. Înaltele Părți contractante sunt cele care trebuie să le corecteze prin adoptarea unor noi tratate.